Kiia Kontio

Tilintarkastusraportointivaatimusuudistus, ISA 701-standardin, yhteys tilintarkastuksen palkkioihin

KAM määrän ja tyyppien yhteys tilintarkastuspalkkioihin

Laskentatoimen ja rahoituksen
akateeminen yksikkö
Laskentatoimen ja tilintarkas-
tuksen pro gradu -tutkielma
Laskentatoimen ja tilintarkas-
tuksen maisteriohjelma

Vaasa 2025

VAASAN YLIOPISTO
Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö
Tekijä: Kiia Kontio
Tutkielman nimi: Tilintarkastusraportointivaatimusuudistus, ISA 701-standardin, yhteys tilintarkastuksen palkkioihin: KAM määrän ja tyyppien yhteys tilintarkastuspalkkioihin
Tutkinto: Kauppatieteiden maisteri
Oppiaine: Laskentatoimen ja tilintarkastuksen maisteriohjelma
Työn ohjaaja: Tuukka Järvinen
Valmistumisvuosi: 2025 **Sivumäärä:** 95

TIIVISTELMÄ:
Tässä tutkielmassa tarkasteltiin ISA 701-standardin voimaantulon ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välistä yhteyttä sekä sitä lisäselittävätkö ISA 701-standardin mukaisen KAM-raportoinnin määrä ja tyyppi tilintarkastuksen kokonaispalkkioita. Tilintarkastuksen raportointivaatimusuudistukset ovat olleet tutkijoiden mielenkiinnon kohteena, sillä aikaisempien tutkimuksien tulokset ovat olleet ristiriitaisia sen suhteen ovatko tilintarkastusraportointivaatimusuudistukset vaikuttaneet tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin.

Tilintarkastusraportointivaatimusuudistuksien ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välistä tutkimusta voidaan pitää ajankohtaisena jatkuvasti kehittyvän lainsäädännön vuoksi. Lainsäädännön ja ISA-standardien kehittämisen taustalla ovat muun muassa sidosryhmille läpinäkyvämmän raportoinnin tarjoaminen sekä odotus- ja tietokuilun kaventaminen. Lisääntyneen varmennustyön on osassa aikaisemmista tutkimuksista huomattu vaikuttavan tilintarkastajan työkuormaan ja siten kokonaispalkkioihin. Aikaisemmat tutkimukset eivät ole juurikaan tutkineet pohjoismaalaisten listattujen yhtiöiden kontekstissa ISA 701-standardin ja KAM:ien yhteyttä suhteessa tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin, mikä luo tarpeen aiheen tutkimiselle.

Tutkielman teoriaosassa on käsitelty lainsäädännön velvoittamaa tilintarkastajan raportointia, viimeaikaisia muutoksia ja tilintarkastuksen hinnoittelua perustuen aikaisempiin tutkimuksiin. Tutkielman aineisto koostui pohjoismaalaisista listatuista yhtiöistä, ajanjaksoilla 2013–2023 ja 2016–2023. Aineisto tutkielmalle on kerätty LSEG- ja Audit Analytics Europe -tietokannoista. Lopullinen aineisto ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla koostui 5391 havainnosta ja toisen tutkimuskysymyksen kohdalla 5737 havainnosta. Tutkimusmenetelmänä on käytetty monimuuttujaregressioanalyysia kiinteiden vaikutuksien mallia hyödyntäen. Aineisto on ajettu SAS EG Enterprise 7.1 ohjelmalla.

Tutkielman lopputuloksien perusteella ISA 701-standardin voimaantulon ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välille ei löydetty tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. ISA 701-standardin voimaantulon regressiokerroin oli negatiivinen ja ei-tilastollisesti merkitsevä regressioanalyysissa ja herkkyysanalyyseissa tarkasteltuna. Tämän tutkielman tuloksien perusteella ei voida sanoa ISA 701-standardin voimaantulon vaikuttaneen tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla tutkimustulokset KAM:ien määrän vaikutuksesta tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin olivat ei-tilastollisesti merkitseviä. Tutkielmassa kuitenkin löydettiin, että KAM:ien tyypeistä velkaantuneisuuden sekä liiketoiminnan monimutkaisuudella oli tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys kokonaispalkkioihin. Tutkielman löydökset ISA 701-standardin voimaantulosta ja KAM:ien määrästä sekä tyypistä ovat osittain linjassa aikaisempien tutkimuksien kanssa.

AVAINSANAT: ISA 701-standardi, Key Audit Matters, tilintarkastuspalkkio, regressioanalyysi, tilintarkastusraportointi

Sisällys

1 Johdanto 6

1.1 Tutkielman tavoitteet ja rajaus 8

1.2 Tutkielman rakenne 10

2 Tilintarkastajan raportointi ja viimeaikaiset muutokset 12

2.1 Tietovaje ja odotusvaje 13

2.2 Lainsäädäntö tilintarkastuksen raportoinnissa 16

2.3 Raportointistandardit ja viimeaikaiset muutokset 18

2.4 ISA 701-standardi Tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat 19

2.4.1 ISA 700-standardi tilintarkastuskertomus 22

2.4.2 AS 3101-standardi 23

3 Tilintarkastuksen hinnoittelu 25

3.1 Asiakkaaseen liittyvät palkkiotekijät 25

3.2 Tilintarkastusyhteisöön liittyvät palkkiotekijät 28

4 Raportointivaatimusuudistukset ja tilintarkastuspalkkiot sekä aikaisemmat tutkimukset 31

4.1 Raportointivaatimusuudistuksien yhteys tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin 31

4.2 ISA 701-standardin positiivinen yhteys hinnoitteluun 33

4.3 Raportointivaatimusuudistuksien merkityksetön suhde palkkioihin 38

4.4 Hypoteesien johtaminen 41

5 Tutkimusaineisto ja -menetelmät 44

5.1 Tutkimusmenetelmä 44

5.2 Tutkimusaineisto 47

5.3 Tutkielman muuttujat 49

5.4 Regressiomallit 53

5.4.1 ISA 701-standardin ja tilintarkastuksen palkkioiden regressiomalli 53

5.4.2 KAM:ien määrän ja tyypin tilintarkastuspalkkioiden regressio 54

6 Empiiriset tulokset 56

6.1 Poikkeavat havainnot ja aineiston kuvailu 56
6.2 Multikollineaarisuus 58
6.3 ISA 701-standardin ja tilintarkastuksen palkkioiden välinen yhteys 60
6.4 KAM:ien määrän ja tyypin vaikutus tilintarkastuksen palkkioihin 63
6.5 Herkkyysanalyysi 66
6.6 Tutkielman hypoteesien testaus 69
7 Yhteenveto ja johtopäätökset 71
7.1 Johtopäätökset 75
7.2 Tutkielman rajoitukset ja luotettavuuden arviointi 76
7.3 Jatkotutkimusehdotukset 78
Lähteet 80
Liitteet 91
Liite 1. Ensimmäisen regressiomallin residuaaliarvojen jakauma 91
Liite 2. Toisen regressiomallin residuaaliarvojen jakauma (KAM COUNT) 91
Liite 3. Toisen regressiomallin residuaaliarvojen jakauma (KAM TYPE) 92
Liite 4. Herkkyysanalyysin tulokset TK1 92
Liite 5. Herkkyysanalyysin tulokset TK2 93
Liite 6. Herkkyysanalyysi korkean riskin KAM-määrän yhteys kokonaispalkkioihin 94
Liite 7. Herkkyysanalyysi korkean riskin KAM-määrän yhteys kokonaispalkkioihin maakohtaisilla eroilla 95

Taulukot

Taulukko 1. Aineiston kuvailu ja tunnusluvut (n=5391) TK1. 57

Taulukko 2. Aineiston kuvailu ja tunnusluvut (n=5737) TK2. 58

Taulukko 3. Pearsonin korrelaatiokerroin (n=5391) TK1. 59

Taulukko 4. Pearsonin korrelaatiokertoimet (n=5737) TK2. 59

Taulukko 5. ISA 701-standardin ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välinen yhteys (n=5391). Selitettävänä muuttujana tilintarkastuksen palkkiot LN_FEE. 61

Taulukko 6. KAM:ien määrän ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välinen yhteys (n=5737). 64

Taulukko 7. KAM:ien tyypin ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välinen yhteys (n=5737). 66

1 Johdanto

Maailmanlaajuisena trendinä on ollut pitkään tilintarkastusraportoinnin kehittäminen (Al-mulla & Bradbury, 2022, s. 134). Uudistuksien tarpeita on perusteltu muun muassa sillä, että tilinpäätöksien käyttäjillä on ollut paljon vähemmän tietoa saatavilla suppeiden tilinpäätösraporttien vuoksi (Cordos & Fülöpa, 2015, s. 149). Myös tilintarkastajat ovat saaneet kritiikkiä osakseen johtuen vaikeaselkoisen ammattisanaston käytöstä raporteissaan. Cordosin ja Fülöpan (2015, s. 149) mukaan tilintarkastajiin kohdistunut kritiikki johtuu siitä, ettei tilintarkastuskertomuksen lausunnon perusteita ole esitetty. Tämän takia myös tilintarkastuskertomuksen viestinnällinen arvo sidosryhmille, kuten osakkeenomistajille on vähäinen. Viestinnällisen arvon vähäisyydellä voidaan viitata odotuskuiluun ja tietovajeeseen (IAASB, 2011, s. 7–8). Odotuskuilulla tarkoitetaan tilinpäätöksen sidosryhmien odotuksien ja tilintarkastuksen lakisääteisten vaatimuksien välistä eroa (IAASB, 2011, s. 7). Tietovajeella viitataan sidosryhmien tiedon vajeeseen heidän tehdessään taloudellisia päätöksiä, kuten sijoituspäätöksiä (IAASB, 2011, s. 8). Odotuskuilun ja tietovajeen vuoksi tilintarkastajien työn vaatimuksia, kuten raportointivaatimuksia on kehitetty, jotta tilinpäätöksen informaation varmentaminen olisi omistajien edun valvomista (Korkeamäki, 2017, s. 8).

Tilinpäätösten käyttäjien vaatiessa lisätietoa yhteisön toiminnasta, on syntynyt uusia tilintarkastukseen liittyviä raportointivaatimuksia ja myös uudistettuja ISA-standardeja. Näistä uusista standardeista voidaan nostaa esille mahdollisesti merkittävin standardi raportoinnin näkökulmasta, joka on ISA 701. Kyseinen standardi käsittelee tilintarkastuksen kannalta keskeisiä seikkoja, ja nämä seikat tilintarkastaja valitsee ammatillista harkintaa käyttäen olennaisimpina asioina tarkastuksessa (St-Akatemia, 2019, s. 35). ISA 701-standardista puhuttaessa käytetään myös termiä Key Audit Matters eli KAM (IFAC, 2017). ISA 701-standardin mukainen raportointi on kaventanut tilinpäätöksien sidosryhmien tietovajetta, mutta osittain lisännyt velvoittavuudellaan tarkastajan työtä. Tilintarkastusraportointivaatimusten ja tilintarkastuspalkkioiden välinen tutkimus on lisääntynyt merkittävästi jatkuvan raportoinnin kehitystarpeen vuoksi. Esimerkiksi yritysvastuu-

palveluiden (ESG) merkitys on kasvanut osana tilintarkastajan raportointia (Suomen Tilintarkastajat, n.d.). Lisäksi IAASB kehittää jatkuvasti uusia standardeja sekä päivittää olemassa olevia.

Tässä tutkielmassa tutkitaan tilintarkastusraportointivaatimusuudistuksen, ISA 701-standardin voimaantulon ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välistä yhteyttä pohjoismaalaisten listattujen yhtiöiden kontekstissa. Palkkioiden yhteyttä raportointivaatimuksiin on syytä tutkia, sillä useimmat aikaisemmat tutkimukset pohjautuvat pääosin laadun tutkimiseen raportointivaatimuksien seurauksena. ISA 701-standardin suhdetta tilintarkastuksen hinnoitteluun on tutkittu jonkin verran johtuen sen tuomasta lisäraportoinnista. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että ISA 701-standardi on vaikuttanut merkittävästi tilintarkastuspalkkioiden muodostumiseen esimerkiksi eurooppalaisella aineistolla tarkasteltuna (Elmarzouky ja muut, 2023, s. 205).

Palkkioiden ja raportoinnin välisen yhteyden tutkiminen on tärkeää tilintarkastajan ja asiakkaan näkökulmasta, sillä mahdollisesti nousseet kustannukset lisääntyneen työn seurauksena voivat vaikuttaa esimerkiksi asiakassuhteen muuttumiseen tai tilintarkastajan riippumattomuuden kyseenalaistamiseen (Pinto & Morais, 2019, s. 150). Tutkijat ovat huomanneet, että kaikissa tapauksissa lisääntynyt raportointi ei vaadi tilintarkastajalta suurta työpanosta eikä tilintarkastajan työmäärän ole huomattu nousevan lisääntyneen raportoinnin myötä (Bédard, 2014; Gutierrez ja muut, 2018; Reid ja muut 2019). Ristiriitaiset tutkimustulokset osoittavat, että raportointivaatimusuudistusten ja tilintarkastuspalkkioiden välisen yhteyden todistaminen on ollut haastavaa, mikä luo tarpeen lisätutkimukselle. Aiemmat tutkimukset ovat keskittyneet pääasiassa Oseniaan, Aasiaan ja Yhdysvaltoihin, ja mikä lisää tarpeen tutkia aihetta pohjoismaalaisella aineistolla. Tämän vuoksi tilintarkastuksen palkkioiden kehitystä on syytä tutkia kilpailukykyisyyden, tehokkuuden ja luotettavan tiedon tuottamisen vuoksi. Raportointivaatimuksien kehitystä taas siksi, jotta voidaan tarkastella tilintarkastajan työkuormaa ja tiedon laadullista yhteyttä hinnoitteluun.

1.1 Tutkielman tavoitteet ja rajaus

Tämän tutkielman tavoitteena on empiirisesti tutkia ovatko tilintarkastusraportointivaatimusuudistukset vaikuttaneet tilintarkastuksen palkkioihin pohjoismaalaisten listattujen yrityksien kontekstissa. Tilintarkastuksen palkkioilla tarkoitetaan tilintarkastusasiakkaiden maksamia kokonaispalkkioita tilintarkastusyhteisöiden lakisääteisestä tilintarkastuksesta. Tilintarkastusraportointivaatimusuudistuksilla viitataan tässä tutkielmassa ISA-standardeihin (International Standards on Auditing) ja PCAOB:n standardeihin (Public Company Accounting Oversight Board). Empiirisessä osuudessa tutkitaan erityisesti ISA 701-standardia eli KAM-raportointia. Toisin sanoen tutkielmassa selvitetään ovatko tilintarkastuspalkkiot nousseet, laskeneet vai pysyneet ennallaan, kun ISA 701-standardi astui voimaan ja osaksi tilintarkastajan tilintarkastusraportointia. Aihetta tutkitaan tarkastelemalla tilintarkastuksen kokonaispalkkioita ennen ja jälkeen ISA701-standardin voimaantulon. ISA701-standardin voimaantulon yhteydessä on luontevaa tutkia mahdollisia syitä tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden muutoksien taustalla. Aikaisemmissa ISA 701-standardia ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioita koskevissa tutkimuksissa on käsitelty KAM:ien määrän ja tyypin vaikutusta tilintarkastuksen palkkioihin (ks. Suttipun, 2020; Al-Mulla & Bradbury, 2021). KAM:ien määrällä tarkoitetaan sitä, kuinka monta KAM:ia tilintarkastuskertomuksessa on raportoitu tilikautena. KAM:ien tyypillä viitataan siihen, minkälaisia raportoidut KAM:it ovat luonteeltaan. Tässä tutkielmassa KAM-raportointia tutkitaan siitä näkökulmasta, vaikuttavatko KAM:ien määrä ja tyyppi tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin.

Tutkielma toteutetaan kvantitatiivisena tutkimuksena, jonka aineisto on kerätty LSEG Datastream (London Stock Exchange Group) ja Audit Analytics Europe -tietokannoista ajanjaksolta 2014–2023. Tutkielman aineisto koostuu pohjoismaalaisista pörssiyhtiöistä eli listatuista yhtiöistä, joiden tilintarkastajana on ajanjaksolla 2014–2023 toiminut Big Four -tilintarkastusyhteisö. Big Four -tilintarkastusyhteisöllä viitataan neljään suurimpaan tilintarkastusketjuun markkinoilla (Kenton, 2024). Arvopaperimarkkinalain

(2012/746) 7 §:ssä määritellään pörssiyhtiön tarkoittavan osakeyhtiölain (624/2006) julkista osakeyhtiötä sekä eurooppayhtiölain (742/2004) mukaista yhtiötä, joiden osakkeilla voi käydä julkisesti kauppaa.

Tutkimusmenetelmänä toimii regressioanalyysi, jossa tutkitaan monimuuttujamenetelmän avulla tilintarkastuspalkkioiden ja ISA 701-standardin, välistä lineaarista riippuvuutta. Regressioanalyysissa tutkitaan selittääkö ISA 701-standardin voimaantulo tilintarkastuspalkkioiden muutoksia. Tutkielman tavoitteena on löytää joko positiivinen tai merkityksetön yhteys muuttujien välillä. Tutkielman toisena tavoitteena on tutkia ovatko KAM:ien määrä ja tyyppi vaikuttaneet pohjoismaalaisten pörssiyrityksien kontekstissa tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin.

Aikaisemmissa tutkimuksissa KAM:ien määrällä on tarkoitettu sitä, kuinka monta tilintarkastuksen kannalta olennaista seikkaa yhtiön tilintarkastuskertomuksessa esitetään (Bédard ja muut, 2014, s. 11; Sierra-García ja muut, 2019, s. 230). KAM:ien tyypillä tarkoitetaan taas sitä, kuinka tilintarkastajat ovat luokitelleet tilintarkastuksen kannalta olennaiset seikat tilintarkastuskertomuksessa. Esimerkkejä KAM:ien tyypeistä ovat liikevaihto, aineeton omaisuus, arvonalentumiset ja velat (Sierra-García ja muut, 2019, s. 233). Tutkielmassa ISA 701-standardin, KAM:ien ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välistä yhteyttä lähestytään seuraavien tutkimuskysymyksien (TK) kautta:

TK1: Onko ISA 701-standardin voimaanastumisella ollut vaikutusta tilintarkastuksen palkkioihin?

TK2: Onko KAM:ien tyyppi ja määrä vaikuttaneet tilintarkastuksen palkkioihin?

Tutkimus on tarkoitus toteuttaa toistamalla Lin, Hayn ja Laun (2019) aiemmin tekemä empiirinen tutkimus tarkastelemalla ISA 701-standardin voimaantulon ja tilintarkastuksen palkkioiden välistä yhteyttä eri aineistolla kvantitatiivisena analyysina. Lisätutkimuk-

sena tarkastellaan KAM:ien määrän ja tyypin yhteyttä tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Li ja muut (2019) tutkivat raportointivaatimusuudistuksien vaikutusta hinnoitteluun ennen ja jälkeen uusien raportointivaatimuksien käyttöönoton. Tutkimusta voidaan pitää tuoreena ja merkittävänä tilintarkastusraportoinnin ja sen palkkioiden näkökulmasta, sillä se ottaa kantaa raportointivaatimuksien ja palkkioiden väliseen kustannushyötysuhteeseen. Kustannushyötysuhteella viitataan siihen, ovatko standardiuudistuksista saadut hyödyt perusteltuja suhteessa syntyneisiin kustannuksiin erityisesti listattujen yhtiöiden kohdalla (Li ja muut, 2019, s. 112).

1.2 Tutkielman rakenne

Tässä tutkielmassa on seitsemän päälukua, jotka koostuvat aihealueen teoriasta sekä analyyttisesta luvusta, jossa esitellään aihealueen kannalta tärkeimpiä tutkimuksia. Tutkielma alkaa johdanto-osuudella, jossa perustellaan tutkimusaiheen tärkeyttä perustuen tilintarkastuksessa ilmenneisiin raportoinnin ongelmiin ja tilintarkastuksen sidosryhmien tarpeisiin. Johdannossa esitellään lisäksi tutkielman tavoite, ongelma ja rajaus.

Toisessa pääluvussa käsitellään tilintarkastusraportointia ja sitä, kuinka lainsäädännöllinen kehys sekä raportointistandardit vaikuttavat tilintarkastuksen raportointiin. Raportoinnin motivoinnin kannalta toisessa luvussa käsitellään tietovajeen ja odotuskuilun termejä tarkemmin kuin aikaisemmassa johdanto luvussa. Kolmannessa pääluvussa käsitellään tilintarkastuksen hinnoittelun osatekijöitä erityisesti listattujen yhtiöiden näkökulmasta. Luvussa tuodaan esille, mitkä eri tekijät vaikuttavat tilintarkastuspalkkioiden muodostumiseen, kuten asiakkaan koko, kompleksisuus, riskisyys ja tilintarkastajan koko.

Neljännessä pääluvussa esitellään tutkielman kannalta olennaisimpia tieteellisiä tutkimuksia tilintarkastuksen viimeaikaisimpien raportointiuudistuksien vaikutuksista tilintarkastuspalkkioihin. Pääluvussa käydään lävitse tilintarkastusraportoinnin kannalta

olennaisimpia uudistuksia, joilla on ollut merkittävä vaikutus listattujen yrityksien maksamiin tilintarkastuspalkkioihin. Pääluvussa tuodaan esille kaksi näkökulmaa, joita ovat positiivinen ja merkityksetön suhde tilintarkastusraportointivaatimusuudistuksien ja palkkioiden välillä. Pääluvussa johdetaan myös tutkielman hypoteesit.

Viidennessä pääluvussa käydään läpi tutkielman aineiston hankinta ja käytettävät menetelmät. Kuudes pääluku on tutkielman empiiristen tulosten analysointia kvantitatiivisen menetelmän pohjalta. Lisäksi luvussa tutkitaan johdantoluvussa esitettyjen hypoteesien voimassaoloa. Tutkielman viimeinen, seitsemäs pääluku on yhteenvetokappale, jossa tuodaan esille tutkielman lopputulokset, johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset.

2 Tilintarkastajan raportointi ja viimeaikaiset muutokset

Tilintarkastusraportoinnin perusta tulee tilinpäätöksen tarkastamisen yhteydestä, kun tilintarkastaja antaa lausuntonsa yhteisön tilinpäätöksen tietojen luotettavuudesta. Tilintarkastuksen ensisijaisena tavoitteena on varmistua, että tilinpäätös antaa oikean ja luotettavan kuvan yhteisön taloudellisesta toiminnasta (Tomperi, 2018). Raportoinnilla pystytään myös varmistamaan, että muut talouden toimijat, kuten rahoitussektori, voivat luottaa varmennettuun tietoon toiminnassaan.

Tilintarkastuksen raportoinnin uudistaminen perustuu tarpeiden muutoksiin yhteiskunnassa, mitkä ovat usein tilintarkastusskandaaleista johtuvia. Maailmanlaajuisen taloudellisen kriisin aiheuttanut finanssikriisi vuosina 2008–2009 johti tilintarkastuksen säännösten uudistamiseen Euroopan unionissa (Korkeamäki, 2017, s. 9). Myös Enronin skandaali aiheutti suuren luottamuspulan tilintarkastajia ja heidän toimintaansa kohtaan (Dobija ja muut, 2016, s. 97). Enron oli energiamarkkinoilla toimiva, listattu yhtiö, jonka markkina-arvo ja tase eivät peilanneet yrityksen oikeaa arvoa ja riskejä (Healy & Palepu, 2003, s. 21–22). Yhtiön tilintarkastaja Arthur Anderssenin katsottiin olevan eturistiriidassa tarkastettavaan yritykseen muun muassa suurien maksettujen tilintarkastuspalkkioiden vuoksi. Lisäksi Anderssenin katsottiin löyhän tarkastuspolitiikan vuoksi piilotelleen omaa työtään (Healy & Palepu, 2003, s. 15). Yhdysvalloissa muita vastaavia tilintarkastusskandaalitapauksia johtuen kirjanpidon vääristelystä ovat WorldCom, Global Crossing ja Rank Xerox (Cordos & Fülöpa, 2015, s. 129).

Tilintarkastussäännösten ja raportointivaatimuksien uudistamisella pyrittiin rahoitusjärjestelmän ja sidosryhmien luottamuksen lisäämiseen 2000-luvun finanssikriisin jälkeen (Korkeamäki, 2017, s. 9). Tilintarkastuksen laadun mittarina voidaan pitää sidosryhmien luottamusta, sillä jos tarkastuksen laatu on heikkoa eivät sidosryhmät luota tilintarkastuksen lopputulemiin (Cordos & Fülöpa, 2015, s. 129). Laatua voidaan pitää myös välttämättömänä osakemarkkinoiden luotettavalle toiminnalle. Ratkaisuna laadun ja luotettavuuden lisäämiseksi Euroopan unionin tilintarkastussäännöksiä uudistettiin tiukempaan linjaan muun muassa koskien raportointia ja tilintarkastajien velvollisuuksia. Esimerkiksi

tilintarkastuskertomuksen raportointi laajentui ja listatuille yrityksille sekä PIE (Public Interest Entity) eli yleisen edun kannalta merkittäville yhteisöille tuli erityisvaatimuksia (Korkeamäki, 2017, s. 9–10). PIE-yhteisöjä ovat pörssiyhtiöt, luottolaitokset, vakuutusalan yritykset ja erityislainsäädännössä erikseen luetellut yhtiöt Finanssivalvonnan (2020) määritelmän mukaan. Näiden julkisten yhtiöiden sekä PIE-yhteisöiden tilintarkastuksessa laaditulla laajennetuilla raporteilla voidaan pienentää sidosryhmien ja yrityksien odotetun tiedon ja saadun tiedon välistä kuilua. Laajentuneella raportoinnilla pyritään lisäämään avoimuutta ja siten luotettavuutta tarkastusta kohtaan (Cordos & Fülöpa, 2015, s. 129). Esimerkiksi uudella ISA 701-standardilla (Key Audit Matters), viestiminen tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista, pyrittiin pienentämään näitä odotetun tiedon ja saadun tiedon välisiä kuiluja. Vastaavan sisältöisen standardin kehitti myös Public Accounting Oversight Board (PCAOB) koskien Yhdysvaltojen listattuja yrityksiä. PCAOB:n AS 3101-standardi vaatii tilintarkastajia tuomaan esille tilinpäätöksistä kriittisiä tilintarkastusasioita eli CAM:eja (Critical Audit Matters).

Ulkoisen tarkastuksen hyötyjä tilintarkastuksessa on tutkittu ja yritetty mitata noin 40 vuoden ajan. Ulkoista tilintarkastusta on tutkittu johtuen sidosryhmien huolenaiheesta tilintarkastuskertomuksen sisältöä kohtaan (Vanstraelen ja muut, 2011, s. 8). Usein tarkastusraportoinnin hyödyllisyyteen liittyy kaksi eri näkökulmaa. Näkökulmat liittyvät Dobijan ja muiden (2016, s. 97) mukaan keskusteluun siitä, mitkä lisätiedot pienentäisivät tietovajetta tilintarkastusraportoinnissa ja millaisessa muodossa tilintarkastuskertomus tulisi antaa. Tarkastustoimeksiannoissa tietovajetta voitaisiin pienentää laajentuneella tarkastusraportoinnilla. Kuitenkin lisääntyneestä raportoinnista saatava hyöty voisi olla rajallinen Vanstraelin ja muiden (2011) mukaan.

2.1 Tietovaje ja odotusvaje

Tilintarkastusraportoinnin tarpeellisuutta sen käyttäjille ja muille sidosryhmille voidaan tarkastella sen jättämien niin sanottujen informaatiokuilujen perusteella. Informaatiokuilulla tarkoitetaan tietovajetta eli tilinpäätöksien käyttäjien haluaman informaation

ja tilintarkastajien tarkastamista tilinpäätöksistä saatavien tietojen välistä eroa (Bédard ja muut, 2016, s. 255–256). Mock ja muut (2013) tutkivat tilintarkastusraportoinnin viestinnästä ja informaatiosta jääviä aukkoja tilinpäätöksen käyttäjien ja tilintarkastajien välillä. Viestintäkuiluilla he tarkoittivat eroavaisuutta tilinpäätöksen käyttäjien ymmärtämän ja haluaman tiedon sekä käyttäjille ilmoitetun tiedon välillä. He tarkoittivat tilintarkastusraportointiviestinnän selvityksessään aukoilla kahta asiaa, tietovajetta ja odotusvajetta.

Tietovajeen IAASB (2011, s. 8) on määritellyt erona siinä, kuinka paljon ja mitä tietoa on käyttäjien saatavilla tilinpäätöksestä ja tilintarkastuskertomuksesta verrattuna siihen, kuinka paljon heillä on ja kuinka paljon he haluaisivat tietoa. Esimerkkinä IAASB:in (2011, s. 8) mukaan vajaan informaation määrä tekee rahoitusmarkkinoista tehottomia, sillä informaatio ei ole jakaantunut markkinoilla tasaisesti. Tämän takia sidosryhmillä ei välttämättä ole saatavilla tarvittavia tietoja tilinpäätöksestä tai tilintarkastuskertomuksesta (IAASB, 2011, s. 8). Tietovajeen pienentämiseksi IAASB (2011, s. 9) on ehdottanut, että tietojen saatavuutta lisättäisiin yrityksen johdon ja hallintovastaavien sekä tilintarkastajien laatimina lisäraportteina. Sidosryhmät, kuten sijoittajat ja analyytikot ovat myös ehdottaneet tietokuilun pienentämiseksi seuraavia raportointitoimenpiteitä tilintarkastajille. Toimenpiteitä olisivat muun muassa tarkastettavan yhtiön keskeisten liiketoimintariskien selvittäminen ja keskeisesti olennaisten seikkojen vaikutuksen arvioiminen tilinpäätökseen. Lisäksi toimenpiteisiin kuuluisi arvostukseltaan vaikeiden erien määrittely ja harkinta, tarkastusprosessissa ilmenneet keskeiset kysymykset ja niihin dokumentoidut ratkaisut. Muita ehdotuksia olivat liiketoimintaan kuulumattomien ja epäasiallisten tapahtumien raportointi (IAASB, 2011, s. 9).

Odotusvajeen IAASB (2011, s. 7) on määritellyt erona siinä, kuinka paljon tilintarkastajalta ja tilinpäätöstarkastukselta odotetaan verrattuna siihen, mitä tilintarkastus ylipäätään on. Odotusvajeen syiksi on listattu muun muassa tarkastuksen luonteeseen liittyvät ominaisuudet, kuten laajuus, rajoitteet, tavoitteet, ja näihin liittyvät väärinymmärrykset.

Viestinnän tuoma arvo tilintarkastuskertomuksessa on joko lisännyt tai vähentänyt tarkastuksen laatua, sillä vakiotilintarkastuskertomuksessa ei ole tuotu esille tarkastuksen toimenpiteitä eikä annetun lausunnon perusteita. Tämän takia informaation lisäämisellä ja siten tarkastusprosessin läpinäkyvyydellä on mahdollisesti positiivinen yhteys tilintarkastuksen laatuun.

Odotusvaje voidaan jakaa kahteen komponenttiin, jotka ovat suorituskykyvaje ja kohtuullisuusvaje (Porter, 1993, s. 50). Suorituskykyvajeella tarkoitetaan yhteiskunnan kohtuullisia odotuksia tilintarkastajan saavutuksia kohtaan suhteessa siihen, mitä tilintarkastajan uskotaan saavuttavan tilintarkastustyössä. Kohtuullisuusvajeella tarkoitetaan yhteiskunnan odotuksia suhteessa tilintarkastajan saavutuksiin ja suhteessa siihen, mitä kohtuullisuuden puitteissa tilintarkastaja voisi saavuttaa. Porterin (1993, s. 50) mukaan suorituskykyvaje voidaan jakaa vielä kahteen eri osaan. Ensimmäinen osa on kohtuulliset odotukset tilintarkastajan tehtäviin suhteessa nykyisiin tehtäviin, jotka velvoittavat tilintarkastajaa laissa ja ammatissa. Toinen osa on tilintarkastajan tehtävien odotetun standardisuoritustason ero suhteessa yhteiskunnan odotuksiin ja todettuun suorituskykyyn.

Suorituskykyvaje on jaettu vielä puutteellisiin standardeihin ja puutteelliseen suorituskykyyn. Tarkastustoimenpiteissä käytetyt standardit eivät kohtaa käyttäjien odotusten kanssa, ja siten kaikki epäkohdat eivät tule huomatuiksi tilinpäätöksissä (Hassink ja muut, 2009, s. 86). Standardivajeella tarkoitetaan oikeudellisia, tilintarkastajan ammatin vastuita ylittäviä yhteiskunnan odotuksia (Porter ja muut, 2012, s. 103). Standardeista syntyvän odotuskuilun vuoksi on tärkeää tunnistaa säädösten puutteet, jotta tilinpäätösten käyttäjien sekä tarkastajien välillä voidaan pienentää tietovajetta (Hassink ja muut, 2009, s. 86).

Mock ja muut (2013) saivat selville, että vaikka tilinpäätöksen käyttäjät haluavat saada lisää tietoa yrityksen taloudellisesta asemasta, he eivät kuitenkaan ole valmiita maksamaan lisätiedoista syntyvistä lisäkustannuksista. Tutkimuksen tulos on olennainen, kun

tarkastellaan tilintarkastajan saaman palkkion määrää suhteessa työmäärän kasvuun. Tietovajeen ja odotusvajeen vuoksi tilinpäätöksien käyttäjät, kuten pääomamarkkinoilla toimivat rahoittajat ovat vaatineet tilintarkastusraportoinnin kehittämistä läpinäkyvämpään ja informatiivisempaan suuntaan, jotta yhteisöjen antama taloudellinen tieto palvelisi sen käyttäjiä (IAASB, 2011, s. 6–7). Standardien ja käyttäjien tarpeiden kohtaamiseksi tilintarkastuksen raportoinnissa, IAASB uudisti standardejaan. Standardien uudistuksien taustalla vaikuttava lainsäädäntö ohjaa tilintarkastajan työtä, ja sen vuoksi lainsäädöllisen kehyksen tutkiminen on tärkeää osana raportointivaatimuksien kontekstia.

2.2 Lainsäädäntö tilintarkastuksen raportoinnissa

Tilintarkastuksen laillisuutta ja oikeudenmukaisuutta Suomessa valvotaan yleislailla, kuten tilintarkastuslailla 1141/2015, valtioneuvoston asetuksella 1377/2015 (Korkeamäki, 2017, s. 10) ja Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksella (EU) No 537/2014 koskien PIE-yhteisöiden tilintarkastusta (Eur-Lex, 2014). Yleislailla tarkoitetaan lakia, jolla säännellään tiettyä toimintaa yleisillä säännöksillä, ja nämä säännökset ovat usein abstrakteja johtuen niiden laajuudesta (Tieteen termipankki, 2020). Kansalliseen lainsäädäntöön vaikuttavat Euroopan unionin direktiivit, Euroopan unionin asetus tilintarkastuksesta ja kansainvälinen järjestö IFAC (Korkeamäki, 2017, s. 11). Tilintarkastuslain (1141/2015) 3 luvun 5 §:ssä säädetään tilintarkastuskertomuksen vaatimuksesta, joka velvoittaa tilintarkastajan raportointia, ja tarkastuksen suorittamista. Puolestaan tilintarkastuslain 4 luvun 3 §:ssä säädetään tilintarkastustavan velvoittavuudesta.

Tilintarkastajan raportointi voi koostua kolmesta kirjallisesta raportista, jotka tilintarkastaja antaa tarkastustyönsä päätteeksi (Horsmanheimo ja Steiner, 2017, s. 340). Kolme raporttia on tilintarkastuslain 3 luvun 4–7 §:n mukaan tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus ja mahdollisesti tilintarkastuspöytäkirja. Tilintarkastuksen loppuun viemisen merkiksi tilintarkastaja antaa tilinpäätösmerkinnän, jolla kuitataan tarkastustyö ja osoitetaan viittaus tilintarkastuskertomukseen (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 102).

Tilinpäätösmerkinnällä on kolme tarkoitusta, jotka ovat tilintarkastustyön loppuun suorittamisen todentaminen, tarkastuksen yksilöiminen ja todennus tilintarkastuskertomuksen luovuttamisesta (St-Akatemia, 2019, s. 344; Suomen tilintarkastajat, 2020a). Raportoinniltaan tilinpäätösmerkintä on julkinen (Horsmanheimo ja muut, 2017, s.102).

Tilintarkastuslain 3 luvun 5 §:n mukaan tilintarkastajan on annettava jokaiselta tilikaudelta tilintarkastuskertomus, joka luovutetaan tarkastettavan yhtiön yhtiökokoukselle. Tilintarkastajan tulee antaa hallitukselle viimeistään kaksi viikkoa ennen varsinaista yhtiökokousta tilintarkastuskertomus (Tilintarkastuslaki 3:6). Tilintarkastuslain (1141/2015) 3 luvun 5 §:n mukaan: ”Tilintarkastuskertomuksessa on yksilöitävä sen kohteena oleva tilinpäätös sekä ilmoitettava, mitä tilinpäätössäännöstöä tilinpäätöksen laatimisessa on noudatettu”. Tilintarkastuslain 3 luvun 5 §:n mukaan kertomuksessa tulee myös lukea tilintarkastuksessa käytetyt standardit sekä tarkastuksesta vastuussa olevan toimipaikka.

Tilintarkastuslaki ohjeistaa myös tilintarkastuspöytäkirjan sisällöstä. Tilintarkastuslain 3 luvun 7 §:n mukaan tilintarkastuspöytäkirjassa voi tuoda esille sellaisia huomautuksia ja seikkoja, joita ei raportoida tilintarkastuskertomuksessa tai tarkastusvaliokunnan lisäraportissa. Tilintarkastuspöytäkirja osoitetaan tarkastettavan yhtiön hallitukselle tai muulle vastuulliselle toimielimelle (Tilintarkastuslaki 3:7).

Äskettäin läpi käydyt tilintarkastusraportoinnin osiot ja ISA-standardit nivoutuvat yhteen tuoden viestinnällistä arvoa tilinpäätöksien käyttäjille. Ainoa edellä käydyistä raportoinnin muodoista, johon ei liity ISA-standardia on tilinpäätösmerkintä (Horsmanheimo ja Steiner, 2017, s. 368). Seuraavassa luvussa käsitellään säännösten ja vaatimusten laatijoita, ja sitä kuinka erilaiset standardit liittyvät raportointivaatimuksiin.

2.3 Raportointistandardit ja viimeaikaiset muutokset

Tilintarkastusraportointivaatimuksilla tarkoitetaan tilintarkastajan velvollisuutta raportoida tilintarkastuksen lopputulemista tarkastettavan yhteisön sidosryhmille. Tilintarkastusraportointivaatimukset sitovat ja ohjaavat tilintarkastajan raportointia, sillä ne pohjautuvat osaksi lainsäädännöstä. Lisäksi raportointivaatimuksia ja standardeja luovat organisaatiot, kuten IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board), PCAOB (Public Company Accounting Oversight Board), Euroopan komissio ja FRC (Financial Reporting Council) (Gambetta ja muut, 2023, s. 115).

Tilintarkastusraportointia ja -vaatimuksia koskevaa säännöstöä luo kansainvälinen ja itsenäisesti toimiva IAASB-komitea eli kansainvälinen tilintarkastus- ja varmennusstandardilautakunta (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 182; Suomen tilintarkastajat, 2020b). IAASB kehittää ja luo ISA-standardeja tilintarkastusvelvollisten yhtiöiden ja muiden taloudellisten toimijoiden tilintarkastukseen (IAASB, n.d.). Komitean tärkeänä tehtävänä on kansainvälisillä standardeilla vahvistaa sidosryhmien luottamusta taloudellisen varmentamisen toimintaan (IAASB, n.d.). Annetut tilintarkastusstandardit liittyvät tilintarkastajien tarkastusprosessiin, eli siihen kuinka käytännössä tarkastusta suoritetaan (Horsmanheimo ja muut, 2017, s.181).

Tilintarkastusstandardeja kehittävät IFAC eli kansainvälinen tilintarkastajaliitto ja IAASB yhteistyössä (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 182). Kattojärjestönä IAASB:in yläpuolella toimii IFAC, jonka tavoitteena on laatia standardeja ammatillisen toiminnan tueksi (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 86). Annetut standardit voivat olla kansainvälisiä tilintarkastusalan standardeja eli ISA-standardeja tai ne voivat koskea laadunvalvontastandardeja eli ISQC 1-standardeja (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 182). ISA-standardit ja ISQC1-standardit ovat jaoteltavissa IAASB:in mukaan kahteen ryhmään, joita ovat varmennustoimeksianto- ja liitännäispalvelustandardit (Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 182). ISA-standardit kuuluvat näistä ryhmään varmennustoimeksiannot, ja ne kuvaavat kuluneeseen aikaan, kuten päättyneeseen tilikauteen, liittyviä taloudellisia tietoja

(Horsmanheimo ja muut, 2017, s. 183). Nämä IFAC:n antamat kansainväliset ISA-tilintarkastusstandardit kuuluvat osana hyvää tilintarkastustapaa myös suomalaisten tilintarkastuslainsäädäntöön Euroopan unionin velvoittavuuden vuoksi (Korkeamäki, 2017, s. 11). ISA- standardit velvoittavat erityisesti yleiseen käyttöön tarkoitettuja tilinpäätöksiä, sillä tällaisten yhteisöiden tilinpäätökset koskettavat monien käyttäjäryhmien informaatiotarpeita (IAASB, 2020, s. 768).

Uudistetuista standardeista tarkastelussa ovat ISA 700-sarjan standardit, sillä ne liittyvät keskeisesti tilintarkastuksen raportointiin sekä johtopäätösten luomiseen (Suomen tilintarkastajat, 2020b). Tilintarkastusraportointivaatimuksien suurimmat uudistukset asettavat listatuille yhteisöille velvollisuuden ilmoittaa keskeisistä huomion arvoisista seikoista tilinpäätöksessä sekä niiden tulee ilmoittaa toimeksiannossa mukana olevan tilintarkastajan nimi (IAASB, 2015b, s. 3). Muut raportointivaatimukset kaikille tilintarkastettaville liittyvät lausunto-osion esilletuomiseen, going concern eli toiminnan jatkuvuuden paranneltuun raportointiin, tilintarkastajan riippumattomuuteen sekä vastuualueen tarkentamiseen (IAASB, 2015b, s. 3). Suurimmat muutokset uudistuksissa liittyvät lisääntyneeseen läpinäkyvyyteen, luottamukseen ja kommunikointiin tilintarkastajan ja tarkastettavan yhteisön hallituksen välillä (Deloitte, 2016). Muutoksilla on haluttu vaikuttaa myös kommunikointiin sijoittajien ja tilintarkastajan välillä, kun tilintarkastuksen raportoinnista tulee entistä informatiivisempaa (Deloitte, 2016). ISA 700-sarjan standardien läpikäyminen on tutkielman kannalta olennaista, sillä se auttaa ymmärtämään, kuinka standardimuutokset ovat vaikuttaneet tilintarkastajien työkuormaan, raportointiin ja siten tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin.

2.4 ISA 701-standardi Tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat

ISA 701-standardi on määritelty International Auditing and Assurance Boardin (2020, s. 16) mukaan tarkoittavan viestimistä tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksessa. Keskeisillä tilintarkastuksen seikoilla (Key Audit Matters) tarkoitetaan ammatillisen harkinnan kohteena olevia tilin-

tarkastuksen eriä, jotka ovat merkittävyydeltään olennaisia tilintarkastuksessa (IAASB, 2020, s. 37). KAM:it ovat merkittäviä tilintarkastuksen kannalta, sillä ne liittyvät riskeihin, merkityksellisiin tapahtumiin tai merkittäviin tilintarkastajan lausuntoihin (Pinto & Morais, 2019, s. 145). KAM:t voidaan jakaa toimintatason- ja kirjanpitotason tyyppeihin (Gambetta ja muut, 2023, s. 131). Toimintatason riskeihin kuuluvat vero, oikeudenkäynti, kontrolli- ja IT-riskit, kun taas kirjanpitotason tyyppeihin kuuluvat liikevaihtoon, aineettomaan ja käyttöomaisuuteen omaisuuteen, varastoihin ja arvonalentumiseen liittyvät riskit (Gambetta ja muut, 2023, s. 118). Tarkastettavan yhtiön hallintoelimet valitsevat yhdessä tilintarkastajan kanssa nämä tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat.

ISA 701-standardi on tullut voimaan 15.12.2016 ja koskee tämän päivämäärän jälkeen tulevien tilinpäätöksien tarkastamista (IAASB, 2020, s. 16). Standardi koskee listattujen yrityksien tarkastamista tarkoituksenaan tehdä tilintarkastuksen raportoinnista läpinäkyvämpää ja samalla nostaen tarkastuksen raportoinnin viestintäarvoa (ACCA, n.d.). Tilintarkastajan viestiessään tilinpäätöksen kannalta keskeisistä seikoista, hänen tulee ilmoittaa tilintarkastuskertomuksessa, minkä vuoksi tilinpäätöksen asia on olennainen ja kuinka tämän asian käsittely on hoidettu tilintarkastajan toimesta (Pratt, 2016, s. 2). Tilintarkastuksen kannalta huomion arvoisten seikkojen on huomattu usein liittyvän arvostukseltaan vaikeisiin eriin, kuten aineettomaan omaisuuteen, liikearvoon, investointeihin ja käyttöomaisuuteen (Li ja muut, 2019, s. 112).

Tilintarkastajien raportoinnin tilinpäätöksestä on huomattu sisältävän noin kaksi KAM:ia (Li, 2022, s. 6; Kend & Nguyen, 2020, s. 421). KAM:ien raportoitavaan määrään on huomattu vaikuttavan tilintarkastettavan yhteisön koko, liiketoiminnan monimutkaisuus ja luonne sekä toimiala (IAASB, 2015c). Li:n (2022, s. 7) tutkiessa Uuden Seelannin NZX pörssin 235 yrityksen tilintarkastusraportointia ja niissä esiintyvien KAM:ien tyyppejä ja määrää vuosilta 2020–2021, hän huomasi, että monimutkaisemmilla toimialoilla, kuten pankkisektorilla, vakuutusalalla ja rahoitusalan yhtiöissä raportoitiin useampia KAM:eja kuin perinteisistä teollisuuden aloista. Yleisempinä KAM-tyyppeinä kaikilla toimialoilla

huomattiin olevan liikearvo ja aineeton omaisuus. Käyttöomaisuus taas oli yleinen KAM-tyyppi energia-, kiinteistö- ja viestintäalan sektorilla (Li, 2022, s. 8).

Vastaaviin tuloksiin KAM-tyyppien osalta on päätynyt Kend ja Nguyen (2020) tutkiessaan 3000 australialaista listattua yhtiötä ja niiden tilintarkastuskertomuksia vuosilta 2017–2018. Yleisimpinä KAM-tyyppeinä tarkastettavien listattujen yhtiöiden tilintarkastuskertomuksissa olivat aineeton omaisuus, käyttöomaisuus, liikevaihto, liiketoimintakaupat ja taseen erien arvostus (Kend & Nguyen, 2020, s. 422). Heidän tutkimuksessaan huomattiin myös, että Big Four -tilintarkastusyhteisöt raportoivat KAM:eja enemmän verrattuna muihin tilintarkastusyhteisöihin (Kend & Nguyen, 2020, s. 427). Erityisesti ensimmäisen vuoden tarkastuksessa Big Four -tilintarkastusyhteisöiden huomattiin tekevän enemmän toimenpiteitä tilintarkastuksessa KAM-raportoinnin myötä. Tutkijoiden mukaan lisääntynyt työ KAM-raportoinnin takia voisi tarkoittaa nousevia tilintarkastuskustannuksia (Kend & Nguyen, 2020, s. 427).

Myös Masdor ja Shamsuddin (2018) huomasivat ISA 701-standardista saatavan hyödyn potentiaalin ja kokosivat aiemman tehdyn tutkimuksen perusteella tietoa lyhyen aikavälin KAM:ien vaikutuksesta sidosryhmien, kuten sijoittajien reaktioihin ja kuinka KAM:it vaikuttavat tilintarkastuksen laatuun. Yhteenvetona he summasivat KAM:ien olevan hyödyllisiä monella eri saralla, kuten laadukkaan tiedon tuottamisessa sijoittajille, tilintarkastajan skeptisyyden lisääntymisestä tilintarkastustoimeksiannoissa ja tarkastuksen läpinäkyvyyden painottumisesta. Lisäksi KAM:ien on huomattu laskevan tilintarkastuksessa syntyviä riskejä, helpottavan tilintarkastusprosessia esimerkiksi tehostamalla työntekijöiden yhteistyötä ja lisäämällä tilintarkastuksen luotettavuutta (Rautiainen ja muut, 2021, s. 396).

Vastaavanlaisia standardeja raportointivaatimuksiltaan, kuten ISA 701-standardi, on ollut aikaisemminkin. Ranskassa on ollut käytössä vuodesta 2003 alkaen lakiin perustuva raportointivaatimus JOA (justification of assessments), josta tulee selvitä tilintarkastuksesta annetut arvioinnin perustelut (Bédard ja muut, 2014, s. 1). Bédardin ja muiden

(2014, s. 7) mukaan JOA:n ja KAM:ien välillä voidaan löytää kahdenlaisia yhtymäkohtia. Molemmissa raportointivaatimuksissa tavoitteena on tarjota tilinpäätösten lukijoille lisätietoa keskittyen tärkeisiin tilinpäätösseikkoihin, sekä molemmissa tapauksissa tilintarkastajan vastuulle jää kuvaus siitä, kuinka riskien käsittely on hoidettu tarkastusprosessissa. Eroksi näiden raportointiseikkojen välille voidaan nostaa keskeisten tilintarkastusasioiden perustelu, sillä JOA:n tapauksessa tilintarkastajan ei tarvitse perustella seikan tärkeyttä. Bédard ja muut (2014) olettivat, että Ranskan JOA:n kaltaisesti, uuden tilintarkastusraportointivaatimuksen, ISA 701-standardin käyttöönotosta tuleva hyöty voi olla rajallinen. Tätä he perustelivat sillä, että tilintarkastuksesta raportoidut JOA:t eivät antaneet sidosryhmille, kuten sijoittajille, uutta tietoa (2014, s. 28–29). Näin ollen ISA 701-standardin hyödyllisyyttä voidaan kyseenalaistaa sen ajatellussa käyttötarkoituksessa eli tuoden lisätietoa tilinpäätöksestä sidosryhmille.

2.4.1 ISA 700-standardi tilintarkastuskertomus

Tilintarkastaja antaa kunkin tilikauden tarkastuksen jälkeen tilintarkastuskertomuksen, joka toimii raporttina tilikauden aikaisten tapahtumien tarkastuksen tuloksista (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 368). ISA 700-standardin mukaisesti tilintarkastajan velvollisuutena on kunkin tilinpäätöksen loppuun antaa lausunto yhteisön toiminnasta tilinpäätöskertomuksessa (IAASB, 2015a). Tilintarkastuslain 3 luku 5 § määrittelee, että tilintarkastuskertomuksen lausunto-osiossa on dokumentoitava antaako kyseinen tilinpäätös oikean ja riittävän kuvan taloudellisen toimijan, kuten yhteisön ja säätiön, tilikauden tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Lausunto-osiossa on myös tuotava esille, onko tilinpäätöksessä täytetty lakisääteiset vaatimukset ja onko mahdollinen toimintakertomus säännösten mukainen (Tilintarkastuslaki 3:5). Lisäksi tilintarkastuskertomuksen lausunto-osiossa on todettava toimintakertomuksen ja tilinpäätöksessä esitettyjen tietojen yhdenmukaisuus. Tilintarkastuslain 3 luvun 5 §:n mukaan lausunto voi muodoltaan olla vakiomuotoinen, varauman sisältävä, kielteinen tai muuna mahdollisuutena on olla antamatta lausuntoa.

Uudistettu ISA 700-standardi tuli voimaan 15.12.2016 ja koskee tämän päivämäärän jälkeen päättyviä tilikausia ja niiden tarkastusta (IAASB, 2020, s. 768). Uudistetun ISA 700-standardin mukaisesti lausunto ja sen perusteet esitetään tilintarkastusraportin alussa, jolloin se tekee käyttäjälle tehokkaammaksi ja informatiivisemmaksi raportin pääasiallisen merkityksen viestimisen (KPMG, 2014, s. 7). Tilintarkastajan on raportoitava tilintarkastuskertomukseen tarkastetun yhteisön toiminnan jatkuvuudesta ja myös tuotava esille sellaisia seikkoja tilintarkastuksesta, jotka ovat olleet olennaisia (IAASB, 2020, 773). Lisäksi tilintarkastajan tulee tuoda ilmi tilintarkastuskertomuksen muu informaatio-osiossa ovatko muut tiedot, kuten vuosikertomus paikkansapitäviä (IAASB, 2020, s. 916). Tilintarkastusraportoinnin kannalta ISA 700-standardia voidaan pitää yhtenä tärkeimmistä uudistuksista raportointi arvoltaan, sillä se paljastaa sidosryhmille tärkeää tietoa päätöksenteon tueksi (Pratt, 2016, s. 1).

2.4.2 AS 3101-standardi

PCAOB:n tilintarkastuksen raportointistandardia AS 3101 voidaan pitää yhtenä merkittävimmistä muutoksista tilintarkastusraportoinnissa sitten 1940-luvun jälkeen (Burke ja muut, 2023, s. 59). Uudistuksien tarpeellisuutta voidaan perustella yritysten toiminnan globalisoitumisella, taloudellisen raportoinnin muuttumisella kohti käypää arvoa sekä monimutkaisten erien arvioimisella tilintarkastuksessa (PCAOB, 2017, s. 2). Näistä asioiden takia aiempi tilintarkastuskertomusmalli ei antanut riittävästi informaatiota sidosryhmille, kuten sijoittajille (PCAOB, 2017, s. 2). Raportointistandardia AS 3101 voidaan verrata ISA 701-standardiin, sillä molemmat näistä standardeista vaativat tilintarkastajaa raportoimaan tilinpäätöksen kannalta keskeisistä seikoista. AS 3101-standardin, kuten myös ISA 701-standardin taustalla on sidosryhmien vaatimukset laajemmasta tilinpäätöksen raportoinnista kuin vain hyväksytty/hylätty lausunto. Laajennetulla raportoinnilla PCAOB haluaa suojella sijoittajien ja muiden sidosryhmien etua tarkastettavien yhtiöiden taloudelliseen tietoon. PCAOB on voittoa tavoittelematon yhdistys, jonka tarkoituksena on muun muassa valvoa julkisia yhtiöitä koskevaa tilintarkastusta (PCAOB, n.d.).

AS 3101-standardi tuli voimaan koskien tilinpäätöksiä, joiden tilikaudet päättyivät 30.6.2019 tai sen jälkeen. AS 3101-standardista puhuttaessa voidaan käyttää myös termejä critical audit matters eli CAM. Raportointiuudistuksien mukaan tilintarkastajan tulee nimetä tilintarkastuksen kannalta keskeinen asia, määritellä minkä vuoksi asia on keskeinen ja kuinka asia on käsitelty tarkastusprosessissa (PCAOB, 2017, s. 12). Asiat ovat tilintarkastuksen kannalta keskeisiä, jos ne liittyvät tileihin tai tietoihin, jotka ovat olennaisia tilinpäätöksen kannalta tai asiat ovat muutoin haastavia ja monimutkaisia tilintarkastajan arvioinneissa (PCAOB, 2020, s. 2). Standardi on näiltä osin samanlainen verrattuna ISA 701-standardiin.

Erottavana tekijänä PCAOB:n ja IAASB:n standardien käyttöönoton tehokkuudessa ovat maakohtaiset sääntelyerot, sekä pääomamarkkinoiden ja lainsäädännön eroavaisuudet (Burke ja muut, 2023, s. 60). Maakohtaisista sääntelyeroista johtuen ISA 701-standardi velvoittaa raportoimaan kaikista tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista, kun taas AS 3101-standardi velvoittaa raportoimaan vain PCAOB:n mukaisista tilintarkastuksista (IAASB, 2016, s. 1). PCAOB:n standardi eroaa IAASB:n standardeista lisäksi laajemmalla raportointivelvollisuudellaan (IAASB, 2016, s. 5). Molemmat standardit vaativat tilintarkastuksen kannalta kriittisten tai keskeisten seikkojen nimeämisen ja sen, kuinka asia on käsitelty tilintarkastuksessa. AS 3101-standardi velvoittaa lisäksi tilintarkastajaa viittaamaan kriittisiin tilinpäätöksen tileihin, joiden raportoiminen on olennaista taloudellisten tietojen kannalta (IAASB, 2016, s. 2). Eroksi standardien raportointivelvollisuudessa voidaan nostaa myös se, että ISA 701-standardissa tilintarkastaja voi harvoissa tilanteissa päättää, ettei tilintarkastuksen kannalta keskeisestä seikasta ilmoiteta (IAASB, 2016, s. 3).

3 Tilintarkastuksen hinnoittelu

Tiintarkastuspalkkioiden suuruuteen vaikuttavat useat tekijät tilintarkastusasiakkaan suuruudesta tilintarkastajan kokoon. Tässä luvussa käydään läpi tilintarkastuksen hinnoittelun eri osatekijöitä. Pohjana tilintarkastuksen hinnoittelussa toimii Simunicin (1980) muodostama palkkiomalli. Hänen mukaansa tilintarkastuksen palkkio eli tulo muodostuu tilintarkastuksen yksikköhinnasta ja tilintarkastuksen kohteena olevan yrityksen johdon vaatimien tilintarkastuspalveluiden määrästä (1980, s. 161). Näihin vaikuttavat muun muassa palkkioiden osatekijät, kuten asiakkaan koko, kompleksisuus ja riskisyys. Nämä osatekijät ovat tilintarkastuksen kannalta tarjonta muuttujia eli ne vaikuttavat tarkastuksen prosessin ominaisuuksiin ja suoritettavan työn määrään (Hay ja muut, 2006, s. 146). Tämän tutkielman kannalta on tärkeää keskittyä eri osatekijöiden vaikutukseen palkkioiden muodostumisessa, jotta voidaan tehdä olettamuksia raportoinnin hinnoittelua lisäävistä elementeistä.

3.1 Asiakkaaseen liittyvät palkkiotekijät

Tilintarkastuspalkkioiden muodostuminen voidaan jakaa kahteen eri osioon, kuten tuotantokustannuksiin ja odotettuihin tulevaisuuden tappioihin (Simunic, 1980, s. 161–162). Tuotantokustannukset syntyvät tilintarkastustyöhön käytetystä ajasta, joihin vaikuttavat muun muassa tarkastettavan yhtiön koko, kompleksisuus ja riskisyys. Odotetut tulevaisuuden tappiot liittyvät tilintarkastajan oikeudenkäyntiriskiin. Simunic (1980) tutki tilintarkastuspalkkioita hyödyntämällä 397 havaintoaineistoa, jotka olivat kerätty Yhdysvaltojen julkisesti noteeratuista yhtiöistä vuodelta 1977. Perustuen näihin havaintoaineistoihin sekä keskusteluihin Chicagolaisten Big Eight -yrityksien ja kirjanpitäjien kanssa, hän kehitti tilintarkastuksen palkkiomallin. Tämä tilintarkastuksen palkkiomalli koostui muun muassa kohdeyleisön koon, kompleksisuuden ja tilintarkastuksesta muodostuvan riskin perusteella (Simunic, 1980, s. 172). Näistä palkkiotekijöistä asiakkaan koko ja kompleksisuus ovat tarkastettavasta asiakkaasta riippuvaisia ja tilintarkastuksen riski tarkastajan toimintaan liittyvä. Hay ja muut (2006) ovat selvittäneet palkkiomallien syntymistä muun muassa Simunicin (1980) ja useiden muiden tutkijoiden löydöksiin

pohjautuen. Seuraavaksi käydään läpi tilintarkastusasiakkaan koon, kompleksisuuden ja riskisyyden vaikutus tilintarkastuspalkkioihin.

Asiakkaan koko voidaan mitata taseen loppusumman avulla, sillä se antaa suuntaa siitä, kuinka suureksi kohdeyleisö eli tarkastettava yhteisö voidaan mitata. Taseen loppusummaa voidaan pitää asiakkaan koon mittarina, sillä taseessa on monia tilintarkastuksen kannalta olennaisia eriä (Simunic, 1980, s. 172). Taseen käyttämistä yrityksen koon mittaamisessa Simunic (1980) on perustellut sillä, että tilintarkastusprosessissa taseessa olevat erät, kuten raportoidut tulot, tulevat siten tarkastetuiksi epäsuorasti. Myös Hayn ja muiden (2006, s. 182) teettämä selvitys tukee väitettä siitä, että yhteisön kokoa voidaan käyttää tilintarkastuksen palkkioiden selittäjänä. Asiakkaan koon mittaamiseksi he toivat esille myös tulojen mittaamisen. He (2006, s. 169) testasivat asiakkaan koon ja palkkioiden yhteyttä meta-analyysin ja riippumattomien muuttujien avulla. Meta-analyysistä selvisi, että koon ja palkkioiden välinen yhteys on tutkimuksella mitattuna positiivinen eli usein suuremmilla tarkasteltavilla yhteisöillä tilintarkastuspalkkio on suurempi kuin pienemmillä toimijoilla. Tilintarkastusasiakkaan koko voi selittää noin 70 prosenttia tilintarkastuksessa syntyvistä palkkioista Hayn ja muiden mukaan (2006, s. 169).

Myös Al-Harshani (2008, s. 692) toteaa, että palkkiot sekä tilintarkastusasiakkaan koko muuttuvat positiivisessa suhteessa. Ilmiötä hän perustelee sillä, että yhteisön koon kasvaessa tilintarkastajalle kertyy suurempi määrä tarkastettavaa aineistoa ja tällöin tarkastusprosessissa kuluu luonnollisesti pidempi aika. Hänen tutkimuksessaan (2008, s. 692) myös huomattiin, että kannattavammilta yrityksiltä veloitettiin suurempia summia kuwaitilaisten tilintarkastusyrityksien puolesta. Tätä hän perusteli Firthin (1985, s. 28) tutkimuksella, jossa todettiin suurempien tilintarkastusasiakkaiden tilintarkastuspalkkioiden olevan pienempi taakka kustannuksissa ja täten palkkioiden muutokset eivät koidu varakkaammille tilintarkastusasiakkaille haasteellisiksi.

Kirjanpitojärjestelmät ja sisäisen tarkastuksen monipuolisuus myös vaikuttavat tarkastettavan yhtiön koon ja maksettavien palkkioiden välillä (Firth, 1985, s. 26). Sisäisen tar-

kastuksen monipuolisuudella tarkoitettiin suurempien yrityksien edistyksellisempiä sisäisen tarkastuksen menettelyitä, kuten kirjanpidon järjestelmiä, joilla voidaan pienentää ulkoisen tarkastuksen työmäärää. Alhaisempia kustannuksia hän perusteli suurempien yhtiöiden laajemmilla sisäisen tarkastuksen resursseilla. Sisäisen tarkastuksen kattavuus vaikuttaa ulkoisen tarkastamisen kustannuksien pienentymiseen ja siten kokonaispalkkioiden alentumiseen, sillä sisäinen tarkastus parantaa muun muassa kirjanpitoa, joka tuottaa laadukkaampaa informaatiota tilintarkastuksen tarpeisiin.

Asiakkaan kompleksisuudella Simunic (1980, s. 172) tarkoittaa tarkastettavan yhteisön monimutkaisuutta eli sitä, että taloudellisen informaation raportoiminen on hajautettua. Yrityksen liiketoiminnan ollessa monessa maassa ja mahdollisesti eri toimialoilla, luo tämä tilintarkastajan työhön lisää tarkastettavia eriä, ja siten työn kuormittavuus työmäärällä mitattuna kasvaa (Hiltunen, 2019, s. 100). Lisää kompleksisuutta tilintarkastamiseen tuo organisaatiossa toimivat lukuisat tytäryhtiöt ja organisaation sisällä olevat erilaiset käyttökustannustilit (Firth, 1985, s. 26). Näistä tytäryhtiöistä johtuen yrityksen sisällä voi olla monia eri kirjanpitojärjestelmiä, jotka tekevät tilintarkastajan työstä haasteellisempaa. Simunic (1980, s. 172) tutki kompleksisuuden vaikutuksia hinnoitteluun tilinpäätöksistä löytyvien tytäryhtiöiden kautta. Hän otti huomioon tytäryhtiöiden toimialat sekä ulkomaisen varallisuuden arvon suhteessa yrityksen taseen loppusummaan. Lopputulemana hän huomasi, että mitä monimutkaisempi yhtiö oli, sitä korkeammiksi tilintarkastuksen palkkiot muodostuivat.

Al-Harshani (2006, s. 687) oletti kompleksisuuden vaikuttavan hinnoitteluun monimutkaisempien liiketapahtumien, organisaatiorakenteiden ja suuremman vaivan vuoksi. Lisäksi useat muut tutkijat olivat tukeneet kompleksisuuden ja palkkioiden positiivista yhteyttä. Toteutuneessa Al-Harshanin (2006, s. 692) tutkimuksessa kuitenkin selvisi, että monimutkaisuuden ja tilintarkastuspalkkioiden välinen yhteys on tilastollisesti merkityksetön, ja siten tätä positiivista yhteyttä asiakkaan kompleksisuuden ja palkkioiden välillä voidaan kyseenalaistaa.

3.2 Tilintarkastusyhteisöön liittyvät palkkiotekijät

Tilintarkastuspalkkiot ovat tarkastuspalveluita tarjoavien yrityksien laskuttama korvaus tehdystä tarkastustyöstä eli toisin sanoen palkkiot ovat edustuspalkkioita (Liu, 2017, s. 52). Liun (2017, s. 52) mukaan kokonaispalkkiot voidaan jakaa kolmeen eri osioon, jotka ovat tilintarkastustyö, riskin kompensoiminen ja voittovaatimukset. Tutkimuksiin, kuten Simunic (1980), Firth (1985) ja Al-Harshani (2008), liittyen huomattiin, että tilintarkastajasta johtuen palkkioihin vaikuttivat riski, tilintarkastusyhteisö, yhteisön koko ja kilpailu markkinoilla.

Tilintarkastajan koon on ajeltu vaikuttavan tilintarkastuksessa muodostuviin palkkioihin (Firth, 1985, s. 28). Suurten tilintarkastajayhteisöjen, kuten Big Four -yhteisöiden, on uskottu käyttävän enemmän aikaa sekä resursseja, kuten työtunteja, tarkastusprosessin suorittamiseen, sillä toimeksiantoihin osallistuu usein useampi asiantuntija, esimerkiksi tarkastusprosessin suunnittelemiseen ja toteuttamiseen (Firth, 1985, s. 28; Kamil, 2021, s. 3). Tästä johtuen suurempien tilintarkastusyhteisöiden kustannusrakenteet voivat olla erilaisia pienempiin toimijoihin verrattuna (Firth, 1985, s. 28).

Suurten tilintarkastusyhteisöiden korkeampia tilintarkastuspalkkiota on selitetty myös yrityksen maineen arvostamisella ja ajatuksella siitä, että tarkastus olisi laadukkaampaa, jos tarkastajana on suuri, yleisesti laadukkaana tunnettu yritys (Firth, 1985, s. 28). Hänen mukaansa tilintarkastusta saatetaan pitää myös arvokkaampana, jos tilintarkastajayhteisö pyytää tarkastuksesta suurempia palkkioita kuin muut. Korkeiden palkkioiden on ajateltu johtuvan hintakilpailun vähyydestä tai siitä, etteivät asiakkaat ole tietoisia kilpailevien yrityksien palkkioista. Hänen mukaansa myös suuremmilla yrityksillä on suuremmat kustannusrakenteet, eli esimerkiksi tilintarkastajien kouluttamiseen saatetaan panostaa rahallisesti enemmän. Firthin tutkiessa tilintarkastusyhteisöiden ja palkkioiden yhteyttä, hän huomasi, että tilintarkastusyhteisön koon ja palkkioiden yhteys oli tilastollisesti merkityksetön, ja siten suurempien tilintarkastusyhteisöiden korkeampia palkkioita suhteessa pienempiin toimijoihin voidaan kyseenalaistaa. Myös Al-Harshani (2008, s. 692) tukee tätä väitettä, sillä hän omassa tutkimuksessaan huomasi tilintarkastusyh-

teisön koon olevan merkityksetön palkkioiden muodostumisessa. Simunic (1980, s. 187–188) on kyseenalaistanut tutkimuksellaan suurempien tilintarkastusyhteisöiden korkeampaa hinnoittelua. Tätä hän on perustellut suuriin tilintarkastajiin liittyvien mittakaavaetujen vuoksi. Mittakaavaetujen takia tilintarkastusyhteisöillä on mahdollisuus myydä tarkastuspalveluita alemmilla hinnoilla.

Tilintarkastuksessa oleva *riski* on riski siitä, että tilintarkastusasiakas saa tilintarkastajalta vakioisen lausunnon, vaikka tilintarkastusasiakkaan tarkastettavassa aineistossa olisi olennainen virheellisyys (Korkeamäki, 2017, s. 43). Tilintarkastusriskiin sisältyy eri osatekijöitä, jotka Korkeamäki (2017, s. 43) on määritellyt ominais-, kontrolli- ja havaitsemisriskiksi. Ensimmäinen näistä on riski siitä, että jokin ominaisperiaate, esimerkiksi kirjanpidossa laskutus, on tilintarkastuksen kannalta riskinen (Korkeamäki, 2017, s. 43). Toisessa riskissä, eli kontrolliriskissä tarkastettavan yhteisön kirjanpitojärjestelmät eivät havaitse olennaista virheellisyyttä tai puutetta. Viimeinen osatekijöistä, eli havaitsemisriski on riski, jossa tilintarkastajan suorittamista toimenpiteistä huolimatta, tilintarkastuskertomukseen on jäänyt riski eli suoritetut toimenpiteet tilintarkastuksessa eivät tuo esille virheitä tai puutteellisuuksia tilinpäätöksessä (Korkeamäki, 2017, s. 43).

Monet tutkijat, kuten Simunic (1980) ovat todistaneet tilintarkastusriskillä ja tilintarkastuksen palkkioilla olevan yhteys, sillä mitä korkeampi tarkastettavan yhteisön riskisyys on, sitä korkeammaksi palkkiot yleensä muodostuvat, koska ylipäätään riski palkkion saamisesta kasvaa. Riskien hinnoitteluun vaikuttavat monimutkaisten erien, kuten varaston arvon ja myyntisaamisten tarkastaminen (Simunic, 1980, s. 173). Al-Harshani (2008, s. 693) tukee väitettä riskisyyden ja palkkioiden yhteydestä, sillä tutkimuksellaan hän todisti, että asiakkaan maksuvalmiuden ja tilintarkastuspalkkion välinen regressiokerroin on negatiivinen. Tämä tarkoittaa, että asiakkaan riskien pienentyessä tilintarkastusyhteisöjen laskuttamien palkkioiden summa laskee. Asiakkaan riskisyys voi nousta likviditeettiongelmien myötä, ja tilintarkastusyhteisö usein kompensoi noussutta riskiä korkeammilla tarkastuspalkkioilla (Al-Harshani, 2008, s. 692)

Tilintarkastuksessa ilmenevät riskit, kuten mahdollisista oikeudenkäynneistä aiheutuvat kulut ja tilintarkastajayrityksen maineen menetysriski, suurenevat asiakkaan riskien suurentuessa (Firth, 1985, s. 27). Asiakasyrityksen kannattavuuden vaihtelevuus, tappiolliset tilikaudet ja maksukyvyttömyys saattavat myös ennakoida tilintarkastuksessa ilmeneviä riskejä. Esimerkiksi suuret taloudelliset muutokset ympäristössä voivat vaikuttaa yrityksen tuottoon ja siten kannattavuuteen. Täten riskin osuus tarkastuksessa kasvaa ja tilintarkastajan tulee suorittaa laajempaa tarkastusta (Firth, 1985, s. 27) voidakseen varmistua yrityksen tilinpäätöksen tietojen oikeellisuudesta. Myös Hayn ja muiden (2006, s. 170–171) tutkimus tukee kannattavuuden heikentymisen indikoivan tilintarkastusriskin nousua.

4 Raportointivaatimusuudistukset ja tilintarkastuspalkkiot sekä aikaisemmat tutkimukset

Tilintarkastusraportointivaatimuksien ja uudistusten suhdetta hinnoitteluun voidaan pitää tärkeänä tilintarkastusyhteisöjen nostamien palkkioiden ja sitä kautta tilintarkastusyhteisöiden kannattavuuden vuoksi. Raportoinnin suhdetta palkkioihin on tutkittu niin eurooppalaisella aineistolla hyödyntäen IAASB:in (International Auditing and Assurance Standards Board) ISA-standardeja kuin yhdysvaltalaisella aineistolla hyödyntäen PCAOB:n (Public Company Accounting Over- sight Board) standardeja. Tässä luvussa analysoidaan aikaisempia tutkimuksia tilintarkastuksen raportoinnin ja raportointiuudistuksien välisestä yhteydestä tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin.

Tässä pääluvussa esitetyt empiiriset havainnot on jaettu kolmeen eri alalukuun. Aikaisemmat tutkimukset tilintarkastuksen raportointivaatimusuudistuksien yhteydestä tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin ovat olleet ristiriitaisia. Osa aikaisemmista tutkimuksista on löytänyt yhteyden muuttujien välillä, kun taas osassa tutkimuksista yhteyttä ei ole löydetty. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään niitä tutkimuksia, jotka ovat löytäneet yhteyden PCAOB:n tilintarkastusraportointivaatimusuudistuksien ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välillä. Toisessa alaluvussa käsitellään niitä aikaisempia tutkimuksia, jotka ovat löytäneet yhteyden IAASB:in ISA701-standardin ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välillä. Kolmannessa alaluvussa käydään läpi tutkimustuloksia, joissa tilintarkastusraportointivaatimusuudistuksien ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välinen yhteys on merkityksetön, eli yhteyttä ei ole.

4.1 Raportointivaatimusuudistuksien yhteys tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin

Yhdysvalloissa vuonna 2007 PCAOB uudisti tilintarkastusstandardejaan korvaamalla vanhan AS2-standardin uudella AS5-standardilla (PCAOB, n.d.). AS2-standardi tarkoittaa, että perinteisen tilinpäätöstarkastuksen lisäksi tilintarkastajan tuli suorittaa myös

sisäisen valvonnan tarkastus (PCAOB, n.d.). AS2-standardia kritisoitiin erityisesti korkeasta tilintarkastuskustannuksien tasosta, sillä standardi vaikutti tarkastuksen tehokkuuteen heikentävästi (Krishnan ja muut, 2011, s. 1). Uudistuneella AS5-standardilla PCAOB muutti sisäisen valvonnan tarkastusta, jotta AS2-standardin heikosta kustannustehokkuudesta päästäisiin eroon. PCAOB:n tarkoituksena oli uudella raportointistandardilla pitää tilintarkastuksen laatu yhtä hyvänä kuin aiemmin, mutta laskea tilintarkastuksen kustannuksia. Krishnan ja muut (2011) tutkivat AS5-standardin yhteyttä tilintarkastuksen kustannuksiin verrattuna AS2-standardin aikaisiin kustannuksiin. He toteuttivat tutkimuksensa tutkien vuosia 2006–2008. Tällöin he saivat mukaan viimeisen vuoden AS2-standardin olemassaolosta sekä kaksi ensimmäistä vuotta AS5-standardin olemassaolosta. Tutkimuksessaan he saivat selville, että muutos palkkioissa vuosista 2005–2006 verrattuna vuosiin 2006–2008 oli aleneva palkkioiden suhteen. Tutkijat huomasivat, että pienillä yrityksillä kustannukset eivät alentuneet uuden standardin takia. Lisäksi vastoin odotuksia tutkijat huomasivat, että lähinnä vain kompleksiset yritykset, jotka toimivat usealla liiketoimintasegmentillä ja joilla oli paljon ulkomaisia toimintoja, pystyivät hyötymään AS5-standardista, sillä tilintarkastuksen kustannukset eivät nousseet näillä yrityksillä.

AS5-standardin vaikutusta tilintarkastuksen palkkioon ja laatuun ovat tutkineet myös Wang ja Zhou (2012). He tutkivat sitä vaikuttaako AS5-standardi laatuun, kun tilintarkastuksen kustannukset laskevat uuden raportointijärjestelmän käyttöönoton myötä. He tutkivat yrityksiä kahdesta otoksesta. Ensimmäinen otos muodostui yrityksistä, joiden tilikaudet päättyivät välillä 2006–2007 eli juuri ennen AS5-standardin käyttöönottoa. Tätä otosta verrattiin toiseen otokseen, jossa yrityksien tilikaudet päättyivät välillä 2005–2006. Suurin osa, noin 84 prosenttia, otoksessa mukana olevista yrityksistä oli Big Four-yhteisöiden asiakkaita. Tutkimuksessa saatiin selville, että lyhyellä aikavälillä AS5-standardi laski tilintarkastuksen kustannuksia noin 4 prosenttia (2012, s. 494). Asiakkaan koko, kannattavuus, sisäisen tarkastuksen laatu, kompleksisuus ja tilintarkastajan koko vaikuttivat myös maksettavien palkkioiden suuruuteen (2012, s. 501). Mitä suu-

rempi asiakas oli, sitä enemmän se maksoi tilintarkastuksesta palkkioita. Tutkijat huomaisivat lopputulemana, että uuden tilintarkastusraportointijärjestelmän käyttöönotto pienensi julkisten yrityksien tilintarkastuskustannuksia (2012, s. 507). Tätä he perustelivat sillä, että uusi standardi eliminoi tarpeettomia tarkastustoimenpiteitä ja ohjaa tilintarkastajan resursseja tarkastuksen kannalta olennaisiin asioihin.

CAM:ien (Critical Audit Matters) vaikutusta tilintarkastuksen hinnoitteluun ovat tutkineet Yhdysvaltojen kontekstissa Daugherty ja muut (2021). He tutkivat CAM:ien eli AS 3101-standardin raportointiprosessia sekä sitä, kuinka CAM:ien raportointi vaikuttaa tarkastusprosessin tehokkuuteen. He kokosivat tutkimuksensa aineiston kyselylomakkeella, joka lähettiin 186 vastaanottajalle. Kyselyyn vastanneet olivat vastuullisia tilintarkastajia, tarkastusvaliokunnan puheenjohtajia ja talousjohtajia. Näistä vastaanottajista 20 vastasi kyselyyn. Daugherty ja muut (2021, s. 18) tutkivat kyselyn vastauksien perusteella CAM:ien suhdetta tilintarkastuksen tehokkuuteen ja siihen, millainen on vastanneiden henkilöiden rooli CAM:ien raportoimisessa. Kokeneempien tilintarkastajien ajateltiin olevan raportointiprosesseissa tehokkaampia, ja siten vaikuttavan palkkioiden määrään alentavasti. Lisäksi vastuu CAM:ien tunnistamisesta on tilintarkastajilla, joten suurempi vastuu johtaa tilintarkastusprosessissa resurssien lisäämiseen (Daugherty ja muut, 2021, s. 17). Tutkimuksen kyselyssä selvisi, että CAM:ien raportoinnin uskottiin nostavan tilintarkastuspalkkioita (2021, s. 20). Palkkioiden nousun perusteena olivat lisääntyneet tilintarkastajien resurssien tarpeet, jotka johtivat korkeampiin tarkastuskustannuksiin. Muita syitä palkkioiden nousulle olivat tarkastajien ja yrityksien lisääntynyt vastuu ja PCAOB-tarkastukset (2021, s. 22). Haastattelusta selvisi myös, että CAM raportoinnin ei uskottu antavan lisäarvoa sidosryhmille, joten kustannukset, jotka syntyivät ylimääräisestä raportoinnista, ylittivät CAM:sta saadun hyödyn (2021, s. 20).

4.2 ISA 701-standardin positiivinen yhteys hinnoitteluun

ISA 701-standardin yhteyttä tilintarkastuksen kustannuksiin on tutkittu sen lisäämän työmäärän vuoksi. Useimmat tutkimukset, jotka ovat keskittyneet ISA 701-standardin ja

tilintarkastuspalkkioiden tutkimiseen ovat huomanneet yhteyden muuttujien välillä. Li ja muut (2019) tutkivat tilintarkastusraportointivaatimusuudistuksien vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ja hinnoitteluun listattujen yrityksien kontekstissa Uudessa-Seelannissa. He tutkimuksessaan esittivät hypoteesin tilintarkastusraportointijärjestelmän ja tilintarkastuksen hinnoittelun välisestä positiivisesta suhteesta. Tällä he tarkoittivat, että tilintarkastajan raportoinnin lisääntyessä palkkioiden määrä kasvaa. Lin ja muiden (2019) asettamaa hypoteesia testattiin Carcellon ja Lin (2013) muodostamaa kaavaa hyödyntäen. Kaava tutkii voimaantulleiden velvoitteiden yhteyttä hinnoitteluun (1).

Carcellon ja Lin (2013) palkkiokaava (mukaillen Li ja muut, 2019):

$$\begin{aligned} LN_{FEE} = \ & \alpha_0 + \alpha_1 POST_{it} + \alpha_2 SIZE_{it} + \alpha_3 ROA_{it} \\ & + \alpha_4 LOSS_{it} + \alpha_5 SUB_{it} + \alpha_6 FOREIGN_{it} \\ & + \alpha_7 LEVERAGE_{it} + \alpha_8 INV_{it} + \alpha_9 REC_{it} \\ & + \alpha_{10} BIG4_{it} + Industry\ Dummies + \varepsilon_{it} \end{aligned} \quad (1)$$

missä kaava kuvaa luonnollisen logaritmin tulosta palkkioista tuhansina dollareina. Li ja muut (2019) olettavat α_1: n olevan hypoteesin mukaisesti positiivinen, sillä palkkioiden oletetaan nousevan, kun raportointivaatimuksia lisätään tarkasteluajanjaksolla.

Li ja muiden (2019, s. 116) kaavassa α_0 kuvaa korrelaatiokerrointa palkkioiden ja raportointivaatimuksien välillä eli sitä, kuinka riippuvaisia muuttujat ovat toisistaan. $POST_{it}$ merkitsee sitä, onko raportointivaatimus tullut tilikaudella käyttöön, eli muuttujan ollessa yksi, tarkoittaa se, että tilikausi on ensimmäinen, jolloin raportointivaatimus on otettu käyttöön ja muissa tilanteissa muuttujan $POST_{it}$ arvo on nolla. $SIZE_{it}$ kuvaa otokseen otettujen yhtiöiden kokoa, ROA_{it} ja $LOSS_{it}$ mittaavat yhtiön kannattavuutta. Muuttujat SUB_{it} ja $FOREIGN_{it}$ kuvaavat yhtiön monimutkaisuutta eli kompleksisuutta. $LEVERAGE_{it}$ kuvaa yhtiön vipuvaikutusta. INV_{it} ja REC_{it} kuvaavat luontaista riskiä tilintarkastuksessa, sillä kyseisiä tase-eriä pidetään monimutkaisina tarkastaa. $BIG4_{it}$ kuvaa tilintarkastuksen laatua, sillä Big Four -tilintarkastusyhteisöiden oletetaan tarjoavan laadukkaampia tilintarkastuspalveluita asiakkaille. Myös tarkasteltavien yhtiöiden toimialat ovat otettu huomioon palkkiokaavassa. Industry Dummies kuvaa tutkimukseen otettujen yhtiöiden toimialojen ominaisuuksia. Kaavassa olevat komponentit ovat yleisempiä

palkkioon vaikuttavia osatekijöitä, kuten aikaisemmissa kappaleissa on käyty lävitse muun muassa Simunicin (1980) löydöksien avulla.

Li ja muut (2019) tutkivat, kuinka raportointiuudistuksen voimaantulo on vaikuttanut juuri listattujen yrityksien tilintarkastuksen palkkioiden hinnoitteluun. He käsittelivät tutkimuksessaan Uuden Seelannin pörssiyrityksiä, jotka löytyivät vuonna 2017 Osiris -tietokannasta. Tutkimuksessa huomioitiin ensimmäisen vuoden raportointivaatimusuudistuksen käyttöönotto sekä ajanjakso ennen käyttöönottoa, jotta tutkimuksessa saataisiin selville palkkioiden muutos raportoinnin lisääntyessä. Tutkimuksen otoksena olivat 121 pörssiyhtiötä, sekä näiden yhtiöiden maksamat palkkiot ennen ja jälkeen raportointivaatimuksien käyttöönotto vuoden. Osuudeltaan suurimmat valitut yritykset toimivat tehdasteollisuuden ja kuljetus-, viestintä-, sähkö-, ja kaasupalveluiden parissa (2019, s. 117). Tutkijat havaitsivat, että otosyrityksille oli ominaista kasvava myynti sekä markkina-arvo. ISA 701-standardin käyttöönottamisessa tutkijat huomioivat tilintarkastajan allekirjoituksen ja raportoitujen KAM:ien vaikutuksen hinnoitteluun. Lisääntyneen raportoinnin vuoksi tilintarkastajan erilaiset riskit, kuten maineriski ja vastuut nousivat (Li ja muut, 2019, s. 111). Riskit näkyivät esimerkiksi oikeudenkäyntiriskeinä tilanteissa, joissa tilintarkastaja ei ole huolellisesti raportoinut standardia velvoittavalla tavalla. Tutkijoiden mukaan tilintarkastuksen nousseita kustannuksia voisi selittää korkeamman riskin hinnoittelulla. Korkeampia palkkioita selitettiin myös tilintarkastuskertomuksien pidentymisellä.

Li ja muut (2019, s. 118) havaitsivat, että tilintarkastuspalkkiot muuttuivat huomattavasti raportointivaatimusuudistuksen käyttöönoton myötä. Erityisesti tilintarkastuspalkkiot nousivat otosyrityksien osalta, joille oli ominaista suuri kasvu markkina-arvollisesti sekä myynnillisesti. Tutkijoiden (2019, s. 120) tarkastellessa regressiomallin yksittäisten muuttujien vaikutusta suhteessa tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin, he huomasivat, että ISA 701-standardilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä kokonaispalkkioihin. Kuitenkin tutkimuksen monimuuttuja-analyysissa kokonaispalkkioiden huomattiin olevan noin 9,3 prosenttia korkeammat kuin ajanjaksolla ennen uudistuksia (2019, s. 121).

Monimuuttuja-analyysin tulosta voidaan pitää luotettavampana, sillä se kontrolloi kokonaispalkkioihin vaikuttavia muuttujia ja huomioi ne analyysissa yhtäaikaisesti. Tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden oli huomattu olevan korkeampia niille yrityksille, jotka olivat kooltaan suurempia, sisälsivät useita tytäryrityksiä, ja joilla oli toimintaa useassa eri maassa (Hay, 2006, s. 169).

Palkkioiden nousua voidaan selittää tilintarkastajien kiinnostuksella toimeksiantoja kohtaan. Uusista raportointivaatimuksista ei välttämättä koidu lisätyötä, mutta tilintarkastaja saattaa laskuttaa siitä huolimatta suurempia palkkioita asiakkaalta (Li ja muut, 2019, s. 125). Toisaalta uudet raportointivaatimukset lisäävät tarkastusta ja toimenpiteitä, ja siten vaikuttavat palkkioiden nousuun. Myös tilintarkastuspalkkioiden ja tilintarkastajan vastuun välillä huomattiin olevan positiivinen suhde. Raportoinnista johtuvia kustannusten nousua voitiin selittää myös toteutuksesta, dokumentaatiosta sekä viestinnästä johtuvilla lisääntyneillä toimenpiteillä (PCAOB, 2020, s. 3–4). Li ja muut (2019, s. 125) osoittivat raportointivaatimusuudistuksen nostavan tilintarkastuksen laatua 54,2 prosentilla aikaisemmasta. Samassa he huomasivat myös palkkioiden nousseen tilintarkastuksen laadun noustessa.

Pinto ja Morais (2019) tutkivat eri tekijöitä Euroopassa, jotka vaikuttivat tilintarkastajien julkistamien KAM:ien lukumäärään. Tutkimus koostui yrityksistä, jotka olivat Iso-Britannian FTSE 100-, Ranskan CAC 40- ja Alankomaiden AEX 25-osakeindekseissä, ja jotka olivat julkistaneet KAM:eja tilinpäätöksestään vuoden 2016 lopussa. Pinto ja Morais (2019, s. 157) huomasivat tutkimuksessaan, että mitä enemmän yhteisöillä oli liiketoimintasegmenttejä eli kompleksisuutta toiminnassaan, sitä enemmän tilintarkastaja julkaisi KAM:eja eli riskejä tarkastettavan yhteisön tilinpäätöksestä. Korkeampien palkkioiden huomattiin liittyvän myös korkeampaan riskiin. Yrityksen taloudellisen riskin noustessa, tilintarkastajan tulee suorittaa perusteellisempaa tarkastusta, joka johtaa usein työmäärän ja siten tilintarkastuspalkkioiden nousuun (Pinto & Morais, 2019, s. 149).

Palkkioiden nousua on aiemmissakin tutkimuksissa perusteltu muun muassa nousseella vaivannäöllä tarkastusprosessissa (Hoitash ja muut, 2008, s. 123) sekä kasvaneella ajan-, rahan ja muiden resurssien käytöllä, kuten henkilökunnan kouluttamisella uudistuneisiin raportointivelvoitteisiin (Li ja muut, 2019, s. 125). Myös Suttipun (2022, 87) huomasi tutkimuksessaan, että tappio, riski, yrityksen koko ja kokonaispääoman tuotto vaikuttivat raportoituun KAM:ien määrään. Suurentunut riski lisäsi raportointia, sillä tilintarkastajien tuli tällöin kirjata enemmän tilintarkastusevidenssiä tilinpäätöksen riskeihin vastaamiseksi. Suurempien yrityksien huomattiin maksavan korkeampia palkkioita johtuen laajemmista tilintarkastustoimista sekä sosiaalisista odotuksista (Suttipun, 2022, s. 87).

Myös Al-mulla ja Bradbury (2022) löysivät vastaavia tuloksia, kun he tutkivat KAM:ien vaikutuksia tilintarkastuspalkkioiden muutoksiin Uudessa-Seelannissa. Tutkijat olettivat KAM raportoinnin liittyvän positiivisesti tilintarkastuspalkkioihin eli uudistuneet raportointivaatimukset nostaisivat palkkioita (2021, s. 136). Heidän tutkimusaineistonsa koostuu 132 uusiseelantilaisesta listatusta yrityksestä, ja näiden yrityksien vuosikertomuksista. Tutkijat huomasivat poikkileikkausanalyysissään, että ainutlaatuisten KAM:ien ylimääräinen raportointi nosti tilintarkastuspalkkioiden suuruutta noin 28 prosentilla (2021, s. 143–144). Palkkioiden nousu johtui riskien noususta ja työmäärän kasvusta tilintarkastusprosessissa.

Elmarzouky ja muut (2023) tarkastelivat KAM:ien ja tilintarkastuskustannuksien välistä suhdetta vuosina 2014–2018 Iso-Britannian FTSE -osakeindeksiä hyödyntäen. FTSE (Financial Times Stock Exchange) on Iso-Britannian osakeindeksi, joka koostuu Iso-Britannian suurimmista listatuista yrityksistä, ja osakeindeksin arvo muodostuu näiden listattujen yrityksien päivittäisien kurssimuutoksien keskiarvosta (Young, 2022). Kustannuksien muutoksia tutkittiin, joko suorina palkkioiden nousuina tai tilintarkastusprosessin viivästymisellä johtuen lisääntyneestä raportoinnista. He saivat selville, että kustannukset vaihtelevat yrityksen mukaan ja mediaaniarvo KAM:lle on 3, maksimin olleessa 10 ja minimiarvon ollessa nolla. KAM:ien arvoilla tarkoitettiin sitä, kuinka monta keskeistä

seikkaa tilintarkastuksen kannalta raportoidaan tilinpäätöksiin liittyen. Huomion arvoista oli, että tilintarkastajan ilmoittamat KAM:it vaikuttivat 0,223:lla tilintarkastuspalkkioiden nousun todennäköisyyteen. Tilintarkastuspalkkioiden nousua selitettiin muun muassa yrityksien riskisyyden tasolla tarkastusprosessissa.

KAM:ien suhdetta tilintarkastuksen hinnoitteluun on tutkittu myös kehittyvien maiden kontekstissa. Baatwah ja muut (2024) tutkivat Omanin pörssimarkkinoiden listattujen yhtiöiden KAM-raportoinnin ja tilintarkastuspalkkioiden välistä yhteyttä vuosilta 2012–2019. Tutkimuksen otos koostui 111 listatusta yhtiöstä, jotka eivät olleet rahoitusalanyhtiöitä. Rahoitusalanyhtiöiden rajaaminen pois otoksesta on perusteltua, sillä näiden yhtiöiden kirjanpidon ja tilintarkastuksen standardit ovat ainutlaatuisempia kuin perinteisten toimialojen (Baatwah ja muut, 2024, s. 805). KAM:ien implementoinnin yhteydessä ja sen jälkeen huomattiin merkittävä positiivinen yhteys tilintarkastuspalkkioihin (Baatwah ja muut, 2024, s. 808). Tilintarkastajien huomattiin nostavan palkkioita noin 12 %:a KAM:ien implementoinnin jälkeen. Tilintarkastuspalkkioihin vaikuttivat myös se, kuinka monta KAM:ia raportoitiin yhteisön tilintarkastuksesta. Tutkijoiden mukaan yhden keskihajonnan lisäys KAM:ien määrällä mitattuna nosti tilintarkastuspalkkioita noin 5 %:a (Baatwah ja muut, 2024, s. 808). Palkkioiden nousua selitettiin tilintarkastajien riskiarvioinneilla ja lisääntyneillä toimenpiteillä, joiden tarkoituksena oli minimoida tilintarkastusriskiä. Huomion arvoinen seikka tutkimuksessa oli, että KAM:it, jotka liittyivät toimintatason riskeihin, nostivat palkkioita (Baatwah ja muut, 2024, s. 812).

4.3 Raportointivaatimusuudistuksien merkityksetön suhde palkkioihin

Eurooppalaisessa kontekstissa raportointivaatimusuudistuksien suhdetta hinnoitteluun ovat tutkineet Bédard ja muut (2014). He selvittivät tutkimuksessaan JOA:sta (justifications of assessments) aiheutuvia kustannuksia sekä millaisia hyötyjä raportoinnista saadaan, kun kyseessä ovat ranskalaiset pörssiyhtiöt ja niiden vuosikertomukset tarkasteluajanjaksolla 2002–2011. Tutkimuksessa oli mukana 953 listattua yhtiötä ja aineisto

kerättiin näiden yhtiöiden vuosikertomuksista. Tilintarkastajien on JOA:n mukaan annettava arvioinnin perustelut tilintarkastustyölle eli tilintarkastajan on raportoitava tarkastetussa toimeksiannossa huomatut havainnot. Bédard ja muut (2014) huomasivat, että JOA:n tuoma lisäkustannus on vain marginaalinen, sillä lisätyö, joka syntyy lain vaatimasta raportoinnista, ei ole nostanut tilintarkastuksesta maksettavien palkkioiden suuruutta. He antoivat tälle kustannusten nostamattomuudelle syiksi muun muassa sen, että lisätyö ei vaadi tilintarkastajilta kovin suurta panosta eikä asiakas kovinkaan usein ole halukas maksamaan ylimääräiseen raportointiin kulunutta aikaa.

Vastaaviin tuloksiin Bédardin ja muiden (2014) tuloksien kanssa pääsivät Gutierrez ja muut (2018), kun he tutkivat Iso-Britannian LSE (London Stock Exchange) -pörssissä olevien yrityksien tilintarkastuksen hinnoittelua laajentuneen tilintarkastuksen raportointivaatimusuudistuksen jälkeen. Uudistuksen taustalla vaikutti sidosryhmien lisääntyneet tarpeet pörssiyhtiöiden tilinpäätöksistä saatuun informaatioon. Tutkimus toteutettiin neljän vuoden ajanjaksolla vuosina 2011–2015, jolloin uudistuksen tuomaa muutosta voitiin verrata ennen ja jälkeen uuden raportointivaatimusuudistuksen voimaantulon. He vertailivat tutkimuksessaan tilintarkastusraportointivaatimuksiltaan kahdenlaisia yhtiöitä. Ensimmäisessä ryhmässä oli 1212 yhtiötä, joilta vaadittiin laajempaa tilintarkastusraportointia ja toisessa vertailuryhmässä oli 1440 yhtiötä, joilta ei vaadittu laajempaa tilintarkastusraportointia. Huomion arvoista oli, että raportointivaatimusuudistukset eivät nostaneet tilintarkastajan palkkioita ajanjaksolla. Yrityksien, joilla oli paljon riskejä liiketoiminnassaan, huomattiin kuitenkin maksavan enemmän tilintarkastuspalkkioita, kun tilintarkastuskertomukset pidentyivät. Tilintarkastuskertomuksen jopa kolminkertainen pidentyminen johtui tilintarkastajan lisääntyneestä riskien raportoimisesta (Gutierrez ja muut, 2018, s. 1545).

Iso-Britannian pörssiyrityksien tilintarkastuksen laajentunutta raportointia ja hinnoittelua ovat tutkineet myös Reid ja muut (2019). He tutkivat FRC:n (Financial Reporting Council) tekemiä muutoksia ISA-standardeihin, ja kuinka muutokset vaikuttivat tilintar-

kastuksen hinnoitteluun Lontoon listattuiden yrityksien kontekstissa. Uudistukset velvoittavat tilintarkastajia raportoimaan tarkastuksen kannalta olennaisista riskeistä, laajuudesta ja virheellisyydestä aiempaa laajemmin. Standardit koskevat tilinpäätöksiä, jotka päättyivät vuonna 2013 tai myöhemmillä tilikausilla. He käyttivät tutkimuksessaan positiivista hypoteesia, jossa tilintarkastuskustannukset nousivat Iso-Britanniassa uuden tilintarkastusraportointijärjestelmän käyttöönoton myötä. Tutkimus ajoitettiin samalla tavalla kuin Gutierrezin ja muiden (2018) tutkimus, eli kaksi vuotta ennen ja kaksi vuotta jälkeen raportointijärjestelmän käyttöönoton. Eroina tutkimuksien välillä olivat käytetyt kontrolliryhmät. Reid ja muut (2019, s. 1504) käyttivät tutkimuksessaan eurooppalaisia ja yhdysvaltalaisia kontrolliryhmiä, kun taas Gutierrez ja muut (2018) käyttivät vain Iso-Britannialaisia yrityksiä tutkimuksessaan. Tulokset olivat kuitenkin samassa linjassa Gutierrezin ja muiden (2018) sekä Bédardin ja muiden (2014) tutkimuksien kanssa. Uudistetun raportointijärjestelmän ja tilintarkastuksen palkkioiden välillä ei ollut merkittävää muutosta tarkasteluajanjaksolla. Kuitenkin uuden raportointijärjestelmän käyttöönoton myötä tapahtui taloudellisten raporttien laadullista kehittymistä, vaikka tilintarkastajien nostamat palkkiot eivät kohonneet. Reid ja muut (2019, s. 1522) esittivät palkkioiden muuttumattomuudelle syiksi muun muassa sen, että laajentuneiden raportointivaatimuksien myötä tilintarkastajien työmäärä ei nouse aikaisempaa suuremmaksi.

Li ja Luo (2023) ovat tutkineet PCAOB:n (Public Company Accounting Oversight Board) AS 3101-standardin vaikutuksia tilintarkastuksen hinnoitteluun ja tarkastuksen viivästymiseen. Tilintarkastajan on standardin mukaisesti raportoitava tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista, jotka ovat tulleet ilmi tilinpäätöksen tarkastuksessa (PCAOB, 2017, s. 1). Li ja Luo (2023) tutkivat hinnoittelua asiakkaalle ja markkinoille syntyvien kustannuksien kautta. Kustannuksien nousua voidaan perustella tilintarkastajalle syntyneellä lisätyöllä, kuten ylimääräisien asiakirjojen laatimisella, ja lisäksi kustannuksia voi nostaa tarkastustoimeksiannossa korkeammalla statuksella olevien tarkastajien määrä (PCAOB, 2017, s. 87). Kustannuksien muutoksia tutkittiin ottamalla tarkasteluun yrityksiä, joista oli raportoitu ainakin yksi CAM ajanjaksolla 30.6.2019-15.12.2020. He huomasivat, että uudistuneeseen raportointivelvoitteeseen, eli AS 3101-standardiin, ei liittynyt

lisääntyneitä tilintarkastuksen kustannuksia, jos tarkastuksessa raportoitiin vain yhdestä CAM:ista. Huomionarvoista on, että useampien CAM:ien raportointi nosti tilintarkastuksen palkkioita.

4.4 Hypoteesien johtaminen

Aikaisemmissa tutkimuksissa on löydetty, että raportointivaatimusuudistukset ovat vaikuttaneet tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Raportointivaatimusuudistuksien myötä tilintarkastajien käyttämä aika toimeksiannoissa pääsääntöisesti kasvaa ja tilintarkastajien resursseja kuluu esimerkiksi uusien raportointistandardien mukaisiin koulutuksiin. Aikaisemmissa tutkimuksissa on löydetty, että tilintarkastuksen todellinen työmäärä on kasvanut raportointivaatimusuudistuksen voimaantulon myötä (Li ja muut, 2019, s. 125). Tilintarkastajan työmäärän kasvu selittyy osittain lisääntyneellä tarkastustyöllä, pidemmillä tilintarkastuskertomuksilla ja täten kasvaneella oikeudellisella vastuulla sekä maineriskilä toimeksiannoissa (Li ja muut, 2019, s. 125; Bédard ja muut, 2014, s. 9). Vastuun ja riskien kasvun raportointivaatimusuudistuksen voimaantulon yhteydessä on perusteltu sillä, tilintarkastajan tulee raportoida ISA 701-standardin mukaisesti tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat sidosryhmille. Aikaisemmat tutkimustulokset vahvistavat, että toimeksiantoon liittyvät riskit nostavat tilintarkastajan kokonaispalkkioita (Simunic, 1980). Tilintarkastajan työmäärän kasvaessa niin työtunneilla kuin raportoinnilla mitattuna, tulee kasvaneet kustannukset kompensoida, joka tarkoittaa tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden kasvua. Täten voidaan johtaa tutkielman ensimmäinen hypoteesi:

H1: Tilintarkastusraportointivaatimusuudistus, ISA 701-standardin mukainen KAM-raportointi, nostaa tilintarkastuspalkkioita.

Tilintarkastettavien yhteisöiden toimintatason riskien on havaittu vaikuttavan raportoitavien KAM:ien määrään ja tyyppiin (Dusadeedumkoeng ja muut, 2023, s. 186; Baatwah ja muut, 2024, s. 812). Erityisesti yhtiön koon on huomattu vaikuttavan raportoitavien

KAM:ien määrään. Aikaisemmissa tutkimuksissa on myös huomattu, että suurempien yhtiöiden kohdalla KAM:eja ei ainoastaan raportoida enemmän, vaan ne ovat myös yksityiskohtaisempia verrattuna pienempiin yhtiöihin. Yhtiön kompleksisuuden on havaittu taas vaikuttavan yksityiskohtaisempaan ja tarkempaan KAM raportointiin (Dusadeedumkoeng ja muut, 2023, s. 198). Yleisimpiä KAM-tyyppejä tilintarkastusraportoinnissa ovat liikevaihto ja aineeton omaisuus, jotka luokitellaan toimintatason riskeihin, ja joiden tarkastusprosessiin liittyy enemmän riskejä ja toimenpiteitä (Dusadeedumkoeng ja muut, 2023, s. 192). KAM-raportoinnin mukaisesti tilintarkastajien tulee suorittaa enemmän sisäisiä kontrollitestauksia ja keskustella asiakkaan kanssa olennaisista riskeistä (Nguyen ja Kend, 2021, s. 454), mikä lisää tilintarkastustyötunteja ja täten kustannuksia toimeksiannoissa. Myös tilintarkastajan on huomattu vaikuttavan raportoitavien KAM:ien määrään (Sierra-García ja muut, 2019, s. 235). Sierra-Garcían ja muiden (2019, s. 229) mukaan KAM-raportointia voidaan selittää myös Hogarthin teorialla, jossa tilintarkaja tekee päätökset raportoinnista perustuen aiempaan kokemukseensa asiakkaasta, tai perustuen parhaimpiin kokemiinsa toimintatapoihin. Tällöin esimerkiksi KAM:ien raportoitava määrä tilintarkastuskertomuksella voi erota uuden ja vanhan asiakkaan kohdalla, vaikka tunnistetut riskit olisivat samoja.

KAM-raportoinnin on myös huomattu parantavan tilintarkastuskertomuksien laatua erityisesti kehittyvissä maissa (Bepari ja muut, 2024, s. 194), joissa liiketoiminnan prosesseihin kytkeytyy riskejä. Tätä on selitetty yhtiöiden heikolla hallinnon järjestäytymisellä ja informaation puutteellisuudella, jolloin liiketoimintaan kuuluvista riskeistä ei olla tietoisia. Näissä tapauksissa KAM-raportointi on hyödyllistä tilinpäätöksien informaation läpinäkyvyyden lisäämisessä, kuitenkin vaikuttaen tilintarkastajan työkuormaan ja siten palkkioihin (Bepari ja muut, 2024, s. 194).

Kehittyvien ja länsimaiden kontekstissa on huomattu, että KAM:ien tyypin ollessa toimintatason riski, tämän on huomattu vaikuttavan tilintarkastuksen palkkioihin (Baatwah ja muut, 2024, s. 812; Sierra-García ja muut, 2019, s. 237). Huomion arvoista on, että

kirjanpidollisten KAM-tyyppien raportointi ei ole vaikuttanut tilintarkastuksen palkkioihin. Tätä tutkijat ovat perustelleet sillä, että toimintatason riskit kertovat tilintarkastettavan yhtiön kokonaistason riskeistä (Sierra-García ja muut, 2019, s. 237). Tilintarkastusasiakkaan heikko kannattavuus on yhteydessä raportoitavien KAM:ien määrään (Sierra-García ja muut, 2019, s. 235). Lisääntynyt KAM -raportointi taas on yhteydessä korkeampiin tilintarkastuksen palkkioihin, sillä tilintarkastajan tulee suorittaa laajempia toimenpiteitä riskien arvioinneissa (Sierra-García ja muut, 2019, s. 237). Aikaisempien tutkimuksien perusteella voidaan johtaa tutkielman toinen hypoteesi:

H2: KAM:ien määrä ja tyyppi nostavat tilintarkastuksen kokonaispalkkioita.

5 Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Tässä luvussa syvennytään tutkielman empiirisen osuuden toteutukseen. Pääluvussa käydään läpi tutkimusmenetelmä, tutkimusaineisto, aineiston kerääminen ja sen analysoiminen. Pääluvussa viisi otetaan kantaa myös tutkielman luotettavuuteen. Tutkimusmenetelmässä käytetään Li ja muiden (2019) tutkimuksessa käytettyä regressioanalyysimallia. Li ja muut (2019) ovat hyödyntäneet regressioanalyysimallin muodostamisessa Carcellon ja Li:n (2013) alun perin muodostamaa regressiokaavaa.

5.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkielman menetelmänä on kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus. Määrällisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata asioita numeerisesti, joka mahdollistaa tuloksien esittämisen erilaisina analyyseina (Heikkilä, 2014, s. 15). Kvantitatiivisella menetelmällä voidaan osoittaa eri muuttujien välisiä riippuvuuksia ja tutkittavassa ilmiössä tapahtuneita muutoksia (Heikkilä, 2014, s. 15). Tässä tutkielmassa tutkitaan tilintarkastuspalkkioiden ja ISA 701-standardin välistä riippuvuutta, ja sitä selittääkö lisääntynyt raportointi tilintarkastuspalkkioiden muutoksia. Muuttujien välisen riippuvuuden ja näiden muutoksien tutkiminen tukevat kvantitatiivista tutkimusmenetelmää. Tutkielmaa voidaan pitää moniuloitteisena, sillä kvantitatiivisessa tutkimusmenetelmässä huomioidaan selittävän ja selitettävän muuttujan lisäksi kontrollimuuttujat.

Kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän luonteeseen kuuluu, että tiedot tutkimukseen voidaan hankkia erilaisista tietokannoista (Heikkilä, 2014, s. 16), kuten tämän tutkielman tapauksessa Audit Analytics Europe ja LSEG Datastream -tietokannoista. Kvantitatiiviselle tutkimusmenetelmälle on tyypillistä myös, että tutkimusaineisto kerätään itse kokonaan tai osittain. Tutkimuksen regressioanalyysi toteutetaan SAS EG Enterprise Guide 7.1. -ohjelmalla.

Tilintarkastuspalkkioita koskevissa tutkimuksissa usein käytetty menetelmä on regressioanalyysi, kuten myös tämän tutkielman esikuva-artikkelissa (kts. Li ja muut, 2019). Tässä tutkielmassa käytetään usean selittäjän regressioanalyysia, eli monimuuttuja-analyysia. Usean selittäjän regressioanalyysia käytetään tapauksissa, joissa selittäviä muuttujia voi olla useita (Heikkilä, 2014, s. 235). Edellytyksenä lineaarisen usean selittäjän regressioanalyysin käytölle on, että selitettävän muuttujan (y) arvot riippuvat selittävien muuttujien (x) arvoista lineaarisesti (Heikkilä, 2014, s. 235). Heikkilän (2014, s. 235) mukaan mallissa esiintyvien selittävien muuttujien arvot eivät saa korreloida keskenään, sillä tämä voisi vaikeuttaa analyysin tulosten tulkintaa. Lisäksi analyysimallissa esiintyvän selitettävän muuttujan (y) ja virhetermin eli jäännöstermin tulee olla normaalistijakautuneita (Heikkilä, 2014, s. 235). Virhetermi tarkoittaa regressiokaavan lopussa olevaa merkintää ε, jolla ennustetaan vastemuuttujan arvon poikkeamaa sen varsinaisesta arvosta (Kaakinen & Ellonen, n.d.-a).

Heikkilän (2014, s. 235) mukaan usean muuttujan regressioanalyysissa vaaditaan mallille korkeaa selitysastetta, joka on noin 0,6. Selitysasteella (R^2) voidaan mitata regressioanalyysin hyvyyttä sen perusteella kuinka lähelle tai kauas mitatut pisteet asettuvat regressiosuorasta (Kaakinen & Ellonen, n.d.-a). Selitysaste saadaan korottamalla korrelaatiokertoimen (R) arvo toiseen potenssiin (Heikkilä, 2014, s. 90). Korrelaatiokerroin (R) mittaa kahden muuttujan välistä riippuvuutta, ja se saa arvonsa väliltä -1:stä +1:teen, jossa +/-1 kuvaa täydellistä lineaarista riippuvuutta (Heikkilä, 2014, s. 91). Jos regressioanalyysissa korrelaatiokerroin saa arvon 0, tarkoittaa se, ettei lineaarista riippuvutta ole (Heikkilä, 2014, s. 91). Yleinen tapa korrelaatiokertoimen (R) laskennalle on Pearsonin tulomomenttikorrelaatiokertoimen kaava, jossa muuttujien X ja Y välinen kovarianssi jaetaan muuttujien X ja Y hajonnan tulolla (Metsämuuronen, 2009, s. 369).

Metsämuuronen (2009, s. 721) on esittänyt usean selittäjän regressiokaavion seuraavasti:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_i x_i + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

, missä Y kuvaa selitettävää muuttujaa ja x ovat selittäviä muuttujia. Muuttujien edessä β on painokerroin. Kaavan lopussa ε virhetermi, jonka mukaan kaavaan jää aina virhettä tai ennustevajetta, eli residuaalia.

Metsämuurosen (2009, s. 721) usean selittäjän regressiomallissa beetat β1-βi kuvaavat muuttujien painokertoimia, joita regressiomallissa tulee olla saman verran kuin X1-Xi eli selittäviä muuttujia. Metsämuurosen (2009, 721) mukaan selittävät muuttujat X1-Xi korreloivat toistensa kanssa. Liiallista muuttujien välistä korrelointia kutsutaan multikollineaarisuudeksi, jolloin korrelointi voi olla jopa 0,9 (Metsämuuronen, 2009, s. 645). Multikollineaarisuutta voi syntyä tilanteissa, joissa muuttujien joukossa esiintyy kaksi toisiaan vastaavaa muuttujaa (Metsämuuronen, 2009, s. 645). Multikollineaarisuus aiheuttaa esimerkiksi sen, että regressioanalyysissa kaksi toisiinsa voimakkaasti korreloitunutta muuttujaa voivat molemmat tulla malliin Metsämuurosen (2009, s. 645) mukaan, vaikka muuttujista toinen olisi regressioanalyysin kannalta olennainen. Tässä tutkielmassa multikollineaarisuutta on tutkittu regressioanalyysin yhteydessä laskemalla VIF-kerroin (variance inflation factor). Ottamalla VIF-kertoimesta neliöjuuri saadaan tietää, kuinka monenkertaisia muuttujan keskivirheet ovat multikollineaarisuuden vuoksi (Kaakinen & Ellonen, n.d.-b).

Tässä tutkielmassa arvioimme kokonaistasolla monimuuttujaregressiomallin luotettavuutta ja tilastollisen merkitsevyyden tasoa F-testin ja p-arvon avulla. F-testin avulla voidaan tutkimuksessa tarkastella, onko regressioanalyysiotoksen muuttujilla mahdollista selittää selitettävän muuttujan varianssia (Kaakinen & Ellonen, n.d.-a). Käytännössä tämä tarkoittaa useiden keskiarvoryhmien varianssien vertailua, mistä käytetään termiä varianssianalyysi (Metsämuuronen, 2009, s. 399). F-testiä ja R2 selitysastetta voidaan pitää regressioanalyysin kannalta olennaisimpina selitysastetta kuvaavina arvoina. P-arvolla voidaan tarkoittaa yleisesti regressioanalyysistä saatujen tulosten todennäköisyyttä, joita raportoidaan kolmella eri merkitsevyystasolla (Metsämuuronen, 2009, s. 423 & s. 441). Metsämuurosen (2009, s. 441) mukaan p-arvot voidaan jakaa seuraaviin merkitsevyystasoihin, joissa p-arvo $p < 0{,}001$ tarkoittaa erittäin merkitsevää, $p < 0{,}01$

merkitsevää ja $p < 0,05$ melkein merkitsevää. Merkitsevyystasolla tarkoitetaan siis todennäköisyyttä, jolla nollahypoteesi, eli olettamus, että otoksessa olevien ryhmien välillä ei ole perusjoukon tasolla eroja, hylätään (Tilastokeskus, 2025).

Normaalijakautuneesta aineistosta voidaan laskea yksittäisten muuttujien merkitsevyyden tasoa t-testin avulla (Metsämuuronen, 2009, s. 390). Tämä tarkoittaa, että mallin yksittäisiä muuttujia tarkastellaan siitä näkökulmasta ovatko selittävien muuttujien regressiokertoimet tilastollisesti merkitseviä nollasta, ja siten tilastollisesti merkitseviä (Kaakinen & Ellonen, n.d.-a). T-testin avulla voidaan tarkastella tutkimuksessa vallitsevaa luottamusväliä. Laskennassa selvitetään tutkimuksen otoskeskiarvolle luottamusväli, johon otoskeskiarvo sijoittuu 95 %:n tai 99 %:n todennäköisyydellä (Metsämuuronen, 2009, s. 457). Tässä tutkielmassa käytetään Li ja muiden (2019) tutkimuksen mukaisesti regressioanalyysin tulosten tulkinnassa t-arvoja.

5.2 Tutkimusaineisto

Tämä tutkielma tutkii tilintarkastuspalkkioiden ja ISA 701-standardin voimaantulon välistä yhteyttä, missä tutkimusaineistoksi on rajattu Pohjoismaiden listatut yhtiöt. Pohjoismaiden listatuilla yhtiöillä tarkoitetaan tässä tutkielmassa Helsingin, Tukholman, Kööpenhaminan ja Oslon pörsseihin listattuja yhtiöitä. Tutkimusaineiston rajaus perustuu listattujen yhtiöiden raportointivelvollisuuteen tilintarkastuksen kokonaispalkkioista. Lisäksi ISA 701-standardin mukainen raportointi koskee tällä hetkellä ainoastaan listattuja yhtiöitä. Tutkimusaineistoon on rajattu pohjoismaalaiset yritykset, sillä näiden yhtiöiden maksamia tilintarkastuspalkkioita voidaan pitää keskenään vertailukelpoisina. Lisäksi Pohjoismaalaisten yhtiöiden tilintarkastuksessa käytetään pääsääntöisesti ISA-standardeja, joita tässä tutkielmassa tutkitaan. Listattujen yhtiöiden käyttöä tutkimusaineistona voidaan perustella myös sillä, että suurin osa aikaisemmasta tutkimuksesta on toteutettu listattujen yhtiöiden datalla.

Tutkielman aineisto muodostuu listattujen yhtiöiden raportoiduista tilintarkastuksen kokonaispalkkioista. Tutkielmassa käytetyt tiedot on kerätty Audit Analytics Europe ja LSEG Datastream tietokannoista. Ensimmäiseen hypoteesin tarkasteluun aineisto on haettu LSEG Datastream tietokannasta. Ensimmäisen hypoteesin aineistoon on valittu Pohjoismaalaisten listattujen yhtiöiden tilikaudet 2014-2023, jolloin tutkimuksessa voidaan tutkia, onko ISA 701-standardin voimaantulolla ollut yhteyttä tilintarkastuksen palkkioiden muutoksiin. Aineistoon rajataan lisäksi vain ne yhtiöt, joiden tilintarkastajana on ollut Big Four -tilintarkastusyhteisö tarkasteluajanjaksolla. Tästä aineistosta on vielä rajattu pois rahoitusalan yhtiöt, eli yhtiöt, joiden SIC-koodi eli toimialakoodi on 6000-6999 (Li ja muut, 2019, s. 117). Alkuperäisessä aineistossa osalla muuttujista oli kaksi eri SIC-koodia, ensisijainen ja toissijainen toimiala. Tutkimuksessa päädyttiin käyttämään ensisijaista SIC-koodia. Lisäksi tutkimusaineistosta on jouduttu poisrajaamaan yhtiöt, joiden tilintarkastuksen kokonaispalkkiot eivät olleet saatavilla. Näillä kriteereillä ensimmäisen tutkimuskysymyksen aineistoon rajautui 5391 havaintoa. Suurin edustettu toimiala aineistossa on valmistus (SIC-koodit 2000-3999) ja toiseksi suurin palvelut (SIC-koodit 9100-9999).

Tutkielman toisen hypoteesin aineisto on haettu Audit Analytics Europe tietokannasta. Aineiston ajanjaksoksi on rajattu yhtiöiden tilikaudet vuodesta 2016 vuoteen 2023 saakka, sillä ISA 701-standardin mukainen KAM-raportointi on koskettanut niiden yhtiöiden tilintarkastuskertomuksia, joiden tilikausi on päättynyt 15.12.2016 tai sen jälkeen. Aineistosta rajattiin pois ne Pohjoismaalaiset listatut yhtiöt, joiden SIC-koodit olivat välillä 6000-6999. Lisäksi aineistosta rajattiin pois ne yhtiöt, joista ei ollut saatavilla regressioanalyysiin tarvittavia tilinpäätöstietoja. Tutkimuksen toisen hypoteesin testauksessa huomioitiin vain ne yhtiöt, jotka olivat Big Four asiakkaita tarkasteluvuosina. Näillä kriteereillä lopulliseen aineistoon rajautui 5737 havaintoa.

5.3 Tutkielman muuttujat

Tutkielmassa tarkastellaan selitettävänä muuttujana tilintarkastuspalkkioita tarkasteluvuosina. Tutkielman tavoitteena on selittää tilintarkastuspalkkioiden muutoksia, kun tilintarkastusraportointivaatimusuudistus on astunut voimaan. Tutkielmassa tilintarkastuspalkkioita (total audit fees) mitataan euromääräisenä summana ja sen muutosta verrataan aikaisempien vuosien euromääräisiin tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Tässä tutkielmassa käytetään aikaisempien tutkimuksien tavalla tilintarkastuspalkkioita selitettävänä muuttujana (ks. Li ja muut (2019), Gutierrez ja muut (2018), Bédard ja muut (2014), Li ja Luo (2023) ja Baatwah ja muut (2024)). Regressioanalyysissa selitettävä muuttuja tilintarkastuspalkkiot esitetään muuttujalla *LN_FEE*. Tilintarkastuksen kokonaispalkkiot viestivät tilintarkastettavan yhtiön ominaisuuksista (Sierra-García ja muut, 2019, s. 237). Ominaisuuksilla tarkoitetaan yhtiön taloudellista asemaa, kompleksisuutta ja kokoa, jotka vaikuttavat tilintarkastajan työkuormaan ja siten palkkioiden suuruuteen. Tämän vuoksi on perusteltua käyttää tilintarkastuksen kokonaispalkkioita selitettävänä muuttujana.

Tutkielman selittäväksi muuttujaksi on valittu tilintarkastusraportointivaatimusuudistus, ISA 701-standardi ja sen voimaantulo esikuva-artikkelin (Li ja muut, 2019) mukaisesti. Regressioanalyysissa selittävä muuttuja esitetään muuttujalla *ISA701*. Tutkielman ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä ISA 701-standardin vaikutusta tullaan mittaamaan standardin voimaantulon perusteella, eli tarkastellaan, onko vuoden 2016 jälkeen havaittavissa muutoksia tilintarkastuspalkkioiden tasossa. ISA 701-standardi toimii tässä tutkielmassa dikotomisena muuttujana. Tällä tarkoitetaan sitä, että ISA 701-standardi saa arvon nolla ennen standardin voimaantuloa ja arvon yksi standardin voimaantulon jälkeen. Nämä dikotomiset luokat, nolla ja yksi, toimivat regressioanalyysissa selittävänä muuttujana, niin sanottuna dummy-muuttujana (Heikkilä, 2014, s. 175). Dummy-muuttujalla kuvataan regressioanalyysissa ryhmään kuulumista (dummy-muuttuja saa arvon 1) tai ryhmään kuulumatta jäämistä (dummy-muuttuja saa arvon 0) (Metsämuuronen, 2009,

s. 1241). Tällä luokittelutavalla saadaan selville selittääkö ISA 701-standardin voimaantulo eli lisääntynyt raportointi tilintarkastuksen palkkioiden nousua.

Tutkielman toisessa tutkimuskysymyksessä tarkastellaan sitä vaikuttaako KAM:ien määrä ja tyyppi tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Tällöin KAM:ien vaikutusta mitataan tilintarkastuskertomukselta numeerisesti, eli kuinka monta tilintarkastuksen kannalta olennaista seikkaa tilintarkastaja on nostanut esille yhtiön tarkastuksesta kyseisenä tilikautena. Tämän tutkielman regressioanalyyseissä selittävästä muuttujasta käytetään termiä *KAM COUNT*. KAM:ien määrä on tutkimuksessa kategorinen muuttuja, sillä se saa arvoja nollasta alkaen. KAM:ien tyyppejä mitataan tutkimuksessa dikotomisina muuttujina. KAM:it on jaettu kahdeksaan eri pääkategoriaan yhtiöistä raportoitujen KAM-aiheiden perusteella. Tämän tutkielman regressioanalyysissa KAM:ien tyyppiä kuvaavista muuttujista käytetään termiä *KAM TYPE*.

Tutkielmassa on huomioitava selitettävän ja selittävän muuttujan lisäksi kontrollimuuttujat, jotka ovat vakioita monimuuttujaregressioanalyysissa. Tässä tutkielmassa käytetyt kontrollimuuttujat on valittu esikuva-artikkelin Li ja muut (2019) tutkimukseen perustuen. Aikaisemmissa tilintarkastuksen palkkioita tarkastelevissa tutkimuksissa on käytetty kontrollimuuttujina muun muassa yhtiön kokoa, kokonaispääomantuottoa (ROA), tilikauden tulosta, velkaantuneisuutta, tilintarkastajaa, varaston ja myyntisaatavien kokoa sekä yhtiön ulkomaantoimintoja (Li ja muut, 2019, s. 119; Al-Mulla & Bradbury, 2021, s. 137; Reid ja muut, 2019, s. 1509; Suttipun, 2020, s. 86). Tämän tutkielman kontrollimuuttujat pohjautuvat aiempiin tieteellisiin tutkimuksiin tilintarkastusraportointistandardien ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välisestä yhteydestä. Li ja muut (2019, s. 121) löysivät tutkimuksessaan, että kontrollimuuttujat, kuten taseen ja myyntisaatavien loppusumma, ulkomaiset toiminnot ja tytäryhtiöiden määrä ovat vaikuttaneet tilintarkastuspalkkioihin positiviisesti ISA 701-standardin käyttöönoton jälkeen. Suttipun (2020, s. 87) löysi tutkimuksessaan, että yhtiön tappiolla, riskisyydellä, taseen loppusummalla ja velkaantuneisuudella oli positiivinen vaikutus KAM-raportoinnissa. Aikaisempien tutkimuksien perusteella on päädytty käyttämään

tämän tutkielman ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä kontrollimuuttujina yhtiön kokoa, kokonaispääomantuottoa, tilikauden tappiota, ulkomaisia toimintoja, velkaantuneisuutta, varaston ja myyntisaatavien kokoa.

Aikaisemmat tutkimukset ovat havainneet, että yhtiön koolla on merkitsevä yhteys tilintarkastuksen palkkioihin. Tutkijat ovat perustelleet tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden ja yhtiön koon välistä yhteyttä sillä, että suurempien yhtiöiden tilintarkastus vaatii mittavampia toimenpiteitä riskeihin vastaamiseksi, kuten laajempaa tarkastuksen suunnittelua, dokumentointia ja valmistelua (Suttipun, 2020, s. 81). Lisäksi suurempien yhtiöiden raportointivelvollisuus tilinpäätöksessä ja tilintarkastusyhteisöiden raportointi tilintarkastuskertomuksessa on laajempi, mikä vaikuttaa yhteisöiden maksamiin tilintarkastuksen palkkioihin. Li ja muut (2019, s. 116) sekä Gutierrez ja muut (2018, s. 1556) ovat käyttäneet tutkimuksessaan yhtiön koon mittaamisessa luonnollista logaritmia taseesta. Tässä tutkielmassa mitataan Li ja muiden (2019) tutkimuksen mukaisesti yhtiöiden kokoa luonnollisena logaritmina taseen loppusummasta. Tutkielmassa tämä on esitetty muuttujana *SIZE*.

Korkeamman kokonaispääomantuoton (ROA:n) omaavien yhtiöiden on havaittu aiemmissa tutkimuksissa maksavan vähemmän palkkioita tilintarkastuksesta (Hay ja muut, 2006, s. 170; Whisenant ja muut, 2003, s. 732). Tutkimukset ovat osoittaneet, että ROA:n ja tilintarkastuspalkkioiden välinen yhteys on negatiivinen, sillä kannattavampiin yhtiöihin liittyy vähemmän tilintarkastusriskiä. Hogan ja muut (2008, s. 226) huomaisivat tutkimuksessaan, että korkeamman kokonaispääomatuoton yhtiöissä on tyypillisesti tehokkaammat sisäiset kontrollit, jotka johtavat alhaisempiin tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Tämän tutkielman yhdeksi kontrollimuuttujista on valittu kokonaispääomatuottoaste *ROA*. Carcello ja Li (2013, s. 1532) havaitsivat tutkimuksessaan, että yhtiöt, joiden velkaantuneisuus on korkea, kokonaispääomantuotto alhainen ja jotka raportoivat tappiota tilikaudelta, maksavat enemmän palkkioita kuin vähemmän velkaantuneet ja paremmin menestyvät yhtiöt. Yleisesti heikosti menestyneiden, tappiollisten yhtiöiden on huomattu maksavan

korkeampia tilintarkastuksen palkkioita. Tätä on perusteltu tappiollisiin yhtiöihin liittyvien oikeudellisten riskien vuoksi, sillä yhtiöiden heikko kannattavuus voi johtaa suurempaan riskiin tilinpäätöksen lukujen manipuloinnissa (Gonthier-Besacier ja muut, 2007, s. 146). Tässä tutkielmassa on valittu Li ja muiden (2019) tutkimuksen mukaisesti kontrollimuuttujiksi yhtiöiden tappiollisuus ja velkaantuneisuus. Tappiollisuus on aineistossa dummy-muuttuja, jolloin se saa arvon 1 tilikauden ollessa tappiollinen ja arvon 0 tilikauden ollessa voitollinen. Tappiollisuus esitetään aineistossa *LOSS* kontrollimuuttujana. Velkaantuneisuus on esitetty tässä tutkielmassa muuttujana *LEVERAGE*, ja sen arvo on laskettu suhteessa taseen loppusummaan.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on huomattu, että taseen erät, kuten varasto ja myyntisaamiset ovat tilintarkastettavista eristä riskisimpiä niiden arvostuksen ja olemassaolon arvioinnin kannalta (Simunic, 1980, s. 173). Li ja muut (2019, s. 132) käyttivät tutkimuksessaan kontrollimuuttujina myyntisaamisten osuutta taseen loppusummasta ja varaston osuutta taseen loppusummasta. Tutkimuksessaan he havaitsivat positiivisen yhteyden näiden kontrollimuuttujien ja tilintarkastuksen palkkioiden välillä (Li ja muut, 2019, s. 121). Tässä tutkielmassa kontrollimuuttujasta myyntisaamiset käytetään termiä *REC* ja kontrollimuuttujasta varasto käytetään termiä *INV*.

Yhtiöiden tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin on huomattu aiemmissa tutkimuksissa myös vaikuttavan yhtiön ulkomaan toiminnot (Simunic, 1980, s. 172; Hay ja muut, 2006, s. 169). Ulkomaan toimintojen ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välistä positiivista yhteyttä on selitetty tutkimuksissa ulkomaan toimintojen monimutkaisuudella, kuten monimutkaisilla transaktioilla (Gonthier-Besacier, 2007, s. 145) ja tytäryhtiöiden määrällä (Simunic, 1980, s. 172). Tässä tutkielmassa yhdeksi kontrollimuuttujaksi on valittu ulkomaan toimintojen määrä *FOREIGN*. Li ja muiden (2019) tutkimuksen mukaisesti ulkomaantoiminnot ovat dummy-muuttujia. FOREIGN -kontrollimuuttuja saa arvon 1, kun yhtiöllä on ulkomaantoimintoja ja arvon 0 kun ulkomaan toimintaa ei ole.

Li ja muiden (2019, s. 116) tutkimukseen verraten olemme poissulkeneet tämän tutkielman kontrollimuuttujista tytäryhtiöiden määrän, sillä tietoa tähän liittyen ei ollut saatavilla. Heidän tutkimuksessaan kontrollimuuttujiksi oli valittu Big Four -tilintarkastusyhteisöt, mutta tässä tutkielmassa aineistoon on valittu ainoastaan ne yhtiöt, joiden tilintarkastajana toimii Big Four -tilintarkastusyhteisö.

5.4 Regressiomallit

Tässä tutkielmassa tehdään kaksi regressiomallia molempiin tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaamiseksi tutkitaan ISA 701-standardin ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden yhteyttä. Toiseen tutkimuskysymykseen vastaamiseksi tutkitaan raportoitujen KAM:ien määrän ja tyypin yhteyttä tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin.

5.4.1 ISA 701-standardin ja tilintarkastuksen palkkioiden regressiomalli

Tämän tutkielman tilintarkastuksen kokonaispalkkioita tarkasteleva regressiomalli on johdettu Li ja muiden (2019, s. 116) kaavasta, josta on poistettu kontrollimuuttuja *SUB* tiedon puuttumisen vuoksi ja BIG4, sillä tässä tutkielmassa tutkitaan ainoastaan Big Four yhtiöiden laskuttamia tilintarkastuspalkkioita. Kaavassa selittävä muuttuja *POST* on korvattu muuttujalla *ISA 701*, joka on tämän tutkielman selittävä muuttuja. Kaavassa 2 on esitetty tässä tutkielmassa käytetty muunneltu Carcellon ja Lin (2013) regressiopalkkiokaava (mukaillen Li ja muut, 2019):

$$\begin{aligned} LN_FEE = {} & \alpha_0 + \alpha_1 ISA701_{it} + \alpha_2 SIZE_{it} + \alpha_3 ROA_{it} + \alpha_4 LOSS_{it} \\ & + \alpha_5 FOREIGN_{it} + \alpha_6 LEVERAGE_{it} + \alpha_7 INV_{it} + \alpha_8 REC_{it} \\ & + Industry\ Dummies + \varepsilon_{it} \end{aligned} \quad (3)$$

missä:

LN_FEE = luonnollinen logaritmi tilintarkastuksen kokonaispalkkioista vuonna t.

$ISA701_{it}$ = saa arvon 1 tilikausille 2016–2023, muutoin saa arvon 0

$SIZE_{it}$ = luonnollinen logaritmi yhtiön taseen loppusummasta vuonna t

ROA_{it} = kokonaispääomantuotto vuonna t

$LOSS_{it}$ = saa arvon 1 tilikauden tuloksen ollessa negatiivinen, muutoin saa arvon 0

$FOREIGN_{it}$ = saa arvon 1, kun yhtiöllä on ulkomaan toimintoja, muutoin saa arvon 0

$LEVERAGE_{it}$ = vieraan pääoman osuus taseen loppusummasta vuonna t

INV_{it} = varaston arvo jaettuna taseen loppusummalla vuonna t

REC_{it} = myyntisaatavat jaettuna taseen loppusummalla vuonna t

$Industry\ Dummies$ = tarkasteltava toimialamuuttuja

α_0 = vakiotermi, jonka oletetaan olevan positiivinen H1 mukaisesti

ε_{it} = kaavan virhetermi

Tämän tutkielman regressioanalyysissa on käytetty estimointimenetelmänä pienimmän neliösumman menetelmää. Tämän menetelmän avulla voidaan tutkia regressiomallin aineistossa olevia poikkeamia ja estimoida virhetermit mahdollisimman pieniksi (Kaakinen & Ellonen, n.d-a). Tutkielmassa käytettävä ohjelma SAS EG Enterprise Guide 7.1 laskee käytettävän regressiokertoimen kaavan 2 α vakiotermeille pienimmän neliösumman menetelmällä (PNS) analyysin yhteydessä.

5.4.2 KAM:ien määrän ja tyypin tilintarkastuspalkkioiden regressio

Tutkielman toisessa regressioanalyysissa on hyödynnetty Li ja muiden (2019) tilintarkastuspalkkioiden kaavaa:

$$LN_{FEE} = \alpha_0 + KAM_{COUNT_it} + KAM_{ASSETS_it} + KAM_{REVENUE_it} + KAM_{LIABILITIES_it} + KAM_{TAX_it} + KAM_{ACCOUNTING_it} + KAM_{BUSINESS_it} + KAM_{RISK_it} + KAM_{EXPENSES_it} + SIZE_{it} + LEVERAGE_{it} + ROA_{it} + INV_{it} + REC_{it} + FOREIGN_{it} + LOSS_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

,missä KAM_{COUNT} kuvaa vuositasolla yhtiöstä raportoitujen KAM:ien määrää. Kaavassa KAM-tyyppejä ovat seuraavat muuttujat: KAM_{ASSETS} liittyen taseen eriin, $KAM_{REVENUE}$ liittyen liikevaihdon eriin, $KAM_{LIABILITIES}$ liittyen vieraan pääoman eriin, KAM_{TAX} liittyen verojen eriin, $KAM_{ACCOUNTING}$ liittyen arvostustapoihin, kuten poistosuunnitelmiin, estimaatteihin sekä poikkeuksellisiin eriin. $KAM_{BUSINESS}$ on KAM-tyyppi liiketoimintaan liittyen, kuten toiminnan jatkuvuus, tytäryhtiöiden toiminta ja ensimmäisen vuoden tarkastus. KAM_{RISK} kuvaa riskien hallintaa, vaatimustenmukaisuutta, lahjonta- ja korruptiotapauksia. $KAM_{EXPENSES}$ kuvaa niitä KAM-tyyppejä, jotka liittyvät erilaisiin kustannuksiin, joista on raportoitu tilintarkastuskertomuksen yhteydessä.

Tutkielman toisen regressioanalyysin yhteydessä käytetään SAS EG Enterprise Guide 7.1 ohjelmassa SURVEYREG menetelmää, joka laskee regression PNS-menetelmää hyödyntäen, kuten ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla. Aineiston regressioanalyysin yhteydessä huomioidaan yrityskohtaiset klusteroinnit sekä huomioidaan vuosi- ja toimialamuuttujat kategorisina muuttujina. Tämä mahdollistaa aineiston kiinteiden vaikutuksien (fixed effects) tutkimisen, kuten Li ja muut (2019) tekivät tutkiessaan ISA 701-standardin yhteyttä tilintarkastuksen palkkioihin.

6 Empiiriset tulokset

Tässä luvussa käydään läpi SAS Enterprise Guide 7.1 ohjelman regressioanalyysien tulokset tutkielman kahteen tutkimuskysymykseen vastaamiseksi. Tämän luvun alussa tarkastellaan tutkimusaineistoa mahdollisten poikkeavien havaintojen löytämiseksi. Lisäksi tutkitaan tutkimusaineiston normaalijakautuneisuutta, multikollineaarisuutta sekä tutkimukseen valittujen muuttujien korrelaatiota.

6.1 Poikkeavat havainnot ja aineiston kuvailu

Monimuuttuja-analyysien yhteydessä on tärkeää tarkastella, onko aineistossa poikkeavia havaintoja, jotka voivat vaikuttaa aineistossa muuttujien korrelointiin ja tulosten analysointiin. Aineistossa olevista poikkeavista havainnoista käytetään termiä outlier (Metsämuuronen, 2009, s. 539). Tämän tutkielman aineistoa on tarkasteltu poikkeavien havaintojen osalta winsoroinnilla, jossa kaikki jatkuvat muuttujat on winsoroitu 1:n 99:n prosentin tasoilla, kuten Li ja muut (2019) ovat tehneet tutkimuksessaan. Winsoroinnin tarkoituksena on muuttaa aineiston ääriarvot ennaltamääritetyksi prosenttipisteeksi, kuten 1:n tai 99:n prosenttipisteeksi (Aguinis ja muut, 2013, s. 279). Käytännössä winsoroinnilla tarkoitetaan sitä, että tutkielman alin 0,5% korvataan vastaavalla 0,5 persentiilin luvulla, ja tutkielman korkeimmat 0,5% korvataan 0,5 persentiilillä. Tällä tavalla aineistossa voidaan minimoida ääriarvojen vaikutusta tutkielman monimuuttuja-analyyseissa.

Taulukossa 1 on esitetty tutkielman tutkimuskysymys 1 selitettävän, selittävien ja kontrollimuuttujien tilastollisia tunnuslukuja. Taulukossa olevat luvut ovat winsoroitu esikuva-artikkelin mukaisesti käyttäen 1%:n tasoa. Aineistoon tehtyjen rajauksien jälkeen havaintoja jäi tutkielmaan 5391 kappaletta. Tutkielman selitettävä muuttuja LN_FEE saa minimiarvokseen 3,219 ja maksimiarvokseen 9,824. Vaihteluväli on melko suuri, mutta tutkielman aineistoa läpikäymällä voidaan todeta, että arvot eivät poikkeuksellisia, sillä aineisto koostuu erikokoisista pörssiyhtiöistä. Taulukossa selittävä muuttuja ISA 701, on dummy-muuttuja, ja siten sen minimiarvo voi olla 0 ja maksimiarvo

1. Minimiarvolla 0 ISA 701-standardi ei ole ollut voimassa ja maksimiarvolla 1 ISA 701-standardi on ollut voimassa. Kyseisen muuttujan mediaaniarvo on 1, keskiarvo 0,767 ja keskihajonta 0,423. Täten dummy-muuttuja ISA 701:n arvoja voidaan pitää tutkielman kannalta järkevinä. Taulukosta 1 voidaan nähdä, että taseen (SIZE) mediaani aineistossa on 13,122, minimiarvo 8,789 ja maksimiarvo 17,701. Taulukossa 1 ROA saa sekä negatiivisia että positiivisia arvoja. Negatiivisten minimiarvojen takana ovat tutkielman aineiston tappiolliset yhtiöt. Dummy-muuttuja LOSS saa arvokseen 1, kun yhtiön tilikausi on ollut tappiollinen, eli net income on negatiivinen. Muulloin muuttuja LOSS saa arvokseen 0. Dummy-muuttuja FOREIGN saa arvokseen 1, silloin kun aineiston yhtiöllä on ulkomaan toimintoja myynnissä mitattuna, ja arvon 0 kun ulkomaan toimintoja ei ole. Velkaantuneisuus saa mediaaniarvokseen 0,221 ja sen keskihajonta on 0,178. Velkaantuneisuuden maksimiarvo aineistossa on 0,792 ja minimiarvo 0, jotka vaikuttavat loogisilta, sillä LEVERAGE arvo on laskettu osuutena taseen loppusummasta. Varaston (INV) suhde taseen loppusummaan saa mediaaniarvokseen 0,081 ja maksimiarvokseen 0,592. Myyntisaamiset (REC) saa mediaani arvoseen 0,141 ja korkeimmillaan arvokseen 0,542. Taulukon 1 perusteella voidaan todeta, että muuttujat ja niiden vaihteluvälit ovat järkeviä ja ne soveltuvat tutkielmaan käytettäviksi.

Taulukko 1. Aineiston kuvailu ja tunnusluvut (n=5391) TK1.

Muuttuja	Keskiarvo	Mediaani	Keskiha-jonta	Minimi	Alakvartiili	Maksimi	Yläkvartiili
LN_FEE	6,263	6,157	1,451	3,219	5,198	9,824	7,244
ISA701	0,767	1,000	0,423	0,000	1,000	1,000	1,000
SIZE	13,139	13,122	2,013	8,789	11,628	17,701	14,617
ROA	0,010	0,042	0,184	-1,018	0,001	0,372	0,081
LOSS	0,243	0,000	0,428	0,000	0,000	1,000	0,000
FOREIGN	0,761	1,000	0,427	0,000	1,000	1,000	1,000
LEVERAGE	0,240	0,221	0,178	0,000	0,101	0,792	0,346
INV	0,111	0,081	0,123	0,000	0,005	0,592	0,177
REC	0,162	0,141	0,115	0,002	0,071	0,542	0,231

LN_FEE=selitettävä muuttuja, luonnollinen logaritmi tilintarkastuksen kokonaispalkkioista; ISA701=selittävä dummy-muuttuja, kuvaa standardin voimaantuloa; SIZE=kontrollimuuttuja, nettotulos/taseen loppusumma; LOSS=kontrollimuuttuja, dummy-muuttuja, 0 kun tilikausi voitollinen; FOREIGN=kontrollimuuttuja, dummy-muuttuja, 0 kun ei ulkomaantoimintoja; LEVERAGE=kontrollimuuttuja, luonnollinen logaritmi yhtiön velkaantuneisuudesta; INV=kontrollimuuttuja, varasto/taseen loppusumma; REC=kontrollimuuttuja, myyntisaamiset/taseen loppusumma

Taulukkoon 2 on koottu tutkimuskysymys 2 aineistoa kuvailevat tunnusluvut. Taulukoiden 1 ja 2 kuvailevat tunnusluvut ovat linjassa toisiinsa, joten voimme päätellä, että tutkimuskysymys 2 aineiston luvut ovat loogisia. Taulukon 2 muuttujien laskentatapa on vastaava kuin yllä olevan taulukon 1 muuttujien.

Taulukko 2. Aineiston kuvailu ja tunnusluvut (n=5737) TK2.

Muuttuja	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta	Minimi	Alakvartiili	Maksimi	Yläkvartiili
LN_FEES	6,521	6,447	1,328	3,219	5,595	9,824	7,403
SIZE	13,514	13,517	1,859	8,789	12,154	17,701	14,886
ROA	0,021	0,046	0,165	-1,018	0,007	0,372	0,081
LOSS	0,216	0,000	0,412	0,000	0,000	1,000	0,000
FOREIGN	0,831	1,000	0,375	0,000	1,000	1,000	1,000
LEVERAGE	0,254	0,241	0,166	0,000	0,132	0,792	0,347
INV	0,123	0,102	0,127	0,000	0,008	0,592	0,191
REC	0,160	0,142	0,104	0,002	0,079	0,542	0,218

6.2 Multikollineaarisuus

Tutkielman muuttujien multikollineaarisuutta on tutkittu Pearsonin korrelaatiokertoimen ja VIF-arvon avulla. Taulukkoon 3 on koottu Pearsonin korrelaatiokertoimen arvot tutkimuskysymys 1 selitettävän, selittävän ja kontrollimuuttujien osalta. Taulukosta 3 voimme nähdä selittävien muuttujien korreloinnin toistensa kanssa, ja siitä voimme päätellä muuttujien mahdollista multikollineaarisuutta. Taulukon 3 Pearsonin korrelaatiokertoimista voimme nähdä, että korrelaatiot ovat suurimmassa osassa muuttujista tilastollisesti erittäin merkitseviä 0,1%:n merkitsevyystasoilla. Vahvimmat korrelaatiot ovat SIZE ja LN_FEE välillä (0,872) sekä ROA ja LOSS välillä (-0,638). Multikollineaariaarisuutta ei ole havaittavissa taulukon 3 perusteella, sillä korrelaatiokertoimien arvot jäävät alle 0,9 itseisarvon. Multikollineaarisuutta on tarkasteltu tutkimuskysymys 1 kohdalla myös VIF-kertoimien avulla. Tarkastelussa ei havaittu multikollineaarisuutta, sillä muuttujien VIF-arvot jäivät alle 10, jota voidaan pitää yleisesti hyväksyttynä raja-arvona. Raja-arvo 10 tarkoittaa,

että sen ylittävät arvot voivat olla ongelma tutkimuksessa niiden mahdollisesta multikollineaarisuudesta johtuen (Kaakinen & Ellonen, n.d.-b).

Taulukko 3. Pearsonin korrelaatiokerroin (n=5391) TK1.

Muuttujat	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
LN_FEE (1)	1	0,037*	0,872***	0,226***	-0,236***	0,314***	0,179***	0,098***	0,022
ISA 701 (2)		1	0,059	-0,000	-0,013***	-0,023	0,037	-0,028	-0,073***
SIZE (3)			1	0,308***	-0,283***	0,231***	0,241***	0,086***	-0,142***
ROA (4)				1	-0,638***	0,173***	-0,001	0,157***	0,205***
LOSS (5)					1	-0,152***	0,032	-0,174***	-0,195***
FOREIGN (6)						1	-0,013	0,156***	0,206***
LEVERAGE (7)							1	-0,037	-0,233***
INV (8)								1	0,106***
REC (9)									1

*tilastollisesti melkein merkitsevä 5% merkitsevyystasolla
**tilastollisesti merkitsevä 1% merkitsevyystasolla
***tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla

Taulukossa 4 on kuvattu 2. regressiomallin muuttujien keskenäistä korrelaatiota Pearsonin korrelaatiokertoimella. Vahvimmat korrelaatiot löytyvät taulukon 3 mukaisesti LN_FEE ja SIZE muuttujien väliltä (0,862) sekä ROA ja LOSS väliltä (-0,624). Lisäksi suurimmassa osassa muuttujista korrelaatio on tilastollisesti erittäin merkitsevää. Taulukon 4 muuttujissa ei ollut havaittavissa multikollineaarisuutta, sillä kertoimet jäivät alle 0,9 arvon. Tutkimuskysymys 2 liittyen multikollineaarisuutta on tutkittu myös VIF-arvojen avulla. VIF-arvot jäävät alle raja-arvon 10, joten tämä vahvistaa johtopäätöstämme siitä, että aineisto ei ole multikollineaarisoitunut.

Taulukko 4. Pearsonin korrelaatiokertoimet (n=5737) TK2.

Muuttujat	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
LN_FEE (1)	1	0,862***	0,192***	-0,226***	0,257***	0,111***	0,051***	0,035
SIZE (2)		1	0,288***	-0,283***	0,195***	0,162***	0,064***	-0,131***
ROA (3)			1	-0,624***	0,124***	-0,069***	0,124***	0,196***
LOSS (4)				1	-0,084***	0,088***	-0,117***	-0,147***
FOREIGN (5)					1	-0,060***	-0,014	0,139***
LEVERAGE (6)						1	-0,065***	-0,268***
INV (7)							1	0,016
REC (8)								1

*tilastollisesti melkein merkitsevä 5% merkitsevyystasolla
**tilastollisesti merkitsevä 1% merkitsevyystasolla
***tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla

6.3 ISA 701-standardin ja tilintarkastuksen palkkioiden välinen yhteys

Taulukossa 5 on esitetty ensimmäisen hypoteesin regressioanalyysin tulokset. Regressioanalyysissa selitettävänä muuttujana on tilintarkastuksen kokonaispalkkiot LN_FEE. Analyysissa on otettu huomioon esikuva-artikkelin Li ja muut (2019) mukaisesti toimialojen kiinteä vaikutus. Toimialojen kiinteän vaikutuksen huomioiminen on perusteltua regressioanalyysissa perustuen aikaisempiin tilintarkastuspalkkiotutkimuksiin, kuten esimerkiksi Simunic (1980) ja Carcello ja Li (2013). Hausmanin testillä tarkasteltuna (m=83,33, p<.0001) ensimmäisen tutkimuskysymyksen tutkimisessa kiinteiden vaikutuksien malli on soveltuvampi. Regressioanalyysit on toteutettu SAS EG Enterprise 7.1 ohjelman surveyreg menetelmällä, joka huomioi yrityskohtaisesti klusteroituneen paneeliaineiston ja robustit keskivirheet. Toiminto huomioi kaavassa virhetermien heteroskedastisuuden. Regressioanalyysin mallin soveltuvuutta tutkielmaan on tarkasteltu F-testisuureella, joka saa arvokseen 330,31 p-arvolla <.0001. F-testisuureella tarkasteltuna voidaan päätellä, että regressioanalyysiin valituista muuttujista ainakin yksi selittää tilastollisesti erittäin merkitsevästi tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden vaihtelua. Mallin selitysaste on 0,8, minkä mukaan malli selittää noin 80%:a tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden vaihtelusta. Selitysastetta 80 %:a voidaan pitää korkeana selitysasteena. Tutkielman esikuva-artikkelissa Li ja muut (2019, s. 121) saivat regressioanalyysin selitysasteeksi 0,776, joka on lähellä tämän tutkielman selitysastetta.

Taulukosta 5 nähdään, että poiketen esikuva-artikkelin tuloksista ja tämän tutkielman ensimmäisestä hypoteesista, ISA 701-standardin ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä paneeleissa A tai B. Paneelissa A on huomioitu toimialojen kiinteät vaikutukset ja paneelissa B toimiala sekä maakohtaiset kiinteät vaikutukset. Muuttujan ISA 701 kerroin on negatiivinen ja kaksisuuntaisen t-testin p-arvo ei ole tilastollisesti merkitsevä käytetyillä merkitsevyystasoilla kummassakaan paneelissa. Tämä tulos poikkeaa esikuva-artikkelin

tuloksesta, jossa tutkijat löysivät ISA 701 (POST) muuttujan vaikuttavan tilintarkastuksen palkkioihin tilastollisesti erittäin merkitsevästi. Heidän tutkimuksensa mukaan ISA 701-standardin voimaantulo nosti tilintarkastuksen palkkioita 8,9%:a tarkasteluajanjaksolla.

Taulukko 5. ISA 701-standardin ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välinen yhteys (n=5391). Selitettävänä muuttujana tilintarkastuksen palkkiot LN_FEE.

	Paneeli A			Paneeli B		
Muuttujat	Kerroin	t-arvo	Pr > |t|	Kerroin	t-arvo	Pr > |t|
ISA 701	-0,021	-0,91	0,365	-0,013	-0,50	0,615
SIZE	0,669***	55,82	<.0001	0,668***	56,34	<.0001
ROA	-0,716***	-7,15	<.0001	-0,694***	-7,00	<.0001
LOSS	0,027	0,77	0,442	0,046	1,29	0,197
FOREIGN	0,230***	4,67	<.0001	0,234***	4,80	<.0001
LEVERAGE	0,234*	2,21	0,027	0,297*	2,77	0,005
INV	0,070	0,41	0,683	0,127	0,72	0,473
REC	1,758***	8,73	<.0001	1,794***	8,91	<.0001
Toimialojen kiinteä vaikutus			Kyllä		Kyllä	
Maakohtainen kiinteä vaikutus			Ei		Kyllä	
Havainnot			5391		5391	
Selitysaste R^2			0,809		0,813	

*tilastollisesti melkein merkitsevä 5% merkitsevyystasolla
**tilastollisesti merkitsevä 1% merkitsevyystasolla
***tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla
Paneeli A huomioi toimialojen kiinteät vaikutukset. Paneeli B huomioi toimialojen ja maakohtaiset kiinteät vaikutukset. Keskivirheet klusteroitu yhtiötasolla.

Verrattaessa taulukon 5 muuttujaa SIZE ja esikuva-artikkelin vastaavaa muuttujaa SIZE, voidaan huomata, että molemmissa tutkimuksissa muuttujat ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä 0,1%:n merkitsevyystasoilla. Li ja muut (2019, s. 121) saivat SIZE korrelaatiokertoimen arvoksi 0,301, joka ei ole yhtä vahva korrelaatioltaan, kuin tämän tutkielman muuttuja SIZE, jonka korrelaatiokerroin on 0,669. SIZE korrelaatiokertoimen arvo on linjassa myös aikaisempien tutkimuksien kanssa, kuten Suttipun (2020), Al-Mulla & Bradbury (2021) ja Gutierrez ja muut (2018). Muuttuja SIZE, joka on luonnollinen logaritmi yhtiön taseen loppusummasta korreloi positiivisesti tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden kanssa tilastollisesti erittäin merkitsevästi.

Muuttuja ROA saa tutkielman esikuva-artikkelin mukaisesti negatiivisen arvon. Li ja muut (2019, s. 121) tutkimuksen mukaisesti muuttujan ROA korrelaatiokerroin saa arvon -0,189 ja arvo ei ole tilastollisesti merkitsevä. Heidän tuloksensa poikkeaa taulukon 5 tuloksesta, jossa muuttuja ROA saa arvon -0,716 ja on tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla. Taulukon 5 muuttujan ROA tuloksen mukaan tappiolliset yhtiöt maksavat tyypillisesti enemmän palkkioita tilintarkastuksesta. Kokonaispääomantuoton ROA kasvaessa, tilintarkastuksen palkkiot laskevat, sillä tilintarkastuksen riski pienenee, mikä on linjassa aikaisempien tutkimuksien, kuten Hay ja muut (2006, s. 170) kanssa. Tilintarkastuksen riskihinnoitteluun liittyen muuttuja LOSS saa positiivisen korrelaatiokertoimen taulukossa 5 ja kaksisuuntaisen t-testin p-arvolla mitattuna arvon 0,442, mikä on linjassa esikuva-artikkelin löydöksien kanssa. P-arvolla mitattuna muuttujaa LOSS ei voida pitää tilastollisesti merkitsevänä. Tuloksen mukaan tappiolliset yhtiöt maksavat enemmän palkkioita tilintarkastuksesta, sillä niiden tarkastukseen liittyy enemmän tilintarkastusriskiä (Gonthier-Besacier ja muut, 2007, s. 146).

Liiketoiminnan monimutkaisuutta kuvaavat muuttujat FOREIGN ja REC saavat positiiviset korrelaatiokertoimien arvot taulukossa 5 ja esikuva-artikkelissa. Korrelaatiokertoimien arvot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä 0,1% merkitsevyystasolla. Tuloksista voimme päätellä, että yhtiön ulkomaantoiminnot korreloivat positiivisesti tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden kanssa. Lisäksi yhtiön myyntisaatavien koolla voidaan selittää tilintarkastuksen kokonaispalkkioita, eli mitä suuremmat yhtiön myyntisaatavat ovat, sitä suurempia tilintarkastuksen kokonaispalkkioita yhtiö tyypillisesti maksaa.

Tutkielman liitteessä 1 on kuvattu ensimmäisen tutkimuskysymyksen residuaalien jäännösarvojen jakauma paneelista A. Liitteen 1 kuvaajan mukaan voidaan päätellä, että aineisto on normaalijakautunut ja aineistossa ei ole olennaisia vinoutumia, jotka vaikuttaisivat lopputuloksien tulkintaan. Residuaalien jäännösjakauma vahvistaa käsitystä regressioanalyysimallin soveltuvuudesta ISA 701-standardin ja

tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden väliseen tutkimukseen. Lisäksi residuaalien ja ennustettujen arvojen jäännösarvot sijoittuvat arvon nolla läheisyyteen, eivätkä arvot muodosta selkeää kuviota. Jäännösarvojen jakaumasta voidaan päätellä homoskedastisuus, jossa jäännöstermeillä on sama varianssi.

6.4 KAM:ien määrän ja tyypin vaikutus tilintarkastuksen palkkioihin

Taulukossa 6 on kuvattu KAM:ien määrän yhteyttä tilintarkastuksen palkkioihin. Selittävänä muuttujana on KAM COUNT, joka kertoo kuinka monta KAM:ia vuositasolla yhtiöstä on raportoitu tilintarkastuskertomuksen yhteydessä. Selitettävänä muuttujana on tilintarkastuksen kokonaispalkkiot LN_FEE. Toista tutkimuskysymystä tarkastelevan regressioanalyysimallin F-testisuurearvo on 312,04 ja se on tilastollisesti erittäin merkitsevä p-arvon ollessa <.0001. Kyseisen F-testisuurearvon perusteella voidaan havaita, että nollahypoteesi ei päde tutkielman toiselle hypoteesille KAM:ien määrän ja tyypin ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välisestä yhteydestä. Selitysaste mallille on 0,799, joka on linjassa ensimmäisen tutkimuskysymyksen selitysasteen kanssa.

Taulukon 6 tulokset on esitetty paneeli A:na ja paneeli B:nä. Paneelissa A on huomioitu toimialojen ja vuosien kiinteät vaikutukset, kun taas paneelissa B on huomioitu näiden lisäksi maakohtaiset kiinteät vaikutukset. Taulukon 6 paneelista A nähdään, että KAM:ien määrän korrelaatiokerroin (KAM COUNT) on negatiivinen ja sen kaksisuuntaisen t-testin p-arvo on 0,555. Täten raportoitujen KAM:ien määrä ei näytä olevan tilastollisesti merkittävästi yhteydessä tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Paneelin B maakohtaiset kiinteät vaikutukset huomioiden KAM:ien määrän ja kokonaispalkkioiden välille ei löydetty tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Taulukon 6 kontrollimuuttujien arvot ovat linjassa taulukon 5 kanssa. Erona taulukon 5 ja 6 valillä on kontrollimuuttujan LOSS arvo, joka on taulukossa 5 positiivinen ja taulukon 6 paneeliaineistossa A negatiivinen. Tulos ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä. Tilastollisesti erittäin merkitseviä 0,1%:n merkitsevyystasolla ovat muuttujat SIZE, ROA ja REC, jotka ovat linjassa aikaisempien löydöksien kanssa. Tulos KAM:ien

määrän ja tilintarkastuksen palkkioiden välisestä yhteydestä poikkeaa aikaisemmista tutkimustuloksista. Esimerkiksi Suttipun (2020) tutkimuksessaan osoitti, että raportoitujen KAM:ien määrällä ja tilintarkastuksen palkkioilla oli positiivinen tilastollisesti merkitsevä yhteys. Sierra-García ja muut (2018, s. 234) löysivät tutkimuksessaan, että tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden ja KAM:ien määrän väliseen yhteyteen vaikuttaa tarkastettavan yhtiön ominaisuudet. KAM:ien määrän raportoinnin ei ole suoraan havaittu vaikuttavan tilintarkastuksen palkkioihin vaan palkkioiden muutoksien taustalla on se millaisia KAM:eja raportoidaan.

Taulukko 6. KAM:ien määrän ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välinen yhteys (n=5737).

	Paneeli A			Paneeli B		
Muuttujat	Kerroin	t-arvo	Pr > |t|	Kerroin	t-arvo	Pr > |t|
KAM COUNT	-0,044	-0,59	0,555	0,028	0,65	0,519
SIZE	0,653***	39,38	<.0001	0,648***	39,80	<.0001
ROA	-0,830***	-7,32	<.0001	-0,834***	-7,10	<.0001
LOSS	-0,038	-0,75	0,454	0,017	0,31	0,752
FOREIGN	0,198**	3,03	0,003	0,188**	2,90	0,004
LEVERAGE	0,332	1,91	0,052	0,404*	2,29	0,022
INV	0,016	0,03	0,997	0,113	0,49	0,622
REC	2,076***	8,50	<.0001	2,107***	8,47	<.0001
Toimialojen kiinteä vaikutus			Kyllä			Kyllä
Vuosien kiinteä vaikutus			Kyllä			Kyllä
Maakohtainen kiinteä vaikutus			Ei			Kyllä
Havainnot			5737			5737
Selitysaste R^2			0,799			0,799

*tilastollisesti melkein merkitsevä 5% merkitsevyystasolla
**tilastollisesti merkitsevä 1% merkitsevyystasolla
***tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla
Paneeli A huomioi toimialojen ja vuosien kiinteät vaikutukset. Paneeli B huomioi toimialojen, vuosien ja maakohtaiset kiinteät vaikutukset. Keskivirheet klusteroitu yhtiötasolla.

Taulukossa 7 on esitetty KAM:ien tyypin ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välinen regressioanalyysi. KAM:ien tyypit on jaettu tilintarkastuskertomuksissa raportoitujen aiheiden perusteella pääkategorioihin, joita on tässä tutkielmassa 8. Kuten aiemmin todettu mallin F-testisuureenarvosta 312,04 (<.0001), tutkielman toinen nollahypoteesi voidaan hylätä myös KAM-tyyppien ja tilintarkastuksen palkkioiden välisestä yhteydestä. Taulukossa 7 on jaettu tulokset paneeleihin A ja B taulukon 6 mukaisesti.

Taulukosta 7 voidaan nähdä, että ainoastaan pääkategoria KAM_LIABILITIES ja KAM_BUSINESS ovat olleet tilastollisesti melkein merkitseviä 5% merkitsevyystasolla paneelissa A. Muut pääkategoriset muuttujat eivät ole olleet regressioanalyysin perusteella merkitseviä 5%, 1% tai 0,1% merkitsevyystasoilla tarkasteltuna. Paneelissa B maakohtaisilla kiinteillä vaikutuksilla tarkasteltuna KAM_LIABILITITIES ja KAM_BUSINESS ovat tilastollisesti merkitseviä 0,1% merkitsevyystasolla ja KAM_TAX tilastollisesti melkein merkitsevä 5%:n merkitsevyystasolla. Aikaisemmissa tutkimuksissa KAM:ien tyypin ja määrän vaikutuksesta tilintarkastuksen palkkioihin on löydetty vaihtelevia tutkimustuloksia. Sierra-García ja muut (2018, s. 237) löysivät tutkimuksessaan, että niistä yhtiöistä, jotka maksavat korkeampia tilintarkastuksen palkkioita, on raportoitu yleensä enemmän entiteettitason riskejä, kuten veroihin, oikeudenkäynteihin tai kontrolleihin liittyviä. Tämä löydös tukee taulukon 7 paneelin A muuttujien KAM_LIAB ja KAM_BUSINESS ja paneelin B KAM_TAX kertoimien arvoja, jotka ovat positiivisia. Myös Pinto ja Morais (2019) löysivät, että KAM:ien määrällä ja tyypillä oli yhteyttä tilintarkastuksen palkkioihin, tätä he selittivät asiakkaaseen liittyvien riskien hinnoittelulla. Vastakohtana KAM:ien tyypin ja tilintarkastuksen palkkioille Gutierrez ja muut (2018) eivät löytäneet yhteyttä muuttujien välillä.

Taulukko 7. KAM:ien tyypin ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välinen yhteys (n=5737).

	Paneeli A			Paneeli B		
Muuttujat	Kerroin	t-arvo	Pr > |t|	Kerroin	t-arvo	Pr > |t|
KAM_ASSETS	-0,031	-0,33	0,740	-0,043	-0,78	0,436
KAM_REVENUE	-0,056	-0,78	0,437	-0,041	0,71	0,477
KAM_LIABILITIES	0,198*	2,00	0,046	0,166***	2,86	0,004
KAM_TAX	0,161	1,65	0,100	0,123*	1,93	0,054
KAM_ACCOUNTING	0,031	0,37	0,710	-0,025	-0,29	0,769
KAM_BUSINESS	0,178*	2,01	0,045	0,150***	3,42	0,001
KAM_RISK	-0,241	-1,22	0,224	-0,195	-1,23	0,219
KAM_EXPENSES	-0,073	-0,41	0,679	-0,151	-0,90	0,369
Toimialojen kiinteä vaikutus			Kyllä		Kyllä	
Vuosien kiinteä vaikutus			Kyllä		Kyllä	
Maakohtainen kiinteä vaikutus			Ei		Kyllä	
Havainnot			5737		5737	
Selitysaste R^2			0,792		0,804	

*tilastollisesti melkein merkitsevä 5% merkitsevyystasolla
**tilastollisesti merkitsevä 1% merkitsevyystasolla
***tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla
Paneeli A huomioi toimialojen ja vuosien kiinteät vaikutukset. Paneeli B huomioi toimialojen, vuosien ja maakohtaiset kiinteät vaikutukset. Keskivirheet klusteroitu yhtiötasolla.

Tutkielman liitteessä 2 ja 3 on kuvattu KAM:ien määrän ja tyypin regressioanalyysin residuaaliarvojen jakaumat. Kuten liitteestä 1 todettiin, myös liitteiden 2 ja 3 jakaumat ovat normaalijakautuneita ja olennaisia vinoutumia ei ole havaittavissa. Liitteen 2 ja 3 kuvaajissa residuaalit sijoittuvat pääosin arvon nollan ympärille. Täten voidaan todeta, että residuaalijakauma vahvistaa käsitystämme myös toisen tutkimuskysymyksen kohdalla regressiomallin soveltuvuudesta. Mallin luotettavuutta tukee residuaalien ja ennustettujen arvojen jakauma, jonka mukaan arvot sijoittuvat nollaviivan ympärille eikä mallissa ole havaittavissa selkeää kuviota, joka on heteroskedastisille malleille tyypillinen.

6.5 Herkkyysanalyysi

Herkkyysanalyysin tarkoituksena on selvittää muuttuvatko tutkimuksen tulokset, jos yhtä tai useampaa muuttujaa muokataan mallissa. Herkkyysanalyysin tarkoituksena on siis tutkia menetelmän vakautta. Tutkimusmenetelmää voidaan pitää vakaana, jos

tutkimustulokset pysyvät samoina, vaikka yksittäisiä olettamuksia olisi mallissa rikottu (Metsämuuronen, 2009, s. 925). Tässä tutkielmassa herkkyysanalyysi on toteutettu molempien tutkimuskysymyksien kohdalla tutkimalla vuosien vaikutusta tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin kiinteiden vaikutuksien mallilla. Herkkyysanalyysi on tehty yksi vuosi ennen ja yksi vuosi jälkeen ISA 701-standardin käyttöönoton kattaen vuodet 2015 ja 2017. Lisäksi herkkyysanalyysi on tehty kaksi vuotta ennen ja kaksi vuotta jälkeen ISA 701-standardin käyttöönoton kattaen vuodet 2014-2015 ja 2017-2018. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla on tutkittu myös korkean riskin KAM:ien yhteyttä kokonaispalkkioihin ja näiden muuttujien maakohtaisia eroja.

Tutkielman liitteessä 4 on kuvattu herkkyysanalyysin tulokset ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyen ja liitteessä 5 herkkyysanalyysin tulokset toiseen tutkimuskysymykseen liittyen. Molempien tutkimuskysymyksien kohdalla herkkyysanalyysit tuottivat samat lopputulokset kuin aikaisemmissa regressioanalyyseissa. Herkkyysanalyysien tuloksien perusteella tutkimusmenetelmää voidaan siis pitää vakaana, vaikka yksittäistä muuttujaa YEAR on mallissa muutettu.

Liitteen 4 herkkyysanalyysin tuloksien mukaan muuttujan ISA 701 kerroin on negatiivinen, kuten taulukossa 5. ISA 701 kerroin ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä käytetyillä merkitsevyystasoilla, mikä vahvistaa käsitystä ISA 701-standardin voimaantulon yhteydestä tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Merkitsevyystasoltaan tarkasteltaessa herkkyysanalyysin tulokset liitteen 4 taulukossa selittävät ISA 701-muuttujaa tilastollisesti merkitsevämmin.

Tilastollisesti merkitseviä KAM-tyyppimuuttujia toisen tutkimuskysymyksen kohdalla olivat 5% merkitsevyystasolla KAM_LIABILITIES, kun merkitsevyystasoja tarkasteltiin 1 vuoden herkkyysanalyysilla. 2 vuoden herkkyysanalyysilla tarkasteltaessa kyseistä tilastollista merkitsevyyttä ei ollut, kuten ei myöskään taulukossa 7. Yhden vuoden herkkyysanalyysilla KAM_BUSINESS oli tilastollisesti merkitsevä 1% tasolla. Kahden vuoden herkkyysanalyysin tuloksilla tarkasteltuna KAM_BUSINESS oli tilastollisesti

melkein merkitsevä 5%:n tasolla. Muiden muuttujien tulokset herkkyysanalyysissa ovat taulukon 7 mukaisia. KAM:ien määrää tarkasteltaessa KAM_COUNT muuttujan kerroin on 1 vuoden herkkyysanalyysissa negatiivinen ja tilastollisesti merkitsevä 5%:n tasolla, kun taas 2 vuoden herkkyysanalyysin tarkastelussa KAM_COUNT on ei-tilastollisesti merkitsevä, joka on tutkielman taulukon 6 mukainen tulos. Herkkyysanalyysin tulokset liitteen 5 taulukossa selittävät KAM:ien määrän ja tyypin vaikutuksia tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin tilastollisesti merkitsevämmin. Herkkyysanalyysin tuloksien perusteella tutkimuksen tulokset olivat pääosin samansuuntaisia, jolloin kiinteiden vaikutuksien mallia voidaan pitää tämän tutkielman kannalta perusteltuna valintana.

Herkkyysanalyysina on tarkasteltu myös korkean riskin sisältävien KAM:ien ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välistä yhteyttä. Korkean riskin KAM:eiksi on aikaisemmissa tutkimuksissa luokiteltu muun muassa vieraan pääoman erät, monimutkaiset liiketoiminnot ja erityisolosuhteet sekä riskienhallinta (ks. Sierra-García ja muut, 2019, s. 237; Dusadeedumkoeng ja muut, 2023, s. 186). Täten herkkyysanalyysissa on päädytty tutkimaan pääkategorioiden muuttujia KAM_RISK, KAM_LIABILITIES ja KAM_BUSINESS. Herkkyysanalyysissa on tarkasteltu muuttujia siitä näkökulmasta, vaikuttiko korkeamman riskin KAM:ien määrällinen raportointi (HIGH_RISK_COUNT) tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Liitteestä 6 nähdään, että HIGH_RISK_COUNT muuttujan kerroin on positiivinen ja tilastollisesti merkitsevä 1 % merkitsevyystasolla. Tulos tarkoittaa, että niiden yhtiöiden tilintarkastuspalkkiot nousivat, joista raportoitiin useampia korkeampaan riskiin liittyviä KAM:eja.

Korkean riskin KAM:ien herkkyysanalyysia on jatkettu maakohtaisten erojen tutkimisella. Liitteessä 7 on esitetty Tanskan, Suomen, Norjan ja Ruotsin listattujen yhtiöiden korkean riskin KAM:ien yhteys tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Tanskan, Suomen ja Norjan listattujen yhtiöiden tapauksessa huomattiin, että korkean riskin KAM:ien (HIGH_RISK_COUNT) ja KAM:ien (KAM_COUNT) määrällinen raportointi ei ollut tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Ruotsin kohdalla

löydettiin tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys HIGH_RISK_COUNT ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välillä. Kertoimen löydettiin olevan positiivinen, joka tarkoittaa, että korkean riskin KAM:ien raportointi nostaa tilintarkastuksen kokonaispalkkioita Ruotsin listattujen yhtiöiden kohdalla.

6.6 Tutkielman hypoteesien testaus

Tutkielman ensimmäistä hypoteesia tutkittiin muodostamalla regressioanalyysimalli ISA 701-standardin voimaantulon ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välille. Tutkielmassa käytiin läpi Li ja muiden (2019) tutkimuksen perusteella ISA 701-standardin vaikutusta tilintarkastuksen palkkioihin ennen ja jälkeen standardin käyttöönoton. Tutkielmassa käytettiin soveltuvin osin samoja kontrollimuuttujia kuin aikaisemmissa tilintarkastuksen palkkiotutkimuksissa (Li ja muut, 2019; Simunic, 1980; Li & Luo, 2023; Al-Mulla & Bradbury, 2021). Tämän tutkielman data oli kerätty ajanjaksolta 2013–2023, joten tutkielmassa oli mahdollista selvittää tilintarkastuspalkkioiden pidemmän ajanjakson yhteyttä muuttujien välillä. Tutkielmassa tarkasteltiin myös lyhyemmällä aikavälillä herkkyysanalyysin avulla muuttuvatko tulokset, jos ajanjaksoksi muutetaan 1 vuosi ennen ja jälkeen sekä 2 vuotta ennen ja jälkeen ISA 701-standardin voimaantulon. Tulokset olivat regressio- ja herkkyysanalyysissa saman suuntaisia. ISA 701-standardin ja tilintarkastuksen palkkioiden välille ei löydetty tilastollisesti merkitsevää yhteyttä merkitsevyystasolla $p>0,05$ mallin selitysasteen ollessa lähes 80 %:a. Tulos poikkeaa esikuva-artikkelin tuloksesta, mutta on toisaalta linjassa muun muassa Gutierrez ja muut (2018) sekä Reid ja muut (2019) tutkimustuloksien kanssa, jotka eivät löytäneet merkittävää yhteyttä muuttujien välillä. Tämän tuloksen perusteella tutkielman ensimmäinen hypoteesi “Tilintarkastusraportointivaatimus, ISA 701-standardin mukainen KAM-raportointi, nostaa tilintarkastuspalkkioita” hylätään.

Tutkielman toista hypoteesia tutkittiin muodostamalla vastaava regressioanalyysimalli kuin ensimmäiselle hypoteesille. Toisen tutkimuskysymyksen tarkasteluajanjakso kattoi vuodet ISA 701-standardin käyttöönoton jälkeen vuoteen 2023 asti. Taulukoiden 6 ja 7

tutkimustuloksista selviää, että KAM:ien määrällä ja tyypillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Taulukon 6 tutkimustuloksista voidaan nähdä, että KAM:ien määrällä (KAM_COUNT) oli negatiivinen yhteys tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin, mutta tulosta ei voida pitää tilastollisesti merkitsevänä. KAM-tyyppien tarkastelussa havaittiin, että KAM_LIABILITIES ja KAM_BUSINESS ovat tilastollisesti melkein merkitsevät 5 %:n merkitsevyystasolla. KAM-tyyppimuuttujan KAM_LIABILITIES ja KAM_BUSINESS tulos antaa viitteitä siitä, että yhtiöt, joista raportoitiin liiketoimintaan, kuten toiminnan jatkuvuuteen tai tytäryhtiöiden toimintaan sekä velkaantuneisuuteen liittyviä KAM:eja, maksoivat yleisesti ottaen enemmän tilintarkastuksen kokonaispalkkioita. KAM:ien määrää ja tyyppiä tutkivissa regressioanalyyseissa selitysastetta noin 80 %:a voidaan pitää korkeana. KAM:ien määrää tutkivien regressioanalyysien mukaan tuloksia ei voida kuitenkaan pitää tilastollisesti merkitsevinä, joten tutkielman toinen hypoteesi hylätään KAM:ien määrän osalta: “KAM:ien määrä ja tyyppi nostavat tilintarkastuksen kokonaispalkkioita”. KAM:ien tyyppien osalta hylätään muiden KAM-pääkategorioiden vaikutukset, mutta tilastollisesti melkein merkitsevänä 5 %:n tasolla voidaan pitää KAM-tyyppiä KAM_LIABILITIES ja KAM_BUSINESS.

7 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin ISA 701-standardin voimaantulon ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välistä yhteyttä sekä sitä lisäselittävätkö ISA 701-standardin mukaisen KAM-raportoinnin määrä ja tyyppi tilintarkastuksen kokonaispalkkioita. Tutkielman päätarkoituksena oli tutkia hypoteesien 1 ja 2 paikkaansapitävyyttä pohjoismaalaisella listattujen yhtiöiden aineistolla vuosina 2013-2023 esimmäisen tutkimuskysymyksen ja 2016-2023 toisen tutkimuskysymyksen yhteydessä. Tutkielman esikuva-artikkelina toimi Li ja muiden (2019) tutkimus, jossa tutkittiin Uuden-Seelannin listattujen yhtiöiden tilintarkastuspalkkioita ennen ja jälkeen ISA 701-standardin voimaantulon. Tässä tutkielmassa esikuva-artikkelin aihetta on laajennettu tutkimalla KAM:ien määrän ja tyypin yhteyttä palkkioihin. Lisäksi tutkielmassa on otettu huomioon pidemmän ajanjakson vaikutus sekä herkkyysanalyyseilla tutkien lyhyemmän aikavälin vaikutus.

Tutkielman toisessa luvussa taustoitettiin miksi ISA 701-standardin mukainen raportointi on ollut perusteltu uudistus pörssilistatuiden yhtiöiden tilintarkastuskertomuksissa. ISA 701-standardin mukaisen KAM-raportoinnin taustalla on ollut antaa tilinpäätöksen käyttäjille lisätietoa tilintarkastuksen kannalta olennaisista seikoista. Aikaisemmissa tutkimuksissa aihetta on käsitelty siitä näkökulmasta luoko KAM-raportointi tilinpäätöksen käyttäjille lisäarvoa ja pienentääkö raportointi aiemmin havaittua odotusvajetta sekä tietokuilua. ISA 701-standardin mukaisen raportoinnin on havaittu parantavan tilintarkastuskertomuksien laatua (Reid ja muut, 2019, s. 1502), voivan lisäävän sidosryhmien päätöksentekokykyä tilintarkastuskertomuksien pohjalta (Sirois ja muut, 2018) ja siten pienentävän odotuskuilua ja tietovajetta. Aihetta käsittelevissä tutkimuksissa on huomattu, että tilintarkastuksen kannalta olennaisia seikkoja on tarkasteltu jo aikaisemmin osana tilinpäätöstarkastusta, ja siten raportointivaatimusuudistus ei välttämättä aina lisää tilintarkastajien työkuormaa ja tilintarkastuksen palkkioita.

Tilintarkastuksen palkkioiden muodostumista ja yleistä hinnoittelumallia käsiteltiin tämän tutkielman kolmannessa pääluvussa. Tilintarkastuspalkkiomallin pohjana voidaan pitää Simunicin (1980) muodostamaa palkkiomallia, jonka mukaan palkkioihin vaikuttavat muunmuassa tilintarkastettavan yhtiön koko, kompleksisuus ja riski. Tämän tutkielman tulokset vahvistivat käsitystä pohjoismaalaisten yhtiöiden tilintarkastuksen palkkioihin vaikuttavista kontrollimuuttujista. Erityisesti yhtiön taseen, kokonaispääomantuoton, ulkomaan toimintojen ja myyntisaamisten huomattiin olevan tilastollisesti merkitseviä muuttujia tilintarkastuksen palkkioiden tarkastelussa.

Palkkioiden ja tilintarkastusraportointistandardien välistä yhteyttä tarkasteltiin neljännessä pääluvussa pohjautuen aikaisempiin tutkimuksiin. Näiden aikaisempien tutkimuksien perusteella todettiin, että tulokset ISA 701-standardin ja tilintarkastuksen palkkioiden välisestä yhteydestä ovat vaihtelevia. Erityisesti Uuden-Seelannin ja Thaimaan aineistoilla tehdyissä tutkimuksissa havaittiin, että raportointistandardeilla oli tilastollisesti merkitsevä, positiivinen vaikutus tilintarkastuksen palkkioihin (Li ja muut, 2019; Suttipun 2020), kun taas Iso-Britannian ja Ranskan konteksteissa havaittiin, että tilastollista, positiivista yhteyttä ei ole (Gutierrez ja muut, 2018; Bédard ja muut, 2014). Tämän tutkielman ensimmäisen tutkimuskysymyksen tuloksien voidaan huomata olevan saman suuntaisia eurooppalaiseen kontekstiin verrattuna, mikä on varsin loogista yhtenäisen markkinan vuoksi.

Viidennes pääluvuku keskittyi tutkimusmenetelmien ja tutkimusaineiston kuvaamiseen. Tutkimusmenetelmänä sovellettiin esikuva-artikkelin mukaisesti monimuuttujaregressioanalyysia, joka toteutettiin tutkimalla Pohjoismaiden pörssilistattuja yhtiöitä vuosilta 2013-2023. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä selittävänä muuttujana käytettiin ISA 701-dummya, joka vastasi Li ja muiden (2019) tutkielmassa POST muuttujaa. Toisessa tutkimuskysymyksessä selittävänä muuttujana olivat KAM:ien määrä ja tyyppi. Kontrollimuuttujat valittiin tutkimuksen molempiin tutkimuskysymyksiin Li ja muiden (2019) tutkimuksen sekä aikaisempien tilintarkastuksen palkkioita tarkastelevien tutkimuksien mukaisesti. Tutkielmassa

käytettiin kiinteiden vaikutuksien analyysimallia, sillä sen nähtiin toimivan parhaiten tämän tutkielman kaltaisessa paneeliaineistossa. Regressioanalyysissa huomioitiin aineiston paneelirakenne yrityskohtaisella klusteroinnilla esikuva-artikkelin mukaisesti. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen aineistoon rajautui 612 yhtiötä, joka muodosti yhteensä 5391 havaintoa vuosilta 2013-2023. Toisessa tutkimuskysymyksessä oli mukana 445 yhtiötä, yhteensä 5737 KAM-havaintoa vuosilta 2016-2023.

Kuudennessa pääluvussa käsiteltiin löydetyt havainnot tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tulos osoitti, että ISA 701-standardin ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välillä on negatiivinen yhteys, joka ei ole tilastollisesti merkitsevä. Täten tutkielman ensimmäinen hypoteesi hylättiin, sillä ISA 701-standardin voimaantulon ei nähty vaikuttavan tilastollisesti merkitsevästi tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Muuttujien väliset korrelaatiokertoimet olivat tilastollisesti merkitseviä SIZE, ROA, FOREIGN ja REC muuttujien osalta, ja niiden t-arvot poikkesivat nollasta tilastollisesti merkitsevästi. Tämän tuloksen perusteella voidaan havaita, että tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin vaikuttavat tarkastettavan yhtiön koko, kompleksisuus ja vaikeasti tarkastettavat erät. Tutkimuksen tuloksella osoitettiin, että yhtiön taseen loppusumman kasvaessa tilintarkastuksen palkkiot kasvavat ja yhtiön ROA:n kasvaessa tilintarkastuksen palkkiot pienentyvät. Lisäksi tutkimustulokset puolsivat aiempia palkkiotutkimuksia yhtiön kompleksisten ominaisuuksien yhteydestä tilintarkastuksen palkkioihin. Tämän tutkielman tuloksen perusteella ei voida sanoa ISA 701-standardi raportointivaatimusuudistuksen vaikuttaneen tilastollisesti merkitsevästi tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin.

Tutkielman toisessa tutkimuskysymyksessä löydettiin, että KAM:ien määrä ja tyyppi eivät pääosin lisäselitä tilintarkastuksen kokonaispalkkioita tilastollisesti merkitsevästi. Raportoitujen KAM:ien määrään on huomattu aiemmissa tutkimuksissa vaikuttavan tilintarkastajan ja tilintarkastettavan asiakkaan välisen suhteen pituus. Esimerkiksi pidempiaikaisissa suhteissa on havaittu tilintarkastuskertomuksien laadullista paranemista (Johnson ja muut, 2002, s. 640) ja lyhyempiaikaisissa asiakassuhteissa on

huomattu korkeampaa petosriskiä kuin pidempiaikaisissa (Carcello &Nagy, 2004, s. 57). Pidempiaikaiset asiakassuhteet voidaan yhdistää alhaisempiin tilintarkastuksen palkkioihin, kun KAM:eja raportoidaan määrällisesti vähemmän. KAM:eja tarkastelevissa tutkimuksissa on myös huomattu, että yhtiöistä, jotka maksavat korkeampia tilintarkastuksen palkkioita, raportoidaan enemmän KAM:eja (Pinto ja Morais, 2019, s. 153). Raportoitujen KAM:ien lukumäärää itsessään ei ole yhdistetty korkeampiin palkkioihin vaan hinnoittelun takana on ollut tilintarkastajan oikeusriskin pienentäminen sekä maineen säilyttäminen erityisesti riskisten ja kompleksisten yhtiöiden tarkastuksissa (Pinto ja Morais, 2019, s. 153). Aikaisempien tutkimuksien perusteella tilintarkastajan voidaan siis nähdä hinnoittelevan kokonaispalkkionsa asiakkaan riskisyyden perusteella, eikä pelkästään raportoitujen KAM:ien määrän pohjalta. Tämä tutkimus tukee väitettä siitä, että KAM:ien määrän ei voida sanoa vaikuttaneen tilintarkastuksen palkkioihin. Tilintarkastuksen riskihinnoittelua tukee tämän tutkielman liitteen 6 herkkyysanalyysi , jossa löydettiin, että korkeamman riskin KAM:ien määrällinen raportointi nostaa tilintarkastuksen kokonaispalkkioita.

KAM:ien tyyppien ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välisessä tarkastelussa huomattiin vaihteluita eri KAM-aiheiden eli tässä tutkimuksessa pääkategorioiden välillä. Olennaisimmat tilastollisesti melkein merkitsevät yhteydet olivat velkaantuneisuuteen ja liiketoimintaan liittyvissä KAM-tyypeissä. Esimerkiksi KAM pääkategoriaan KAM_BUSINESS liittyvät yhtiön toiminnan jatkuvuus (going concern), erikoisolosuhteet, ensimmäisen vuoden tarkastus ja tytäryhtiöiden toiminta, jotka voidaan nähdä tilintarkastajan työssä vaikeasti arvioitavina erinä. Lisäksi loogisena voidaan pitää sitä, että ensimmäisen vuoden tilintarkastuksessa raportoidaan enemmän KAM:eja suuremman tarkastustyön sekä riskien vuoksi. Velkaantuneisuuteen liittyvät KAM-tyypit voidaan yhdistää kohonneeseen tilintarkastusriskiin ja toiminnan jatkuvuuden arvioihin ja siten korkeampiin tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin. Aikaisempien tutkimuksien tulokset muun muassa yhtiöiden liiketoimintasegmenttien raportoinnista osana KAM-raportointia on huomattu nostaneen tilintarkastuksen palkkioita (Pinto & Morais, 2019, s. 147). Tilintarkastettavan yhtiön ominaisuuksilla

voidaan osittain selittää tilintarkastuksen palkkioiden muutoksia KAM-raportoinnin myötä (Sierra-García ja muut, 2018, s. 237-238). Aikaisemmissa tutkimuksissa on huomattu, että KAM:ien keskimääräinen raportoitu määrä per tilintarkastuskertomus on noin 3,8 (Pinto & Morais, 2019, s. 152), joka on hieman enemmän verrattuna yhtiöihin Pohjoismaissa. Tämän taustalla voivat olla yhtiöiden liiketoimintasegmentit, joita pohjoismaisilla yhtiöillä on keskiarvollisesti vähemmän kuin eurooppalaisilla yhtiöillä markkina- tai yritysrakenteen vuoksi. Aikaisemmat tutkimukset tukevat tämän tutkimuksen lopputuloksia KAM:ien liiketoimintaan liittyvien tyyppin osittaisesta yhteydestä tilintarkastuksen palkkioihin.

7.1 Johtopäätökset

Aikaisempien tutkimuksien perusteella tutkimustulokset standardivaatimusuudistuksien yhteydestä tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin ovat olleet vaihtelevia. Lisäksi KAM:ien määrän ja tyypin tutkimus pohjoismaisella aineistolla on ollut vähäistä, joka voi asettaa rajoituksia tutkimustuloksien yleistettävyydelle. Tutkielman ensimmäinen hypoteesi ISA 701-standardin voimaantulon vaikutuksesta tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin hylättiin tuloksien ollessa ei tilastollisesti merkitseviä. Toisen hypoteesin kohdalla KAM:ien määrän yhteys tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin myös hylättiin, kun taas KAM:ien tyypin kohdalla löydettiin yhteys velkaantuneisuuden (KAM_LIABILITIES) ja liiketoimintatyypin (KAM_BUSINESS) ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden välillä. Hylättyjen hypoteesien kohdalla ei voida sanoa varmaksi onko raportointivaatimusuudistuksen voimaantulo vaikuttanut tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin pohjoismaalaisten listattujen yhtiöiden kontekstissa tai onko KAM:ien määrä vaikuttanut kokonaispalkkioiden kasvuun.

Tutkimustuloksien mukaan voidaan kuitenkin sanoa, että tietyt yhtiön ominaisuudet, kuten velkaantuneisuus ja liiketoimintatyyppi vaikuttavat kokonaispalkkioihin. Tuloksen taustalla voidaan nähdä olevan tilintarkastajan jo aikaisemmat havainnot tilintarkastuksen kannalta olennaisista seikoista, eli raportointivaatimusuudistus

itsessään ei ole lisännyt merkittävästi työkuormaa pohjoismaalaisten listattujen yhtiöiden kontekstissa. Tutkielman tuloksia voi selittää myös se, että tilintarkastajalla on usein tiedossaan tarkastettavan yhtiön olennaisimmat riskit, etenkin jos asiakkuus on monen vuoden takainen.

ISA 701-standardilla on pyritty luomaan lisäinformaatiota tilintarkastuskertomuksiin, ja siten pienentämään tilinpäätöksien käyttäjien odotus- ja tietovajetta. Aikaisemmissa tutkimuksissa on huomattu standardin mukaisen raportoinnin lisäävän tilintarkastuskertomuksien laatua sekä tuovan tilinpäätöksien käyttäjille lisätietoa tarkastettavan yhtiön eristä, joihin liittyy olennaisen virheellisyyden riskejä. Raportointistandardiuudistuksien ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden tutkimista voidaan pitää perusteltuna, sillä tilintarkastuskertomus, jossa raportoidaan ISA 701-standardin mukaisesti KAM:eista, osoitetaan pääasiassa yhtiön osakkeenomistajille. Osakkeenomistajat toimivat yhtiölle päämiehinä, jolloin raportoinnista saatava hyöty ja sen kautta tulleet tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden muutokset ovat keskeisessä asemassa. Tutkimukset ISA 701-standardin voimaantulosta ja sen yhteydestä tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin antavat evidenssiä myös sääntelyviranomaisille siitä, että raportointivaatimusuudistuksen käyttöönotto ei itsessään aina nosta kokonaispalkkioita. Palkkioiden muutoksien taustalla voi vaikuttaa yhtiön riskitaso ja tilintarkastajan ottama tilintarkastusriski. Tämän tutkimuksen tilastollisesti merkitsemättömät tulokset ISA 701-standardin voimaantulon yhteydestä tilintarkastuksen palkkioihin lisäävät aiheen tutkimuksen tarvetta erityisesti pohjoismaalaisella aineistolla. Lisäksi raportointivaatimusuudistuksien ja tilintarkastuspalkkioiden välinen tutkimus pysyy ajankohtaisena aiheena jatkuvien uudistuksien ja yhtiöiden toiminnan läpinäkyvyyden lisäämisen myötä.

7.2 Tutkielman rajoitukset ja luotettavuuden arviointi

Tämän tutkielman rajoitukset ja luotettavuuden arviointi liittyvät ensimmäisen ja toisen tutkimuskysymyksen aineistoihin sekä rajalliseen määrään vertailevia tutkimuksia

Pohjoismaalaisella aineistolla. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla aineisto koostui Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan pörssilistatuista yhtiöistä vuosilta 2013-2023. Aineisto on kerätty LSEG-tietokannasta (London Stock Exchange Group Worldscope database), jota voidaan pitää luotettavana aineistonkeruulähteenä. Toisen tutkimuskysymyksen aineisto on kerätty Audit Analytics -tietojärjestelmästä. Aineistoista jouduttiin rajaamaan pois yhtiöitä, joista ei ollut saatavilla tietoja esimerkiksi tilintarkastuksen palkkioihin tai KAM:eihin liittyen. Tämän tutkielman ensimmäisessä regressioanalyysissa ei myöskään käytetty kaikkia esikuva-artikkelissa esiintyviä kontrollimuuttujia. Esimerkiksi esikuva-artikkelin kontrollimuuttujat SUB (tytäryhtiöiden määrä) ja VOL_ADP (vapaaehtoiset ISA 701-standardin implementoijat) jätettiin tämän tutkielman aineiston ulkopuolelle, sillä näistä muuttujista ei ollut tietoa saatavilla. Lisäksi aineistosta poissuljettiin rahoitusalanyhtiöt, joiden SIC-koodit olivat välillä 6000-6999. Rahoitusalanyhtiöiden rajaaminen pois tutkielmasta on perusteltua niiden erilaisen liiketoiminta ja taserakenteen vuoksi (Lo ja muut, 2017, s. 6).

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla lopullisessa aineistossa oli yhteensä 612 yhtiötä ja toisen tutkimuskysymyksen kohdalla 445 yhtiötä. Tutkielman esikuva-artikkelissa yhtiöitä oli 121, joka on huomattavasti vähemmän verrattuna tämän tutkielman aineistoon. Tutkielman luotettavuutta voidaan arvioida ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla myös aineistojen maantieteellisten eroavaisuuksien vuoksi, sillä tämän tutkielman aineisto koostui pohjoismaalaisista yhtiöistä, kun taas esikuva-artikkelin aineistossa oli huomioitu Uuden-Seelannin pörssilistatut yhtiöt. Kulttuurilliset, institutionaaliset sekä lainsäädännölliset erot maiden välillä voivat vaikuttaa palkkioiden muodostumiseen ja KAM-raportointiin, ja siten tutkielman lopputuloksiin (Pinto ja Morais, 2019, s. 155). Tästä johtuen tutkielmassa on tarkasteltu toisen tutkimuskysymyksen kohdalla maakohtaisten kiinteiden vaikutuksien tuloksia taulukoissa 6 ja 7, sekä tarkasteltu liitteessä 7 maiden välisiä eroja.

Tutkimuksen lopputuloksien tulkinnassa tulee huomioida, että ISA 701-standardin yhteydessä tuli voimaan useita muita standardeja, kuten uudistetut ISA 700-sarjan

standardit, ISA 260- sekä ISA 570-standardit. Nämä standardit yhdessä ISA 701-standardin kanssa ajateltiin lisäävän tilintarkastuskertomuksien läpinäkyvyyttä. Raportointivaatimusuudistuksen ja tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden tutkimuksessa haasteena ja rajoitteena ovat standardien samanaikainen voimaantuleminen, ja siten yksittäisen standardin vaikutuksen tutkiminen suhteessa kokonaispalkkioihin.

Molempien tutkimuskysymyksien regressiomalleihin liittyviin rajoitteisiin on vastattu tutkimalla aineistojen multikollineaarisuutta, normaalijakaumaa ja residuaalien jäännösjakaumaa. Näiden toimenpiteiden perusteella on varmistuttu siitä, että aineistoon voidaan luottaa ja se on soveltuva regressioanalyysille.

7.3 Jatkotutkimusehdotukset

Tässä tutkielmassa ei löydetty tilastollisesti merkitsevää yhteyttä muuttujien välillä, jolloin tutkielman molemmat hypoteesit ISA 701-standardin ja KAM:ien määrän ja tyypin yhteydestä tilintarkastuksen palkkioihin osittain hylättiin. Hypoteesien osittainen hylkääminen ja poikkevat löydökset luovat lisätarvetta jatkotutkimukselle aiheesta.

Aiemmassa luvussa tuotiin esille, että vertailevia tutkimuksia ISA 701-standardin sekä KAM:ien määrän ja tyypin yhteydestä tilintarkastuksen kokonaispalkkioihin ei juurikaan ole. Jatkotutkimuksia voitaisi tehdä suuremmalla aineistolla, kuten ottaen huomioon myös rahoitusalanyhtiöiden luvut sekä huomioida Big Four tilintarkastusyhteisöiden lisäksi myös muut tilintarkastusyhteisöt. Muita huomioitavia tilintarkastusyhteisöitä voisivat olla esimerkiksi BDO ja Grant Thornton, jotka ovat myös suuria toimijoita Pohjoismaisten pörssiyhtiöiden tilintarkastajina. Tilintarkastusyhteisöiden laajentaminen aineistoon mahdollistaisi myös vertailun eri tilintarkastajien palkkioiden välillä.

Lisäksi jatkotutkimuksissa olisi mielenkiintoista selvittää pohjoismaisella aineistolla onko korkean riskin KAM:ien raportointi yhteydessä tilintarkastuksen laatuun. Eli ovatko korkean riskin KAM:it esimerkiksi vähentäneet tilinpäätöksissä tehtäviä oikaisuja, ja siten parantaneet tilintarkastuksen laatua. Tilintarkastuksen laadun mittaamisessa voisi käyttää arvioon perustuvia eriä tai tilinpäätökseen tehtyjä oikaisuja. Tutkimusmetodina korkean riskin KAM:ien ja laadun tarkastelussa voisi käyttää Difference-in-differences (DiD) menetelmää, jonka avulla voitaisi tarkastella laatua ennen ja jälkeen KAM-raportoinnin. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tarkasteltu sitä, vaikuttaako KAM-raportointi tilintarkastuksen laatuun, mutta tutkimuksissa ei ole tarkasteltu pohjoismaisella aineistolla korkean riskin KAM:ien yhteyttä laatuun ja palkkioihin. Tämä luo tarpeen lisätutkimukselle muuttujien syy-seuraussuhteesta.

Tutkimustuloksien ollessa vaihtelevia raportointivaatimusuudistuksien ja tilintarkastuspalkkioiden välillä, olisi mielenkiintoista yhdistää kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus käyttäen mixed methods -lähestymistapaa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa voisi selvittää tilintarkastajan näkökulmaa siitä, mitkä asiat tai tarkastettavan yhtiön ominaisuudet ovat vaikuttaneet tilintarkastuksen kokonaispalkkioiden syntymiseen KAM-raportoinnin yhteydessä.

Lähteet

ACCA. (n.d.). Key Audit Matters. Auditor reporting. Noudettu 22.10.2022 osoitteesta https://www.accaglobal.com/pk/en/student/exam-support-resources/professional-exams-study-resources/p7/technical-articles/auditor-reporting.html

Aguinis, H., Gottfredson, R. K., & Joo, H. (2013-04-01). Best-Practice Recommendations for Defining, Identifying, and Handling Outliers. *Organizational research methods, 16*(2), 270-301. https://doi.org/10.1177/1094428112470848

Al-Harshani, M. O. (2008). The pricing of the audit services: Evidence from Kuwait. *Managerial Auditing Journal*, *23(7),* 685–696. https://doi.org /10.1108/02686900810890643

Al-mulla, M., & Bradbury, M.E. (2022). Auditor, client, and investor consequences of the enhanced auditor's report. *International Journal of Auditing*, *26(2),* 134-150. https://doi.org /10.1111/ijau.12255

Arvopaperimarkkinalaki 14.12.2012/746. Finlex. Noudettu 14.4.2023 osoitteesta https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120746

Baatwah, S. R., Almoataz, E. S., Omer, W. K., & Aljaaidi, K. S. (2024). Does KAM disclosure make a difference in emerging markets? An investigation into audit fees and report lag. *International journal of emerging markets, 19*(3), 798–821. https://doi.org/10.1108/IJOEM-10-2021-1606

Bédard, J., Gonthier-Besacier, N. & Schatt, A. (2014). Costs and benefits of Reporting Key Audit Matters in the Audit Report: The French Experience. Noudettu 8.11.2022 osoitteesta https://www.isarhq.org /2014_downloads/papers/ISAR2014_Bedard_Besacier_Schatt.pdf

Bédard, J., Coram, P., Espahbodi, R., & Mock, T. J. (2016). Does recent academic research support changes to audit reporting standards? *Accounting horizons, 30*(2), 255–275. https://doi.org/10.2308/acch-51397

Bepari, M. K., Nahar, S., & Mollik, A. T. (2024). Perceived effects of key audit matters reporting on audit efforts, audit fees, audit quality, and audit report transparency: Stakeholders' perspectives. *Qualitative research in accounting and management, 21*(2), 192-218. https://doi.org/10.1108/QRAM-06-2022-0098

Burke, J., Hoitash, R., Hoitash, U., & Xiao, S. (2023). The Disclosure and Consequences of U.S. Critical Audit Matters. *The Accounting review, 98*(2), 59. https://doi.org /10.2308/TAR-2021-0013

Carcello, J. V & Li, C. (2013). Costs and Benefits of Requiring an Engagement Partner Signature: Recent Experience in the United Kingdom. *The accounting review*, *88(5),* 1511-1546. https://doi.org/10.2308/accr-50450

Carcello, J.V., & Nagy, A. L. (2004). Audit Firm Tenure and Fraudulent Financial Reporting. Auditing: a journal of practice and theory, 23(2), 55-69. https://doi.org.10.2308/aud.2004.23.2.55

Coram, P. J., & Wang, L. (2021). The effect of disclosing key audit matters and accounting standard precision on the audit expectation gap. *International journal of auditing, 25*(2), 270-282. https://doi.org/10.1111/ijau.12203

Cordos, G., & Fülöpa, M. (2015). Understanding audit reporting changes: introduction of Key Audit Matters. *Accounting and Management Information Systems, 14(1),* 128-152. Noudettu 11.3.2022 osoitteesta https://www.proquest.com/scholarly-journals/understanding-audit-reporting-changes/docview/1760332939/se-2

Daugherty, B. E., Dickins, D., Pitman, M. K., & Tervo, W. A. (2021). The process of identifying and reporting CAMs: early evidence. *International Journal of Disclosure and Governance, 18(1),* 16-23. https://doi.org/10.1057/s41310-020-00101-1

Deloitte. (2016). Clear, transparent reporting. The new auditor's report. Noudettu 23.4.2023 osoitteesta https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ch/Documents/audit/ch-en-audit-new-auditors-report.pdf

Dobija, D., Cieślak, I., & Iwuć, K. (2016). Extended audit reporting. An insight from the auditing profession in Poland. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, *86 (142),* 95–118. https://doi.org/10.5604/16414381.1198980

Dusadeedumkoeng, O., Gandía, J. L., & Huguet, D. (2023). Determinants of key audit matters in Thailand. *Journal of competitiveness, 15*(3), 184-206. https://doi.org/10.7441/joc.2023.03.10

Elmarzouky, M., Hussainey, K., & Abdelfattah, T. (2023). The key audit matters and the audit cost: Does governance matter? *International journal of accounting and in-*

formation management, 31(1), 195-217. https://doi.org /10.1108/IJAIM-08-2022-0178

Euroopan komissio. (n.d.). *Auditing of companies' financial statements*. Finance. Noudettu 17.10.2022 osoitteesta https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing /auditing-companies-financial-statements_fi

Eur-Lex. (2014). *Regulation (EU) No 537/2014 of the European parliament and of the council of 16 April 2014*. An official EU website. Noudettu 19.4.2023 osoitteesta https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0537

Euroopan unionin virallinen verkkosivusto. (n.d.). *Säädöstyypit*. Euroopan unioni. Noudettu 10.12.2022 osoitteesta https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/types-legislation_fi

Eurooppayhtiölaki 13.8.2004/742. Finlex. Noudettu 14.4.2023 osoitteesta https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040742

Finanssivalvonta. (2020, 16. maaliskuuta). Tarkastusvaliokuntien toimintaa arviointiin. *Toimintakertomus 2019*. Noudettu 6.5.2023 osoitteesta https://www.finanssivalvonta.fi/tiedotteet-ja-julkaisut/toimintakertomukset/toimintakertomus-2019/teemat/tarkastusvaliokuntien-toimintaa-arvioitiin/

Firth, M. (1985). An analysis of Audit Fees and Their Determinants in New Zealand. *Auditing: A journal of Practice & Theory*, *4(2),* 23-37. ISSN 1558-7991

Gambetta, N., Sierra-García, L., García-Benau, M. A., & Novejarque-Civera, J. (2023). The Informative Value of Key Audit Matters in the Audit Report: Understanding the Impact of the Audit Firm and KAM Type. *Australian accounting review, 33*(2), 114-134. https://doi.org/10.1111/auar.12396

Gonthier-Besacier, N., Schatt, A., & Pong, C. (2007). Determinants of audit fees for French quoted firms. *Managerial auditing journal, 22*(2), 139–160. https://doi.org/10.1108/02686900710718654

Gutierrez, E., Minutti-Meza, M., Tatum, K. W., & Vulcheva, M. (2018). Consequences of adopting an expanded auditor's report in the United Kingdom. *Review of Accounting Studies, 23*(4), 1543-1587. https://doi.org/10.1007/s11142-018-9464-0

Halonen, K., & Steiner, M. (2009). *Tilintarkastusprosessi käytännössä*. Talentum. ISBN 978-952-63-2843-0.

Hassink, H. F., Bollen, L. H., Meuwissen, R. H., & de Vries, M. J. (2009). Corporate fraud and the audit expectations gap: A study among business managers. *Journal of international accounting, auditing and taxation*, *18(2),* 85-100. https://doi.org /10.1016/j.intaccaudtax.2009.05.003

Hay, D. C., Knechel, W. R & Wong, N. (2006). Audit Fees: A Meta-analysis of the Effect of Supply and Demand Attributes. *Contemporary Accounting Research*, *23(1),* 141-191. https://doi.org/10.1506/4XR4-KT5V-E8CN-91GX

Healy, P. M., & Palepu, K. G. (2003). The fall of Enron*. Journal of Economic perspectives*, *17(2),* 3-26. https://doi.org/10.1257/089533003765888403

Heikkilä, T. (20149. Tilastollinen tutkimus. Edita. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-37-6495-1

Hiltunen, O. (2019). Tilintarkastuspalkkioita selittävät tekijät suomalaisissa pörssiyrityksissä. *Talous, sääntely, ohjaus – tarkastuksen ja valvonnan ajankohtaiskysymyksiä*. Tampere University Press, 95–121. Noudettu 17.11.2022 osoitteesta https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/117902/tilintarkastuspalkkioita_selittavat_tekijat.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Hoitash, R., Hoitash, U., & Bedard, J. C. (2008). Internal Control Quality and Audit Pricing under the Sarbanes-Oxley Act. *Auditing: A journal of practice & theory, 27(1),* 105-126. https://doi.org/10.2308/aud.2008.27.1.105

Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner. M-L. (2017). Tiintarkastuslaki ja EU:n uudistunut tilintarkastussääntely -kommentaari (2. uudistettu painos). Alma Talent. ISBN 978-952-14-2772-5

Horsmanheimo, P. & Steiner, M. (2017). *Tilintarkastus – asiakkaan opas* (5. uudistettu painos). Alma Talent Oy ja tekijät. ISBN 978-952-14-2748-0

IFAC. (2017, 13. joulukuuta). *Auditor Reporting Standards Implementation: Key Audit Matters.* Knowledge gateway. Supporting International Standards. Noudettu 17.12.2022 osoitteesta https://www.ifac.org /knowledge-gateway/supporting-

international-standards/discussion/auditor-reporting-standards-implementation-key-audit-matters

International Auditing and Assurance Standards Board. (2011). Enhancing the value of Auditor Reporting: Exploring Options for Change. Consultation Paper. Noudettu 21.11.2022 osoitteesta https://www.ifac.org /system/files/publications/exposure-drafts/CP_Auditor_Reporting-Final.pdf

International Auditing and Assurance Standards Board. (2015a). *International standard on auditing (ISA) 700 (revised), forming an opinion and reporting on financial statements*. ISBN 978-1-60815-203-2. Noudettu 1.11.2022 osoitteesta https://www.ifac.org /_flysystem/azure-private/publications/files/ISA-700-Revised_8.pdf

International Auditing and Assurance Standards Board. (n.d.). International Auditing and Assurance Standards Board. *About IAASB.* Noudettu 23.8.2024 osoitteesta https://www.iaasb.org/about-iaasb

International Auditing and Assurance Standards Board. (2015b). *The new auditor's report: Greater transparency into Financial Statement Audit*. Noudettu 2.11.2022 osoitteesta https://www.ifac.org /system/files/uploads/IAASB/Auditor-Reporting-Fact-Sheet.pdf

International Auditing and Assurance Standards Board. (2015c). International standard on auditing (ISA) 701 (new), communicating key audit matters in the independent auditor's report. Noudettu 26.8.2024 osoitteesta https://www.iaasb.org/publications/international-standard-auditing-isa-701-new-communicating-key-audit-matters-independent-auditor-s-3

International Auditing and Assurance Standards Board. (2016). *The new Auditor's Report: A comparison between the ISAs and the US PCAOB Reproposal.* Noudettu 23.4.2023 osoitteesta https://www.iaasb.org/_flysystem/azure-private/publications/files/IAASB-Auditor-Reporting-Comparison-between-IAASB-Standards-and-PCAOB-Reproposal_0.pdf

International Auditing and Assurance Standards Board. Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluontevaa tar-

kastusta, muita varmennuspalveluita ja liitännäispalveluita koskevat standardit ja muut ohjeet. Osa 1. (2020). Noudettu 22.10.2022 osoitteesta https://www.ifac.org /system/files/publications/files/2020-IAASB-Handbook_Volume-1_Finnish_Secure_0.pdf

Johnson, E., Khurana, I. K., & Reynolds, J. K. (2002). Audit-Firm Tenure and the Quality of Financial Reports. Contemporary accounting research, 19(4), 637-660. htts://doi.org/10.1506/LLTH-JXQV-8CEW-8MXD

Kaakinen, M. & Ellonen, N. (n.d.-a). Regressioanalyysi. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Noudettu 27.10.2024 osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/ohjeet/kvantiohjeet/#viittausohje

Kaakinen, M. & Ellonen, N. (n.d.-b). Regressiomallin arviointi. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Noudettu 23.3.2025 osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/regressio/arviointi/

Kend, M., & Nguyen, L. A. (2020). Investigating recent audit reform in the Australian context: An analysis of the KAM disclosures in audit reports 2017–2018. *International journal of auditing, 24*(3), 412-430. https://doi.org/10.1111/ijau.12205

Kenton, W. (2024, 30. toukokuuta). *The Big 4 Accounting Firms: An Overview*. Investopedia. Noudettu 22.8.2024 osoitteesta https://www.investopedia.com/terms/b/bigfour.asp

Korkeamäki, A. (2017). Tilintarkastuksen perusteet (1. painos). Sanoma Pro Oy. ISBN 978-952-63-4277-1

KPMG. (2014). Audit committees´ and auditors´ reports. A short survey of the new reporting. Noudettu 9.11.2022 osoitteesta https://assets.kpmg /content/dam/kpmg /ie/pdf/2016/10/ie-aci-survey-of-audit-committees-and-auditors-reports.pdf

Krishnan, J., Krishnan, J., & Song, H. (2011). The effect of Auditing Standard No. 5 on Audit Fees. Auditing: A Journal of Practice & Theory, 30(4), 1-27. https://doi.org/10.2308/ajpt-10173

Li, L. (2022). Key Audit Matters. Understanding the communicative value and readability of audit reports. XRB Research Report. Noudettu 21.8.2024 osoitteesta https://www.xrb.govt.nz/dmsdocument/4741/

Li, H., Hay, D., & Lau, D. (2019). Assessing the impact of the new auditor's report. *Pacific accounting review, 31*(1), 110–132. https://doi.org/10.1108/PAR-02-2018-0011

Li, V., & Luo, Y. (2023). Costs and benefits of auditors' disclosure of critical audit matters: Initial evidence from United States. *Advances in Accounting*, *60*, 1-20. https://doi.org /10.1016/j.adiac.2022.100641

Liu, S. (2017). An empirical study: Auditors' characteristics and audit fee. *Open Journal of Accounting, 6,* 52-70. https://doi.org/10.4236/ojacct.2017.62005

Lo, K., Ramos, F., & Rogo, R. (2017). Earnings management and annual report readability. Journal of accounting & economics, 63(1), 1-25. htts://doi.org/10.1016/j.jacceco.2016.09.002

Masdor, N., & Shamsuddin, A. (2018). The implementation of ISA 701- Key Audit Matters: A Review. *Global Business and Management Research*: An International Journal, *10(3),* 1107-1115. https://www.proquest.com/scholarly-journals/implementation-isa-701-key-audit-matters-review/docview/2159616896/se-2

Metsämuuronen, J. (2009). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä (1. painos). International Methelp Oy. ISBN-13 978-952-5372-25-0

Mock, T. J, Bédard, J., Coram, P. J, Davis, S. M., Espahbodi, R. & Warne, R. C. (2013). The audit reporting model: Current Research Synthesis and Implications. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, *32(1),* 323-351. https://doi.org/10.2308/ajpt-50294

Nguyen, L. A., & Kend, M. (2021). The perceived impact of the KAM reforms on audit reports, audit quality and auditor work practices: Stakeholders' perspectives. *Managerial auditing journal, 36*(3), 437-462. https://doi.org/10.1108/MAJ-10-2019-2445

NZX. (2021). Listing Requirements. What companies qualify to list on NZX? Noudettu 11.12.2022 osoitteesta https://www.nzx.com/services/listing-on-nzx-markets/equity/listing-requirements

Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624. Finlex. Noudettu 14.4.2023 osoitteesta https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624

Patentti ja rekisteri hallitus. (2021, 22. kesäkuuta). Seuranta listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksista 2019–2020. Noudettu 15.10.2022 osoitteesta https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastusvalvonta/seuranta_listayhtioiden_tilintarkastuskertomuksista_-raportit/seuranta_listayhtioiden_tilintarkastuskertomuksista_2019-2020.html

Pinto, I., & Morais, A, I. (2019). What matters in disclosures of key audit matters: Evidence from Europe. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 30(2), 145-162. https://doi.org/10.1111/jifm.12095

Porter, B. (1993). An Empirical Study of the Audit Expectation-Performance Gap. *Accounting and Business Research*, 24(93), 49-68. https://doi.org /10.1080/00014788.1993.9729463

Porter, B., Ó hÓgartaigh, C., & Baskerville, R. (2012). Audit expectation-Performance Gap Revisited: Evidence from New Zealand and the United Kingdom Part 1: The gap in New Zealand and the United Kingdom in 2008. *International Journal of Auditing*, 16(2), 101-129. https://doi.org/10.1111/j.1099-1123.2011.00443.x

Pratt, H. (2016). Key Audit Matters (KAM). CAANZ Perspective. charteredaccountantsanz.com

Public Company Accounting Oversight Board. (2017, 1. kesäkuuta). The auditor's report on an audit of financial statements when the auditor expresses an unqualified opinion and related amendments to PCAOB standards. Noudettu 5.2.2023 osoitteesta https://pcaob-assets.azureedge.net/pcaob-dev/docs/default-source/rulemaking /docket034/2017-001-auditors-report-final-rule.pdf?sfvrsn=14ad22c9_0

Public Company Accounting Oversight Board. (2020, 17. huhtikuuta). *Request for Comment. Interim Analysis of Critical Audit Matter Requirements.* PCAOB. Noudettu 24.2.2023 osoitteesta https://pcaobus.org/EconomicAndRiskAnalysis/pir/Documents/RFC-Interim-Analysis-CAM-Requirements.pdf

Public Company Accounting Oversight Board. (n.d.). *About.* PCAOB. Noudettu 3.3.2023 osoitteesta https://pcaobus.org/about

Rautiainen, A., Saastamoinen, J., & Pajunen, K. (2021). Do key audit matters (KAMs) matter? Auditors' perceptions of KAMs and audit quality in Finland. *Managerial Auditing Journal*, 36(3), 386-404. https://doi.org/10.1108/MAJ-11-2019-2462

Reid, L. C., Carcello, J. V., Li, C. & Neal, T. L. (2019). Impact of Auditors Report Changes on Financial Reporting Quality and Audit Costs: Evidence from the United Kingdom. *Comtemporary Accounting Research*, 36(3), 1501-1539. https://doi.org /10.1111/1911-3846.12486

Simunic, D. (1980). The pricing of Audit Services: Theory and Evidence. *Journal of Accounting Research*. 18(1), 161–190. https://doi.org/10.2307/2490397

Sierra-García, L., Gambetta, N., García-Benau, M. A., & Orta-Pérez, M. (2019). Understanding the determinants of the magnitude of entity-level risk and account-level risk key audit matters: The case of the United Kingdom. *The British accounting review, 51*(3), 227–240. https://doi.org/10.1016/j.bar.2019.02.004

Sirois, L., Bédard, J., & Bera, P. (2018-06-01). The Informational Value of Key Audit Matters in the Auditor's Report: Evidence from an Eye-Tracking Study. *Accounting horizons, 32*(2), 141-162. https://doi.org/10.2308/acch-52047

St-Akatemia. (2019). *Tilintarkastajan raportointi 2019:* Kertomukset, lausunnot ja muut asiakirjat. St-Akatemia Oy. ISBN 978-952-218-361-3

Suomen tilintarkastajat. (n.d.). Yritysvastuupalvelut (ESG). Noudettu 18.9.2924 osoitteesta https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastajan-palvelut/yritysvastuupalvelut-esg/

Suomen tilintarkastajat. (2020a, 16. huhtikuuta). *Tilintarkastuksesta raportoiminen*. Tilintarkastajat.fi. Noudettu 19.5.2025 osoitteesta https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastajan-palvelut/yhteisojen-tilintarkastus/tilintarkastuksesta-raportoiminen/

Suomen tilintarkastajat. (2020b, 11. maaliskuuta). *Kansainväliset tilintarkastusstandardit (ISA-standardit)*. Tilintarkastajat.fi. Noudettu 19.5.2025 osoitteesta

https://tilintarkastajat.fi/jasenelle/hyva-tilintarkastustapa/kansainvaliset-tilintarkastusstandardit-isa-standardit/

Suttipun, M. (2022). External auditor and KAMs reporting in alternative capital market of Thailand. *Meditari Accountancy Research*, *30(1),* 74–93. https://doi.org /10.1108/MEDAR-04-2020-0850

Tieteen termipankki. (2020, 17. tammikuuta). *Säädöstyyppejä niiden sisällön perusteella*. Noudettu 10.12.2022 osoitteesta https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeus- tiede:säädöstyypit/laajempi_kuvaus

Tilastokeskus. (2025). Nollahypoteesi. Noudettu 29.3.2025 osoitteesta https://stat.fi/meta/kas/nollahypoteesi.html

Tilintarkastuslaki. 1141/2015. Finlex. Noudettu 17.10.2022 osoitteesta https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151141

Tomperi, S. (2018). Tilintarkastus: normeista käytäntöön (4. uudistettu painos). Edita. ISBN 978-951-37-7401-1 EPUB

Vanstraelen, A., Schelleman, C., Hofmann, I. & Meuwissen, R. (2011). *A Framework for Extended Audit Reporting*. Maastricht Accounting, Auditing, and Information Management Research Center (MARC). https://www.accaglobal.com/content/dam/acca/global/PDF-technical/audit-publications/extended_audit_reporting.pdf

Wang, D., & Zhou, J. (2012). The impact of PCAOB Auditing Standard No. 5 on Audit Fees and Audit Quality. *Accounting Horizons*, *26(3),* 493-511. https://doi.org /10.2308/acch-50183

Whisenant, S., Sankaraguruswamy, S., & Raghunandan, K. (2003-09). Evidence on the Joint Determination of Audit and Non-Audit Fees. *Journal of accounting research, 41*(4), 721-744. https://doi.org/10.1111/1475-679X.00121

Yoga, B. & Dinarjito, A. (2021). THE IMPACT OF KEY AUDIT MATTERS DISCLOSURE ON COMMUNICATIVE VALUE OF THE AUDITOR'S REPORT: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW. Jurnal Akuntansi dan Keuangan Indonesia, 18 (1). Article 2. https://doi.org/10.21002/jaki.2021.02

Young, J. (25.3.2022). *Financial Times Stock Exchange Group (FTSE): definition.* Investopedia. Noudettu 28.2.2023 osoitteesta https://www.investopedia.com/terms/f/ftse.asp

Liitteet

Liite 1. Ensimmäisen regressiomallin residuaaliarvojen jakauma

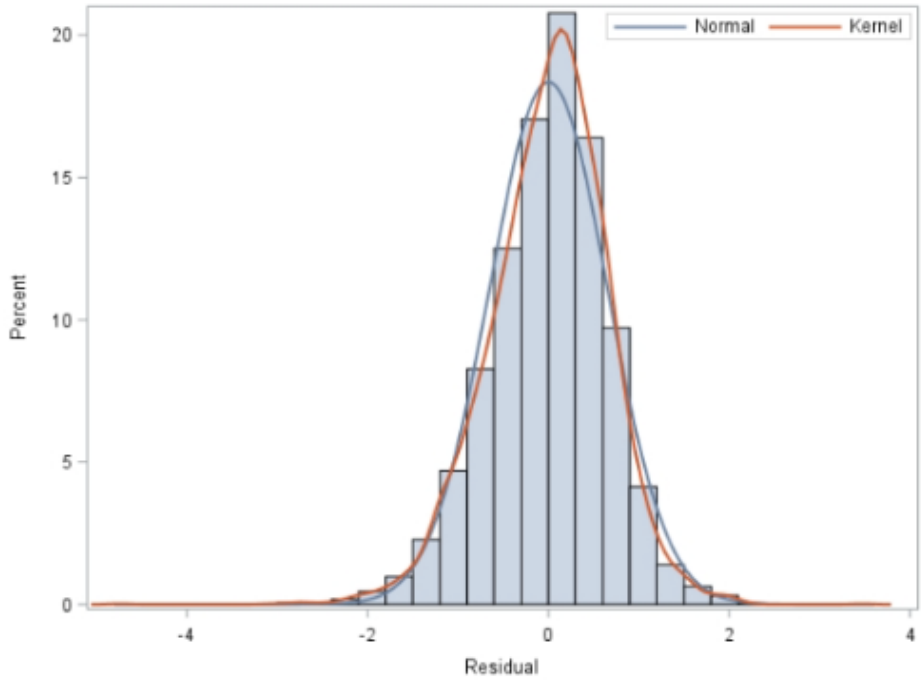

Liite 2. Toisen regressiomallin residuaaliarvojen jakauma (KAM COUNT)

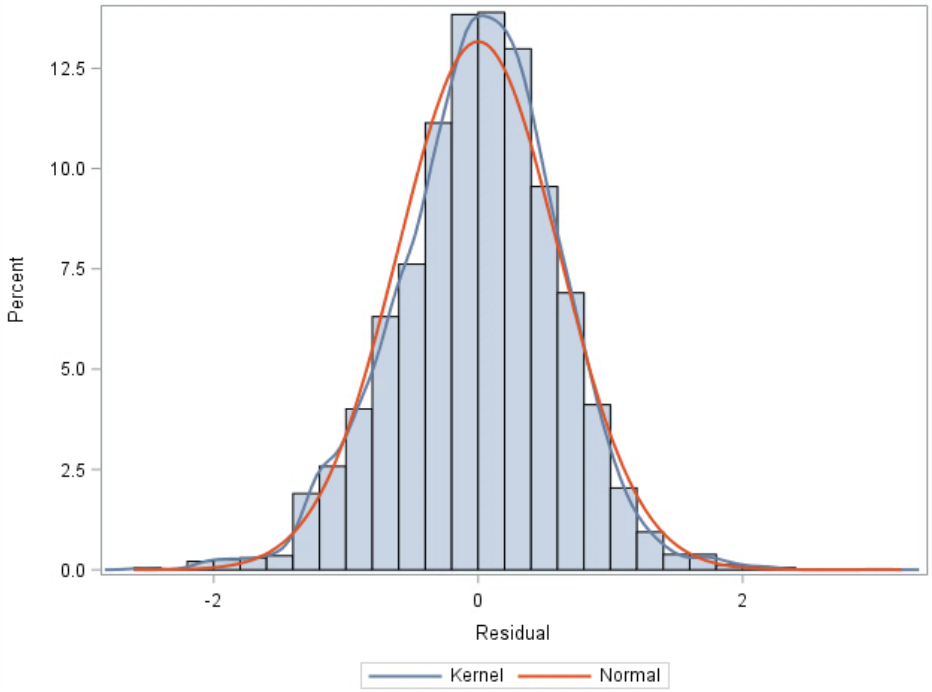

Liite 3. Toisen regressiomallin residuaaliarvojen jakauma (KAM TYPE)

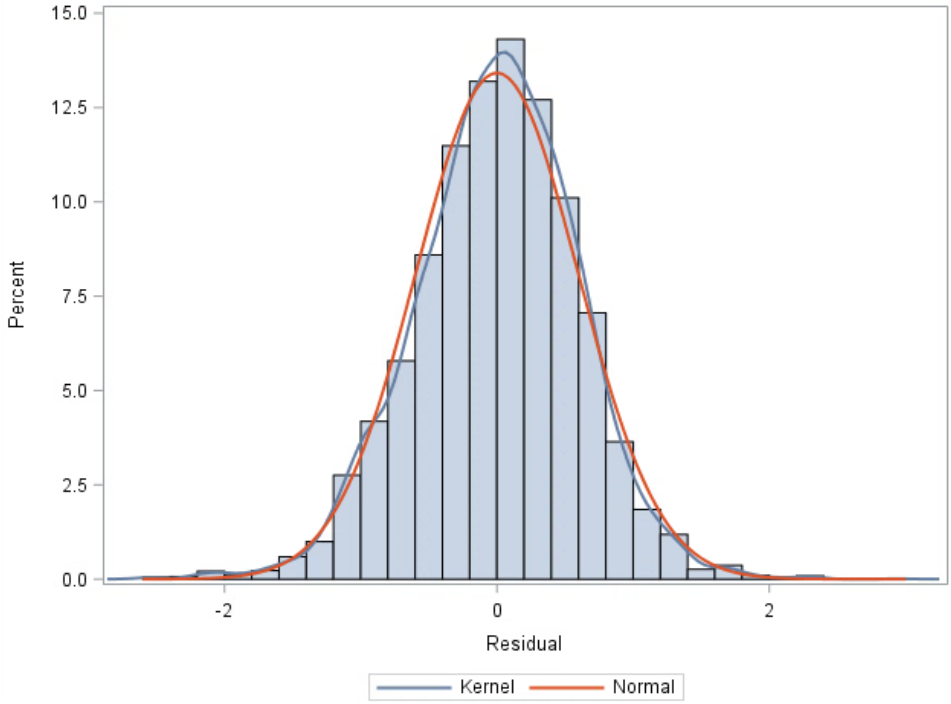

Liite 4. Herkkyysanalyysin tulokset TK1

	TK1 Herkkyysanalyysi 1 v			TK1 Herkkyysanalyysi 2 v		
Muuttuja	Kerroin	t-arvo	Pr > | t |	Kerroin	t-arvo	Pr > | t |
ISA 701	-0,044	-1,52	0,128	-0,028	-1,12	0,263
SIZE	0,687***	45,18	<.0001	0,688***	46,86	<.0001
ROA	-0,896***	-5,23	<.0001	-0,581***	-4,67	<.0001
LOSS	-0,131	-1,81	0,071	0,035	0,65	0,517
FOREIGN	0,189	2,72	0,006	0,181**	2,91	0,003
LEVERAGE	0,171	1,08	0,281	0,188	1,35	0,179
INV	0,024	0,09	0,925	0,048	0,22	0,829
REC	1,779***	6,44	<.0001	1,709***	7,16	<.0001
Toimialojen kiinteä vaikutus			Kyllä			Kyllä
Havainnot			874			1801
Selitysaste R^2			0,825			0,812

*tilastollisesti melkein merkitsevä 5% merkitsevyystasolla
**tilastollisesti merkitsevä 1% merkitsevyystasolla
***tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla
Keskivirheet klusteroitu yhtiötasolla.

Liite 5. Herkkyysanalyysin tulokset TK2

	TK2 Herkkyysanalyysi 1 v			TK2 Herkkyysanalyysi 2 v		
Muuttuja	Kerroin	t-arvo	Pr > | t |	Kerroin	t-arvo	Pr > | t |
KAM_COUNT	-0,163*	-2,08	0,038	-0,106	-1,33	0,182
KAM_ASSETS	-0,040	-0,38	0,705	-0,000	0,00	0,998
KAM_REVENUE	0,126	1,32	0,187	0,001	0,01	0,991
KAM_LIABILITIES	0,405*	2,98	0,003	0,199	1,63	0,104
KAM_TAX	0,192	1,59	0,112	0,121	1,01	0,311
KAM_ACCOUNTING	0,125	0,89	0,376	0,079	0,62	0,538
KAM_BUSINESS	0,314**	2,59	0,010	0,271*	2,44	0,015
KAM_RISK	0,128	0,48	0,632	-0,151	-0,74	0,462
KAM_EXPENSES	0,027	0,11	0,911	0,367	1,34	0,179
SIZE	0,676***	28,53	<.0001	0,694***	31,42	<.0001
LEVERAGE	0,466	1,63	0,103	0,151	0,59	0,555
ROA	-0,371	-1,24	0,217	-0,487*	-2,28	0,020
INV	-0,007	-0,02	0,985	0,166	0,51	0,612
FOREIGN	0,228	2,18	0,030	0,163	1,62	0,106
REC	2,107***	5,93	<.0001	2,276***	7,70	<.0001
LOSS	0,135	0,95	0,342	0,127	1,25	0,211
Toimialojen kiinteä vaikutus		Kyllä			Kyllä	
Vuosien kiinteä vaikutus		Kyllä			Kyllä	
Havainnot		668			1353	
Selitysaste R^2		0,830			0,814	

*tilastollisesti melkein merkitsevä 5% merkitsevyystasolla
**tilastollisesti merkitsevä 1% merkitsevyystasolla
***tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla
Keskivirheet klusteroitu yhtiötasolla.

Liite 6. Herkkyysanalyysi korkean riskin KAM-määrän yhteys kokonaispalkkioihin

Muuttuja	Kerroin	t-arvo	Pr > |t|
HIGH_RISK_COUNT	0,106**	2,60	0,009
KAM_COUNT	-0,051	-1,12	0,261
SIZE	0,646***	37,44	<.0001
LEVERAGE	0,303	1,78	0,076
ROA	-0,841***	-7,16	<.0001
INV	-0,003	-0,02	0,987
FOREIGN	0,188**	2,86	0,004
REC	2,053***	7,70	<.0001
LOSS	-0,021	-0,38	0,703
Toimialojen kiinteä vaikutus		Kyllä	
Vuosien kiinteä vaikutus		Kyllä	
Havainnot		5737	
Selitysaste R^2		0,794	

*tilastollisesti melkein merkitsevä 5% merkitsevyystasolla
**tilastollisesti merkitsevä 1% merkitsevyystasolla
***tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla
Keskivirheet klusteroitu yhtiötasolla.

Liite 7. Herkkyysanalyysi korkean riskin KAM-määrän yhteys kokonaispalkkioihin maakohtaisilla eroilla

	Headquarter_Country Tanska			Headquarter_Country Suomi			Headquarter_Country Norja			Headquarter_Country Ruotsi		
Muuttuja	Kerroin	t-arvo	P > | t |	Kerroin	t-arvo	P > | t |	Kerroin	t-arvo	P > | t |	Kerroin	t-arvo	P > | t |
HIGH_RISK_COUNT	0,055	0,62	0,541	0,083	0,88	0,379	0,071	0,89	0,37	0,249*	2,19	0,029
KAM_COUNT	-0,013	-0,26	0,792	-0,035	-0,54	0,587	0,049	0,83	0,41	-0,015	-0,15	0,877
SIZE	0,693***	25,73	<.0001	0,616***	17,77	<.0001	0,579***	21,34	<.0001	0,671***	24,22	<.0001
LEVERAGE	-0,128	-0,40	0,693	0,607	1,45	0,151	0,443	1,49	0,14	0,280	0,97	0,335
ROA	-1,151***	-4,59	<.0001	-1,002*	-2,18	0,032	-0,739	-3,89	0,00	-0,555***	-3,29	0,001
INV	0,106	0,14	0,892	-0,447	-1,11	0,269	-0,194	-0,51	0,61	0,483	1,32	0,190
FOREIGN	0,521**	2,89	0,005	0,090	0,69	0,493	0,398	3,35	0,00	0,001	0,01	0,991
REC	2,179***	5,20	<.0001	1,213*	2,47	0,015	1,548	3,93	0,00	2,884***	6,89	<.0001
LOSS	0,243	1,79	0,080	-0,098	-0,92	0,359	-0,104	-1,27	0,21	0,119	1,33	0,185
Toimialojen kiinteä vaikutus		Kyllä			Kyllä			Kyllä			Kyllä	
Vuosien kiinteä vaikutus		Kyllä			Kyllä			Kyllä			Kyllä	
Havainnot		614			1574			1060			2489	
Selitysaste R^2		0,885			0,768			0,800			0,835	

*tilastollisesti melkein merkitsevä 5% merkitsevyystasolla
**tilastollisesti merkitsevä 1% merkitsevyystasolla
***tilastollisesti erittäin merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla
Keskivirheet klusteroitu yhtiötasolla.